

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของ

ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

Network Strengthening of Buddhist Volunteer Spirit in Creative area

Development of Thung Kwao Subdistrict Mueang Phrae District,

Phrae Province

โดย

นายอภิชา สุขจิน

พระอนุสรณ์ กิตติวณโณ,ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

พ.ศ.๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนวิจัยและวิชาการ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

MCURS 800765051

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของ
ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

Network Strengthening of Buddhist Volunteer Spirit in Creative area
Development of Thung Kwao Subdistrict Mueang Phrae District,
Phrae Province

โดย

นายอภิชา สุขจิน

พระอนุสรณ์ กิตติวัฒนโณ,ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

พ.ศ.๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนวิจัยและวิชาการ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

MCURS 800765051

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Network Strengthening of Buddhist Volunteer Spirit in
Creative area Development of Thung Kwao Subdistrict
Mueang Phrae District, Phrae Province

By

Mr. Aphicha Sukjeen

Phra Anusorn Kittiwanno,Dr.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phrae Campus

B.E. 2565

Research Project Funded by
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phrae Campus
(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya
University Phrae Campus)

ชื่อรายงานการวิจัย:	การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่
ผู้วิจัย:	นายอภิชา สุขจีน, พระอนุสรณ์ เรืองปัญญารัตน์,ดร.
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๕
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

บทคัดย่อ

การศึกษานี้ มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๒) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การศึกษาจากหนังสือ เอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มจิตอาสาในพื้นที่จำนวน ๒๐ รูป/คน สรุปผลการวิจัย ดังนี้

เครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในพื้นที่ชุมชนตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีทั้งหมด ๒๐ กลุ่มจิตอาสา แบ่งออก ๓ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มจิตอาสาด้านสังคมสงเคราะห์ กลุ่มจิตอาสาด้านประเพณีวัฒนธรรม และกลุ่มจิตอาสาด้านความสะอาดในชุมชน โดยแต่ละกลุ่มจิตอาสานั้น มีบทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติงานที่แตกต่างกัน คือ ๑) กลุ่มจิตอาสาด้านสังคมสงเคราะห์ มีบทบาทและหน้าที่ในการช่วยเหลือ และให้คำแนะนำกลุ่มผู้ประสบปัญหาในชุมชน ทั้งในด้านสุขภาพ การดำเนินชีวิต และครอบครัว โดยเฉพาะกลุ่มผู้ยากจน กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มผู้พิการ ๒) กลุ่มจิตอาสาด้านวัฒนธรรมประเพณี มีบทบาทและหน้าที่ในการช่วยเหลืองานด้านวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน และ ๓) กลุ่มจิตอาสาด้านความดูแลความสะอาดชุมชน มีบทบาทหน้าที่ในการช่วยดูแลความสะอาดของชุมชนตำบลทุ่งกวาว โดยจะมีการรวมกลุ่มในการพัฒนาชุมชนในโอกาสสำคัญต่าง

การศึกษการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาวนั้น มีกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสา ๓ ด้าน คือ ๑) กระบวนการสร้างความร่วมมือเป็นกระบวนการที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการช่วยเหลือและสนับสนุนให้กิจกรรมที่ดำเนินการสำเร็จลุล่วงโดยอาศัยเทคนิค 3S's ในการสร้างความร่วมมือและการสนับสนุนจากชุมชน ๒) กิจกรรมที่ดำเนินการ เป็นกิจกรรมที่ทางกลุ่มเครือข่ายจิตอาสาร่วมกับชุมชนได้ร่วมกันจัดขึ้น เพื่อ

เป็นการช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ และสนับสนุนให้เกิดการทำงานร่วมกัน เป็นกิจกรรมด้านสาธารณะ สงเคราะห์และสาธารณประโยชน์ ที่มีผลประโยชน์ของชุมชนเป็นสำคัญ ผ่านการขับเคลื่อนโดยกลุ่ม เครือข่ายจิตอาสา และ ๓) ผลลัพธ์ของการดำเนินกิจกรรม เป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรม ของกลุ่มเครือข่ายจิตอาสา ที่ก่อให้เกิดความตระหนักให้กับคนในชุมชนในการช่วยเหลือแบ่งปัน ร่วมกันพัฒนาและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และร่วมกันพัฒนาให้ชุมชนตำบลทุ่งกลาวเป็นพื้นที่ สร้างสรรค์

รูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่ง กลาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีทั้งหมด ๔ รูปแบบ คือ ๑) การสร้างความตระหนักเป็นการ ปลุกฝังจิตใจให้บุคคลมีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม เป็นการสร้างคุณธรรมจริยธรรมซึ่งเป็น เรื่องที่เกิดจากภายใน “จิตอาสา” ๒) การสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน เป็นการมีส่วนร่วมของ ประชาชน คือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วม ตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ความรู้และความชำนาญร่วมกับเครือข่ายจิต อาสาที่เหมาะสม ๓) การขับเคลื่อนเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธ เป็นการขับเคลื่อนเครือข่ายจิตอาสาวิถี พุทธภายในชุมชนตำบลทุ่งกลาวเป็นการดำเนินงานที่มีกลุ่มจิตอาสา ร่วมกับองค์การปกครองส่วน ท้องถิ่น และภาคประชาชนในพื้นที่เป็นผู้ขับเคลื่อนในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ๔) การนำหลักพุทธ ธรรมไปประยุกต์ใช้ เป็นการพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไป ประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดความสงบสุข ทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน

Research Title: Network Strengthening of Buddhist Volunteer Spirit in Creative area Development of Thung Kwao Subdistrict Mueang Phrae District, Phrae Province

Researcher: Mr. Aphicha Sukjeen, Phra Anusorn Ruengpanarat, Dr.

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phrae Campus

Fiscal Year : 2022

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

This research study has the following objectives: 1) to study the Buddhist mental network in the development of creative areas of Thung Kwao District, Mueang Phrae District, Phrae Province 2) to strengthen the volunteer mental network in the development of creative areas of Thung Kwao District. Mueang Phrae District 3) to present a pattern for strengthening the Buddhist mental network in the development of creative areas of Thung Kwao District, Mueang Phrae District, Phrae Province Use qualitative research methods

Psychiatric network in the Buddhist way in the community area, Thung Kwao District, Mueang Phrae District, Phrae Province, Phrae Province, there are 20 mental groups, volunteered divided into 3 groups, namely Chitazas social work. Chitaz groups in traditions and culture And the Chitazas group in the cleanliness in the community Each Chitazas group has The different roles and duties are 1) Social Work Psychosocial Groups Have a role and duty to help And advise the group of people experiencing problems in the community Both in health Lifestyle and family Especially the poor Elderly groups And disabled groups 2) Psychosocial groups in culture and traditions Have a role and duty to help with cultural work, community traditions, and 3) psychosocial groups for community cleanliness Have a role to help clean up the community of Thung Kwok District With groups to develop communities on important occasions.

Strengthening the Buddhist volunteer network in the creative area development of Thung Kwao sub-district There are 3 aspects of the process of strengthening the volunteer network: 1) the process of creating cooperation It is a

process resulting from the participation of the public sector in helping and supporting the activities carried out by using the 3S's technique to create cooperation and support from the community. It is an activity that the volunteer network together with the community has jointly organized. In order to help, give advice and encourage collaboration. It is a public service and public interest activity. with the benefit of the community being important through the drive by volunteer networks; and 3) the results of the activities. It is the result of the activities of the volunteer network group. that creates awareness for people in the community to help share jointly develop and preserve local wisdom and jointly develop the Thung Klao sub-district community into a creative area.

A Model for Enhancing Buddhist Volunteer Network in Creative Area Development of Thung Kwao Subdistrict Muang Phrae District, Phrae Province, there are 4 forms as follows: 1) Raising awareness is instilling a mind for people to have responsibility for themselves and society. It is the creation of morality and ethics which arises from within the "volunteer spirit". 2) Creating participation in the community. It is the participation of the people, i.e. the process of allowing the people to be involved in the development work together to think together and decide to solve their own problems. jointly use creativity, knowledge, and expertise in conjunction with an appropriate volunteer network; It is a network of volunteer spirits in the Buddhist way within the community of Thung Kwao sub-district. It is an operation with volunteer groups. in conjunction with the local government and the people in the area as a driver for joint activities; 4) application of Buddhist principles It is the development of a Buddhist volunteer network by applying Buddhist principles to achieve peace. both at family and community levels.

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” สำเร็จลุล่วงเพราะได้รับคำชี้แนะจาก พระสุธีรัตนบัณฑิต,รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ที่ได้ชี้แนะแนวทางในการศึกษาวิจัยจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณะผู้บริหาร คณาจารย์และบุคลากร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ที่ได้ให้คำปรึกษาตลอดระยะเวลาการดำเนินการวิจัยจนแล้วเสร็จ ตลอดจนถึงกลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูลประกอบไปด้วยกลุ่มจิตอาสาในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ที่ได้อนุเคราะห์ข้อมูล รวมถึงให้สัมภาษณ์จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบพระคุณคณะผู้บริหาร และคณาจารย์สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ให้การสนับสนุนทุนในการทำวิจัย และให้คำชี้แนะอันเป็นแนวทางให้การดำเนินการวิจัยจนแล้วเสร็จ

นายอภิชา สุขจีน และคณะ

ตุลาคม ๒๕๖๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๔
๑.๕ นิยามศัพท์ใช้ในการวิจัย.....	๕
๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย.....	๖
บทที่ ๒ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย	๗
๒.๒ ความหมาย แนวคิด และทฤษฎีจิตอาสา.....	๑๘
๒.๓ จิตอาสาในพระพุทธศาสนา.....	๕๐
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่เชิงสร้างสรรค์.....	๖๕
๒.๕ ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชนตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่.....	๘๗
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๙๑
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๙๕
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๙๕
๓.๒ พื้นที่การวิจัย/ประชากรกลุ่มตัวอย่าง.....	๙๖
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๙๖
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๙๘
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๐๐

บทที่ ๔ ผลการวิจัย..... ๑๐๑

๔.๑ ผลการศึกษาเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่ เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่.....	๑๐๑
๔.๒ ผลการศึกษาการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธ ในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่.....	๑๐๑
๔.๓ ผลการศึกษารูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธ ในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่.....	๑๐๙
๔.๔ องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย.....	๑๒๗

บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ..... ๑๒๙

๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๒๙
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๓๑
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๓๓

บรรณานุกรม..... ๑๓๕

ภาคผนวก ก. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย.....	๑๓๘
ภาคผนวก ข. หนังสือรับรองการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๔๓
ภาคผนวก ค. ตารางแสดงผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย.....	๑๔๕
ภาคผนวก ง รูปภาพการลงพื้นที่	๑๔๗
ภาคผนวก จ. ประวัติคณะผู้วิจัย	๑๕๐

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาชนบทในท้องถิ่นด้วยการเรียนรู้จากแนวคิดหนึ่งที่แทรกซึมท่ามกลางกระแสการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และน่าจะเป็นแนวคิดที่ทำทลายกระแสการพัฒนาชุมชนของภาครัฐอย่างมากในช่วงนั้น ได้แก่ แนวคิดการพัฒนาด้วยเรียนรู้ร่วมกันซึ่งเป็นแนวคิดที่ผลักดันจากโครงการบัณฑิตอาสาสมัครและโครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง ซึ่งมีอาจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์ เป็นผู้นำ ความท้าทายที่ว่า การทำทลายกรอบคิดที่ได้ถือเอาชาวบ้านและชุมชนชนบทเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาที่สำคัญคือ การพัฒนาจะต้องเริ่มจากการเรียนรู้ และการทำความเข้าใจปัญหาอย่างละเอียดเฉพาะแต่ละพื้นที่โดยมุ่งให้ชาวบ้านพึ่งพาตนเองได้และเรียนรู้จากงานที่ทาส่วนบทบาทของทีมงาน หรือแม้กระทั่งเจ้าหน้าที่ของรัฐ ก็เน้นดำเนินการตามหลัก การที่ว่า “ไปสู่อู่ด้วย ช่วยคิด จิตประสาน” ซึ่งต่อมาได้มีการก่อตั้งมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการเรียนรู้ของประชาชนเริ่มการเรียนรู้ของคนในชุมชนตามตัวแบบความทันสมัย^๑

ในปัจจุบันสถานการณ์โลกให้ความสนใจในเรื่องของการเป็นจิตอาสา และมุ่งเน้นที่จะปลูกฝังให้พลเมืองมีจิตอาสามากขึ้น จากการนำเสนอข้อมูลของสื่อต่างๆ ว่าเมื่อเกิดสถานการณ์เฉพาะหน้าหรือสถานการณ์ที่ต้องการความช่วยเหลือและร่วมมือร่วมใจ ก็จะมีการรวมกลุ่มกันของจิตอาสาเสมอ คำว่า “จิตอาสา” (Volunteer) กับ “จิตอาสา” (Public Mind) เป็นคำที่อธิบายและให้ความหมายคล้ายคลึงกัน ไปในทางเดียวกันแต่คำว่า “จิตอาสา” เป็นคำที่ใช้เรียกผู้ที่มีจิตอาสา และคำว่า “จิตอาสา” ใช้อธิบายความรู้สึก หรือการกระทำของผู้ที่เป็นจิตอาสา ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ ให้

^๑ อรุณี เวียงแสง และคณะ, การติดตามและประเมินผลแบบมีส่วนร่วม, (กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๕๘), หน้า ๓-๔.

ความหมาย “จิตอาสา” ว่าเป็นการกระทำด้วยจิตวิญญาณที่มีความรักความห่วงใยความเอื้ออาทรต่อคนอื่นและสังคมโดยรวม การมีคุณธรรมจริยธรรม และการไม่กระทำที่เสื่อมเสียหรือเป็นปัญหาต่อสังคม ประเทศชาติ การมีจิตที่คิดสร้างสรรค์เป็นกุศล และมุ่งทำกรรมดีที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม คิดในทางที่ดี ไม่ทำลายเบียดเบียนบุคคล สังคม วัฒนธรรมประเทศชาติและสิ่งแวดล้อม^๒

การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เป็นแนวทางหนึ่งใน การส่งเสริมทักษะของประชาชนในชุมชนผ่านกิจกรรมจิตอาสา ผู้มีส่วนร่วม จากภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม เกิดการเรียนรู้ ความคิด ความรู้สึกร่วมกัน การปรับตัว การร่วมคิด ร่วมทำด้วยความสมัครใจ เป็นการยกระดับความคิด คุณค่าตนเอง และผู้อื่น เพราะเครือข่าย (Network) จะเป็นการเชื่อมโยงของกลุ่มของคนหรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจ ที่จะแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกันหรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระเท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ประเด็นสำคัญ คือความสัมพันธ์เป็นไปโดยสมัครใจ กิจกรรมมีลักษณะเท่าเทียมหรือแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ไม่มีผลกระทบต่อความเป็นอิสระหรือความเป็นตัวของตัวเองของคนหรือองค์กรนั้น ๆ การเชื่อมโยงในลักษณะของเครือข่าย จะต้องพัฒนาไปสู่ระดับของการลงมือทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันด้วย ดังนั้น เครือข่ายต้องมีการจัดระบบให้กลุ่มบุคคลหรือองค์กรที่เป็นสมาชิกดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน เพื่อนำไปสู่จุดหมายที่เห็นพ้องต้องกัน ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมเฉพาะกิจตามความจำเป็น เมื่อภารกิจบรรลุเป้าหมายแล้ว เครือข่ายก็อาจยุบสลายไป แต่ถ้ามีความจำเป็นหรือมีการกิจใหม่อาจกลับมารวมตัวกันได้ใหม่ หรือจะเป็นเครือข่ายที่ดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องระยะยาวก็ได้ แต่การวิเคราะห์สภาพปัจจุบันพบว่าในประเทศไทยมีเครือข่ายในระดับน้อยจนถึงปานกลาง มีเพียงกลุ่มเล็ก ๆ เท่านั้นที่ประสบความสำเร็จในการสร้างเครือข่ายในระดับสูง^๓

จากประเด็นและความสำคัญดังกล่าว การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาจึงถือว่ามีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาพื้นที่ให้มีความเจริญทั้งในด้านวิถีชีวิตของประชาชน เศรษฐกิจ

^๒ ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (๒๕๕๒). **สอนเด็กให้มีจิตอาสา**. กรุงเทพมหานคร: วี พรินท์ (๑๙๙๑), หน้า ๑๖.

^๓ ขนิษฐา สุขทวี, แนวทางการสร้างเครือข่ายกิจกรรมจิตอาสาที่ส่งเสริมทักษะชีวิตด้านการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดนครนายก, **คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา ๒๕๖๒**, หน้า ๓.

สังคม และการดำเนินชีวิตของกลุ่มคนทุกช่วงวัย การศึกษาวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสา วิทยุพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เป็นการวิจัยเชิงพื้นที่ ที่จะก่อให้เกิดความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน โดยมีชุมชนในตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เป็นฐานในการสร้างความร่วมมือระหว่างเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น คณะผู้วิจัยได้ตระหนักและเห็นความสำคัญของการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าว จึงมุ่งเน้นที่จะศึกษาวิจัย โดยมีประเด็นในการศึกษาวิจัยคือ ศึกษาเครือข่ายจิตอาสาวิทยุพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิทยุพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ และนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิทยุพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ผลของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะก่อให้เกิดรูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิทยุพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ โดยมีประชาชนและชุมชนเป็นรากฐานในการพัฒนาให้สอดคล้องกับเป้าหมายในการพัฒนาประเทศคือ เสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชนในการเรียนรู้และสามารถนำมาปรับใช้ เพื่อนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงและจัดการปัญหาในชุมชนแบบมีส่วนร่วมได้อย่างยั่งยืนต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑) เพื่อศึกษาเครือข่ายจิตอาสาวิทยุพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๑.๒.๒) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิทยุพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๑.๒.๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิทยุพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ เครือข่ายจิตอาสาวิทยุพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีลักษณะอย่างไรบ้าง

๑.๓.๒ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและประชาชนในพื้นที่ที่จะมีกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่อย่างไรบ้าง

๑.๓.๓ รูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีลักษณะอย่างไรบ้าง

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาในการศึกษา คือ

- ๑) การเสริมสร้างเครือข่าย
- ๒) แนวคิดเกี่ยวกับจิตอาสา
- ๓) แนวคิดเกี่ยวกับจิตอาสาในพระพุทธศาสนา
- ๔) การพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่
- ๕) รูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิพุทธ

๑.๔.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” คณะผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญดังนี้

๑) พระสงฆ์ จำนวน ๑ รูป	๒) ผู้นำชุมชน จำนวน ๕ คน
๓) อสม.ชุมชน จำนวน ๑ คน	๔) รพสต. ตำบลจำนวน ๑ คน
๕) สถานศึกษาในตำบล จำนวน ๑ คน	๖) ประชาชนในพื้นที่ จำนวน ๓ คน
๗) เยาวชนในพื้นที่ จำนวน ๓ คน	
รวมทั้งหมด ๑๕ รูป/คน	

๑.๔.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ส่วนที่ ๑ การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ ตำรา รายงานการวิจัย วารสาร และสิ่งพิมพ์ต่างๆที่เกี่ยวข้อง และจากหน่วยงานราชการส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์และสังเคราะห์

ส่วนที่ ๒ สํารวจข้อมูลบริบทของชุมชนเพื่อเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

ส่วนที่ ๓ การสัมภาษณ์เชิงลึกประชากรและกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๑.๔.๔ ขอบเขตระยะเวลาในการวิจัย

ตุลาคม ๒๕๖๕ ถึง กันยายน ๒๕๖๖

๑.๕ นิยามศัพท์ใช้ในการวิจัย

การเสริมสร้าง หมายถึง การสนับสนุนให้ประชาชนในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาวมีจิตอาสาในชุมชน

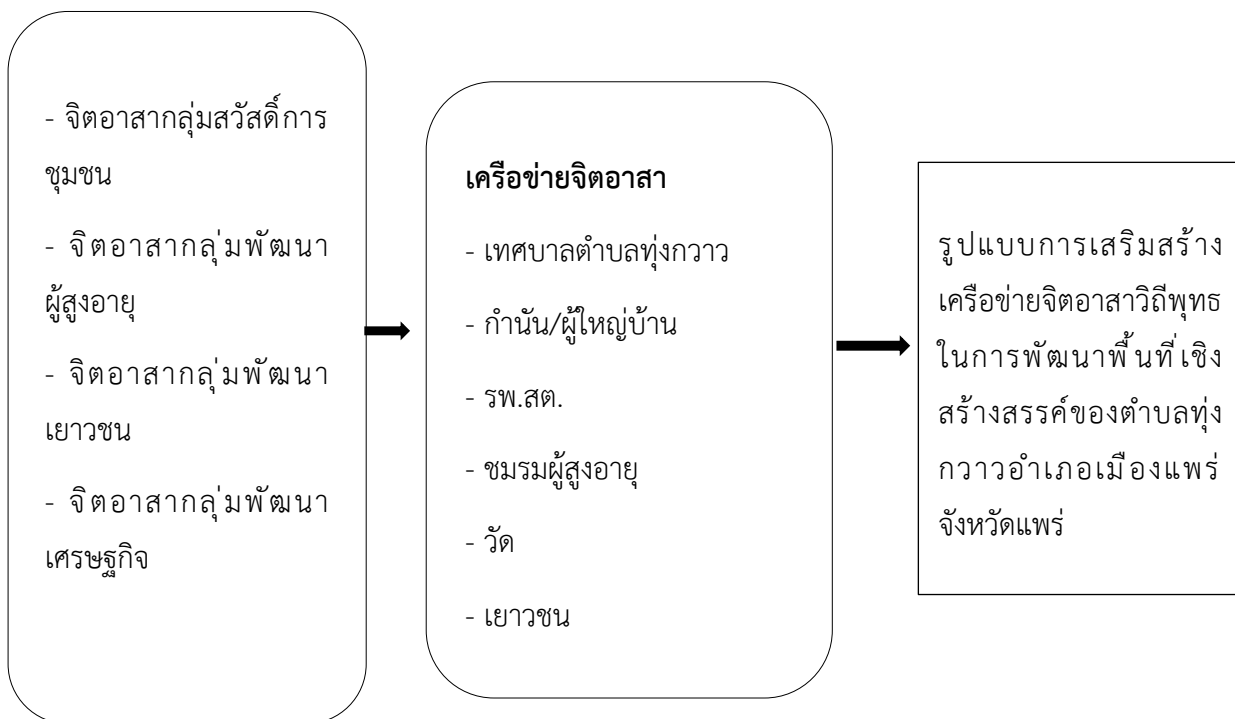
เครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธ หมายถึง การนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในประยุกต์ใช้ในการช่วยเหลืองานสังคมด้วยความรัก เมตตา ต่อผู้อื่น

พื้นที่เชิงสร้างสรรค์ หมายถึง พื้นที่ในเขตตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” คณะผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

เครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย

๑.๗.๑ ทราบเกี่ยวกับเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๑.๗.๒ เกิดกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๑.๗.๓ เกิดรูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

บทที่ ๒

ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ” คณะผู้วิจัยได้ศึกษาจากข้อมูลจากหนังสือ ตำรา เอกสาร บทความวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ โดยกำหนดประเด็นในการศึกษาและทำการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับจิตอาสา

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับจิตอาสาในพระพุทธศาสนา

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่เชิงสร้างสรรค์

๒.๕ ข้อมูลบริบทชุมชนตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย

๒.๑.๑ ความหมายของเครือข่าย

เสรี พงศพิศ^๑กล่าวว่า “ เครือข่าย ” คือขบวนการสังคมอันเกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร สถาบัน โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์และความต้องการบาง

^๑เสรี พงศพิศ, เครือข่าย, (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทยาการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๘.

อย่างรวมกันรวมกันดำเนินกิจกรรมบางอย่าง โดยที่สมาชิกของเครือข่ายยังคงความเป็นเอกเทศไม่ขึ้นต่อกัน

ขนิษฐา กาญจนรังษินนท์^๒ กล่าวว่า เครือข่าย คือกลุ่มของคนหรือองค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน หรือทำกิจกรรมรวมกัน โดยมีการจัดรูปหรือจัดระเบียบโครงสร้าง ที่คนหรือองค์กรสมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระกิจกรรมที่ทำในเครือข่ายต้องมีลักษณะเท่าเทียมกัน หรือแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน และการเป็นสมาชิกเครือข่ายไม่มีผลกระทบต่อความเป็นอิสระ หรือความเป็นตัวของตัวเองของคน หรือองค์กรนั้นๆ

นฤมล นิราทร^๓ เสนอว่าเครือข่ายหรือ Network มีความหมายได้หลายลักษณะ ซึ่งหากมองในเชิงโครงสร้างเครือข่าย หมายถึง กลุ่มของจุดต่างๆ ซึ่งเชื่อมโยงต่อกันด้วยเส้นโดยจุดต่างๆ คือ บุคคลหรือกลุ่ม ส่วนเส้นที่เชื่อมนี้คือ ความสัมพันธ์ที่บุคคลหรือกลุ่มต่างๆ มีต่อกัน

วีระศักดิ์ เครือเทพ ให้ความหมายเครือข่ายในทางรัฐประศาสนศาสตร์ว่า คือ การจัดรูปแบบความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของการทำงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ตั้งแต่สองหน่วยงานขึ้นไป ซึ่งอาจเป็นหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานเอกชนหรือองค์กรระหว่างประเทศ เพื่อร่วมมือร่วมใจกันดำเนินการกิจของสาธารณะบางประการ โดยมีองค์ภาครัฐเป็นแนวหลักของเครือข่าย ทั้งนี้ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงเหล่านี้เป็นไปในลักษณะที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และมีความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยมีเป้าหมายของความร่วมมือก็เพื่อต้องการแก้ไขปัญหาสาธารณะบางประการร่วมกัน ซึ่งเป็นปัญหาที่องค์กรใดองค์กรหนึ่งมีอาจดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จได้โดยลำพัง^๔

๒.๑.๒ ลักษณะเครือข่าย

นฤมล นิราทร^๕ ได้กล่าวถึงลักษณะของเครือข่ายไว้ดังนี้

^๒ขนิษฐา กาญจนรังษินนท์, การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยองค์กรเครือข่าย, วารสารพัฒนาชุมชน, ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๙ (กันยายน), ๒๕๔๒, หน้า ๒๖ – ๓๐.

^๓นฤมล นิราทร, การสร้างเครือข่ายการทำงาน : ขอควรพิจารณาบางประการ, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๓), หน้า ๖.

^๔ วีระศักดิ์ เครือเทพ, เครือข่าย: นวัตกรรมการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๐).

^๕นฤมล นิราทร, การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ขอควรพิจารณาบางประการ, หน้า ๒๑.

๑) เครือข่ายมีลักษณะเป็นโครงสร้างทางความคิด (Cognitive Structure) ไม่อาจจะพัฒนาไปถึงระดับใด บุคคลที่เกี่ยวข้องในองค์กรเครือข่ายจะมีกรอบความคิดที่เกี่ยวกับองค์กรเครือข่ายใกล้เคียงกันในด้านความรู้ความสามารถ ความคาดหวังต่อเครือข่าย

๒) องค์กรเครือข่ายไม่มีลำดับชั้น (Hierarchy) การเชื่อมโยงระหว่างองค์กรเครือข่ายเป็นไปในลักษณะแนวนราบ แต่ละองค์กรเป็นอิสระต่อกันแต่ระดับความเป็นอิสระของแต่ละองคอาจไม่เท่ากัน

๓) องค์กรเครือข่ายมีการแบ่งงานกันทำ (Division of labour) การที่องค์กรเข้าร่วมเป็นเครือข่ายกันเพราะส่วนหนึ่งคาดหวังการพึ่งพาแลกเปลี่ยนความสามารถระหว่างกัน ดังนั้นหากองค์กรใดไม่สามารถแสดงให้เห็นเป็นประจักษ์ก็อาจหลุดจากเครือข่ายได้ ในทางตรงกันข้ามหากใดแสดงความสามารถจะนำไปสู่การพึ่งพิงและขึ้นต่อกัน

๔) ความเข้มแข็งขององค์กรที่รวมกันเป็นเครือข่ายจะนำไปสู่ความเข้มแข็งโดยรวมของเครือข่าย ดังนั้น การพัฒนาของแต่ละองค์กรเครือข่ายจึงเป็นสิ่งสำคัญ

๕) องค์กรเครือข่ายกำหนดบริหารจัดการกันเอง (Self – regulating) ในการทำงานร่วมกันในลักษณะแนวนราบ จำเป็นต้องมีความสมานฉันท์ โดยผ่านกระบวนการทางประชาธิปไตย โดยตรง ซึ่งหมายถึงการตกลงตกลงระหว่างองค์กรเครือข่ายเกี่ยวกับการบริหารจัดการภายในเพื่อให้เครือข่ายสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้

๖) ความสำเร็จขององค์กรเครือข่ายมิใช่จะได้มาเพียงชั่วข้ามคืนแต่ต้องอาศัยระยะเวลาในการบ่มเพาะความสัมพันธ์ ความศรัทธา และความไว้วางใจ เชื่อใจ ตลอดจนสร้างกรอบทางความคิดเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การแก้ปัญหาารวมกันอย่างสร้างสรรค์รวมทั้งการดำเนินการร่วมกัน ระหว่างองค์กรเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง

เสรี พงศพิศ^๖ สรุปไว้ว่าเครือข่ายทุกประเภท ทุกแบบทุกเครือข่ายมีลักษณะร่วมกัน ๕ ประการดังนี้

^๖เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

๑) เป็นกลุ่มองค์กรหรือบุคคลที่มาารวมกันเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์และความสนใจที่ตั้งขึ้นรวมกัน

๒) เป็นเวทีเพื่อกิจกรรมทางสังคม โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้รวมกัน

๓) ดำรงอยู่โดยยาวนาน ด้วยการสื่อสารแบบใดแบบหนึ่งที่ต่อเนื่องไม่ใช่แบบเฉพาะกิจ

๔) สมาชิกมีความรู้สึกผูกพันกับโครงสร้างที่พัฒนาขึ้นมารวมกันและรวมกันรับผิดชอบ

๕) มีฐานอยู่ที่ความเป็นเจ้าของร่วมกันและความมุ่งมั่นที่จะทำตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้รวมกัน รวมทั้งเครื่องมือหรือวิธีการในการดำเนินการที่คิดไว้รวมกัน

๒.๑.๓ องค์ประกอบสำคัญของการก่อเกิดเครือข่าย

พระมหาสุทิตย อาภากรโธ^๗ กล่าววาทะประกอบของเครือข่าย มีดังนี้

๑) หน่วยชีวิตหรือสมาชิก หน่วยชีวิตและสมาชิกเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของความเป็นเครือข่ายที่สร้างระบบปฏิสัมพันธ์โดยหน่วยชีวิตและแต่ละปัจเจกบุคคล จะดำเนินการสานต่อเพื่อหาแนวร่วมในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่รวมกัน ตามหลักของธรรมชาติที่ทุกสรรพสิ่งจะต้องพึ่งพาอาศัยและสร้างกระบวนการที่สืบเนื่อง เพื่อรักษาความเป็นไปของชีวิต ดังนั้น หน่วยชีวิต หรือสมาชิกในองค์กรนั้น จะเป็นองค์ประกอบหลักที่จะก่อให้เกิดความเป็นเครือข่าย

๒) จุดมุ่งหมายเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งเพราะหากวาบุคคลกลุ่ม องค์กรมารวมกันเพียงเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยไร้ความมุ่งมั่นหรือจุดมุ่งหมายรวมกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีอาจกล่าวได้ว่า เป็นเครือข่าย เพราะความเป็นเครือข่ายจะต้องมีความหมายถึง “การรวมกันอย่างมีจุดหมาย” เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์และกระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น

๓) การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึกการที่แต่ละหน่วยชีวิตหรือการที่แต่ละบุคคลมารวมกันสิ่งที่ยึดโยงสิ่งต่างๆเข้าด้วยกัน คือ การทำหน้าที่ต่อกันและกระทำอย่างมีจิตสำนึก เพราะหากขาด

^๗พระมหาสุทิตย อาภากรโธ, เครือข่าย ธรรมชาติความรู้ :และการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เดือนตุลา, ๒๕๔๗), หน้า ๑๘-๕๐.

จิตสำนึกต่อส่วนรวมที่มาจากสวณลีภายในจิตใจของตนแล้ว กระบวนการนั้นจะเป็นเพียงการจัดตั้งและเรียกร้องหาผลประโยชน์ตอบแทนเท่านั้น

๔) การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยน โดยองค์ประกอบของความเป็นเครือข่าย สิ่งหนึ่งที่ขาดมิได้ คือการมีส่วนร่วม การพึ่งพาอาศัยและการแลกเปลี่ยนความรู้การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสมาชิกจะเป็นปัจจัยที่หนุนเสริมให้เครือข่ายนั้นมีพลังมากขึ้น เพราะการมีส่วนร่วมจะทำให้สมาชิกมีความรู้สึกวาทนาตนเองเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย ซึ่งจะช่วยให้ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากันมากขึ้น นอกจากนี้ในระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะนำไปสู่การให้และการรับ รวมถึงการระดมทรัพยากรเพื่อให้ภารกิจที่เครือข่ายดำเนินการนั้นบรรลุเป้าหมายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงเป็นแนวคิดกระบวนการและวิธีการของการจัดการเครือข่าย

๕) ระบบความสัมพันธ์และการสื่อสาร ถ้ากล่าวถึงเครือข่ายว่าเป็นความสัมพันธ์ที่โยงใยกันแล้ว สิ่งที่มีความสำคัญต่อเครือข่ายคือข้อมูลและการสื่อสารระหว่างกัน นับตั้งแต่การสื่อสารระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม และระหว่างเครือข่ายกับเครือข่าย รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยกระบวนการสื่อสารนั้นจะช่วยให้สมาชิกในเครือข่ายเกิดการรับรู้ เกิดการยอมรับในกระบวนการทำงานและช่วยรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน

อัลเทอร์ และ เฮจ (Alter and Hage)^๔ ได้ให้แนวคิดไว้ว่า ลักษณะของเครือข่ายมีดังนี้

๑. เครือข่ายมีลักษณะเป็นโครงสร้างทางความคิด (Cognitive Structures) ไม่ว่าจะเป็นพัฒนาไปถึงระดับใด บุคคลที่เกี่ยวข้องในองค์กรเครือข่ายจะมีกรอบความคิดเกี่ยวกับองค์กรเครือข่ายใกล้เคียงกันในด้านความรู้ ความสามารถ ความคาดหวังต่อเครือข่าย

๒. องค์กรเครือข่ายไม่มีลำดับชั้น (Hierarchy) การเชื่อมโยงระหว่างองค์กรเครือข่ายเป็นไปในลักษณะแนวราบ แต่ละองค์กรเป็นอิสระต่อกัน แต่ระดับความเป็นอิสระของแต่ละองค์กรอาจไม่เท่ากัน

^๔. Aler, Cathrin and Hage, Jerald, **Organization Working Together**, California : Sage, ๑๙๙๓, p ๒๓๘.

๓. องค์กรเครือข่ายมีการแบ่งงานกันทำ (Division of Labors) การที่องค์กรเข้าร่วมเป็นเครือข่ายเพราะส่วนหนึ่งคาดหวังการพึ่งพิงและเปลี่ยนความสามารถระหว่างกัน ดังนั้นหากองค์กรใดไม่สามารถแสดงความสามารถให้เป็นที่ประจักษ์ก็อาจหลุดออกจากเครือข่ายได้ ในทางตรงกันข้าม หากได้แสดงความสามารถก็จะนำไปสู่การพึ่งพาการแบ่งงานกันทำ ทั้งยังเป็นการลดโอกาสที่องค์กรใดองค์กรหนึ่งจะแสดงอำนาจเหนือเครือข่ายด้วย

๔. ความเข้มแข็งขององค์กรการร่วมกันเป็นเครือข่ายจะนำไปสู่ความเข้มแข็ง โดยรวมของเครือข่าย ดังนั้นการพัฒนาของแต่ละองค์กรเครือข่ายจึงเป็นสิ่งสำคัญ

๕. องค์กรเครือข่ายกำหนดการบริหารจัดการกันเอง (Self - Regulating) ในการทำงานร่วมกันในลักษณะแนวราบ จำเป็นต้องมีความสมานฉันท์โดยผ่านกระบวนการทางประชาธิปไตย หมายถึง การตกลงระหว่างองค์กรเครือข่ายที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการภายใน เพื่อให้เครือข่ายสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้

๖. ความสำเร็จขององค์กรเครือข่ายมิใช่จะได้มาเพียงชั่วข้ามคืน แต่ต้องอาศัยระยะเวลาในการบ่มเพาะความสัมพันธ์ ศรัทธา และความไว้วางใจ ตลอดจนการสร้างกรอบทางความคิด เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การแก้ปัญหาร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งการดำเนินการร่วมกันระหว่างองค์กรอย่างต่อเนื่อง

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์^๙ ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของเครือข่าย มีดังนี้

๑) การรับรู้มุมมองร่วมกัน (Common Perception) สมาชิกที่เข้ามาอยู่ในเครือข่ายต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้ร่วมกันถึงเหตุผลการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย อาทิ มีความเข้าใจในปัญหาและมีสำนึกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน มีประสบการณ์ในปัญหาร่วมกัน มีความต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกของเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาคความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น การรับรู้ร่วมกันถือเป็นหัวใจของเครือข่ายที่ทำให้เครือข่ายมีความต่อเนื่อง เพราะหากสมาชิกไม่มีความเข้าใจในการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายจะทำให้การประสานงาน และการขอความร่วมมือในการดำเนินการเป็นไปอย่าง

^๙ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: ชัดเชสมิเดีย, ๒๕๕๓), หน้า ๖๓.

ยากลำบากเพราะต่างคนต่างก็ใช้กรอบการมองโลกคนละกรอบเหมือนใส่แว่นตากันคนละสี ย่อมมองปัญหาหรือความต้องการที่เกิดขึ้นไปคนละทิศทาง แต่มิได้หมายความว่าสมาชิกของเครือข่ายไม่สามารถจะมีความคิดเห็นแตกต่างกัน เพราะมุมมองที่แตกต่างย่อมมีประโยชน์ช่วยให้เกิดการสร้างสรรค์ในการทำงาน แต่ความคิดที่แตกต่างนี้สมาชิกเครือข่ายยอมรับกัน มิฉะนั้นความแตกต่างที่มีอยู่จะนำไปสู่ความแตกแยกและแตกหักในที่สุด

๒) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) วิสัยทัศน์ร่วมเป็นการมองเห็นภาพของจุดมุ่งหมายในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกันและการมีเป้าหมายที่จะไปด้วยกันจะช่วยให้ขบวนการเคลื่อนไหวมีพลัง เกิดเอกภาพและช่วยบรรเทาความขัดแย้งอันเกิดจากมุมมองความคิดที่แตกต่างลงไปได้ในทางตรงข้าม เมื่อใดที่วิสัยทัศน์หรือเป้าหมายส่วนตัวขัดแย้งกับวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายของเครือข่ายพฤติกรรมการปฏิบัติของสมาชิกก็จะเริ่มแตกต่างจากสิ่งที่สมาชิกเครือข่ายกระทำร่วมกัน ดังนั้นแม้ว่าวิสัยทัศน์ร่วมกันเป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลาในการสร้างให้เกิดขึ้น แต่ก็จำเป็นต้องสร้างให้เกิดขึ้นให้ได้และสมาชิกของเครือข่ายก็ควรมีวิสัยทัศน์ย่อยส่วนตัว ที่สอดคล้องไปด้วยกันกับวิสัยทัศน์ของเครือข่ายแม้อาจไม่ได้ซ้อนทับอย่างแนบสนิทกับวิสัยทัศน์ของเครือข่าย แต่อย่างน้อยก็ควรสอดรับไปในทิศทางเดียวกัน

๓) การเกิดผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (Mutual Interests/Benefits) เครือข่ายเกิดจากที่สมาชิกแต่ละคนมีความต้องการของตนเอง แต่ความต้องการเหล่านั้นจะไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากสมาชิกต่างคนต่างอยู่ ความจำกัดนี้ทำให้เกิดการรวมตัวกันบนฐานของผลประโยชน์ร่วมที่มากเพียงพอจะดึงดูดใจให้รวมเป็นเครือข่าย ดังนั้น การรวมเป็นเครือข่ายจึงต้องตั้งอยู่บนฐานของผลประโยชน์ที่มีร่วมกัน ซึ่งผลประโยชน์ในที่นี้ครอบคลุมทั้งผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงินและไม่ใช้ตัวเงิน อาทิ เกียรติยศ ชื่อเสียง การยอมรับโอกาสในความก้าวหน้า สุข ความพึงพอใจ ฯลฯ กล่าวโดยสรุปก็คือ การที่จะดึงใครเข้ามามีส่วนร่วมในขบวนการเครือข่ายจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ที่เขาจะได้รับจากการเข้าร่วม และในหลายกรณีอาจเป็นการพิจารณาล่วงหน้าก่อนที่เขาจะร้องขอด้วยซ้ำแม้ผลประโยชน์ที่แต่ละคนได้รับอาจมากน้อยแตกต่างกัน แต่ทุกคนได้รับผลประโยชน์ เมื่อใดสมาชิกได้รับประโยชน์ร่วมหรือเมื่อเขาคิดคำนวณแล้วเขาเสียมากกว่าได้เขาก็จะเริ่มถอยตัวเองออกจากเครือข่ายไปหรือเมื่อเขาได้รับการสนองตอบต่อความต้องการที่มีอย่างสมบูรณ์แล้ว เขาก็จะออกไปจากเครือข่ายในที่สุด ประเด็นสำคัญอีกประการ ก็คือผลประโยชน์ที่เขาจะได้รับต้องเพียงพอ

สำหรับเขาในการที่มุ่งใจให้เข้ามีส่วนร่วมในทางปฏิบัติจริง โดยไม่ได้มีส่วนร่วมแบบระดับที่มีเพียงตำแหน่งหรือรายชื่อในเครือข่ายแต่ไม่มีการเข้าร่วมปฏิบัติจริงในเครือข่าย

๔) การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (All Stakeholders Participation) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในเครือข่าย นับเป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เพราะกระบวนการมีส่วนร่วมทุกฝ่ายในเครือข่าย (All Stakeholders in Network) ย่อมเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจและร่วมลงมือกระทำอย่างเข้มแข็ง ดังนั้นสถานะของสมาชิกในเครือข่ายจึงควรเป็นไปในลักษณะของความเท่าเทียมกัน (Equal Status) ในฐานะของ “หุ้นส่วน” (Partner) ของเครือข่าย ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบที่เท่าเทียมกันแทนความสัมพันธ์ในแนวตั้ง หมายความว่า หากรวมตัวเป็นเครือข่ายเกิดขึ้นระหว่างรัฐกับชุมชนท้องถิ่นหน่วยงานภาครัฐ ก็ต้องวางสถานะของตนเองเทียบเท่ากับประชาชนในฐานะของสมาชิกเครือข่ายมิใช่การวางตัวเป็นเจ้านายเหนือประชาชน อย่างไรก็ตามแม้จะยากในทางปฏิบัติในหลายๆกรณีเพราะต้องอาศัยการเปลี่ยนกรอบความคิดของสมาชิกในเครือข่ายและการสร้างบริบทแวดล้อมอื่นๆ เข้ามาประกอบด้วย แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องกระทำหากต้องการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง

๕) การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary Relationship) องค์ประกอบที่จะทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่องก็คือ การที่สมาชิกของเครือข่ายต่างก็ต้องเสริมสร้างซึ่งกันและกัน โดยที่จุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยเสริมจุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งจะทำให้ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวเป็นเครือข่ายมากกว่าการไม่สร้างเครือข่ายแต่ต่างคนต่างอยู่

๖) การพึ่งพิงอิงร่วมกัน (Interdependence) เนื่องจากธรรมชาติความจำกัดของสมาชิกในเครือข่ายทั้งด้านทรัพยากร ความรู้ เงินทุน กำลังคน ฯลฯ สมาชิกของเครือข่ายจึงไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างสมบูรณ์ด้วยตัวเอง การจะทำให้เป้าหมายร่วมสำเร็จได้นั้นสมาชิกจำเป็นต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในเครือข่ายเพื่อให้เกิดการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน การจะทำให้สมาชิกหรือหุ้นส่วนของเครือข่ายยึดโยงกันให้แน่นหนาจำเป็นต้องทำให้หุ้นส่วนแต่ละคนรู้สึกว่าการหากเอาหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งออกไปจะทำให้เครือข่ายล่มลงไปได้การดำรงอยู่ของหุ้นส่วนแต่ละคน จึงจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของเครือข่าย ซึ่งการพึ่งพิงร่วมกันนี้จะส่งผลทำให้สมาชิกต้องมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันโดยอัตโนมัติ

๗) การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction) สมาชิกในเครือข่ายต้องทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกัน เช่น มีการติดต่อกันผ่านทางการเขียนหรือการพบปะพูดคุย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน หรือมีกิจกรรมประชุมสัมมนาร่วมกันเป็นต้น ซึ่งผลของการปฏิสัมพันธ์นี้ต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามมาด้วย ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวจะเป็นลักษณะความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างกัน (Reciprocal Exchange) มิใช่ปฏิสัมพันธ์ฝ่ายเดียว ยิ่งสมาชิกมีการปฏิสัมพันธ์กันมากเท่าใดก็จะยิ่งเกิดความผูกพันภายในระหว่างกันมากขึ้นเท่านั้นซึ่งจะช่วยให้เกิดการเชื่อมโยงในระดับที่แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การปฏิสัมพันธ์ยังช่วยให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกันมากขึ้น จะช่วยให้เครือข่ายเข้มแข็งยิ่งขึ้น

ดังนั้น เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนจึงหมายถึงคณะบุคคลที่รวมตัวกันโดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดทำกิจการอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อประโยชน์ในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่าย

๒.๑.๔ กระบวนการสร้างเครือข่าย

สำนักบริหารกองทุนพัฒนาชุมชน^{๑๐} ได้ให้ความหมาย การสร้างเครือข่ายไว้ว่า การสร้างเครือข่าย คือ การทำให้มีการติดต่อ และการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร และการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ การสร้างเครือข่ายควรสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้สมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันฉันท์เพื่อนที่ต่างก็มีความเป็นอิสระมากกว่าสร้างการคบค้าสมาคมแบบพึ่งพิง นอกจากนี้ การสร้างเครือข่ายต้องไม่ใช้การสร้างระบบการติดต่อเผยแพร่ข่าวสารแบบทางเดียว จะต้องมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันด้วย

นฤมล นิราทร^{๑๑} ได้กล่าวว่า ในการที่จะสร้างเครือข่าย จำเป็นต้องมีเทคนิคและวิธีการในการสร้างเครือข่ายด้วยการหาเหตุผลสนับสนุน การที่บุคคล องค์กร มารวมตัวกันเป็นกลุ่ม เพราะมีความสนใจร่วมกัน ยังไม่สามารถที่จะเรียกว่าเครือข่ายได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้นจึงได้จำแนกกระบวนการสร้างเครือข่ายออกเป็นขั้นตอน ดังนี้

^{๑๐} สำนักบริหารกองทุนพัฒนาชุมชน, “ทำได้ หายจน” เรื่องราวการต่อสู้ชีวิตกับรวมอาชีพครัวเรือน กข.คจ.ดีเด่น, (กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง, ๒๕๕๔), หน้า ๔.

^{๑๑} อ้างแล้ว , นฤมล นิราทร, หน้า ๒๑.

๑) ขั้นตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย เป็นขั้นตอนที่ผู้ปฏิบัติงานหรือฝ่ายจัดการ ตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย เพื่อที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมายรวมทั้งพิจารณาองค์กรต่างๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมเข้าเป็นเครือข่ายทำงาน

๒) ขั้นติดต่อกับองค์กรที่จะเป็นเครือข่าย จะเกิดขึ้นเมื่อองค์กรมีความต้องการเหมือนกัน และต้องการกระทำกิจกรรมตอบสนองความต้องการที่เหมือนกัน

๓) ขั้นตอนการสร้างพันธมิตรร่วมกัน เป็นขั้นตอนการสร้างความผูกพัน ซึ่งหมายถึง การตกลงในความสัมพันธ์ต่อกัน ในขั้นตอนนี้ องค์กรเข้าสู่การตกลงที่จะทำงานร่วมกันทำกิจกรรมร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือการไปเสาะแสวงหาความรู้ร่วมกัน

๔) ขั้นตอนพัฒนาความสัมพันธ์ เป็นขั้นตอนที่เครือข่ายปรากฏเป็นรูปธรรมเริ่มตกลงกันในเรื่องการบริหารจัดการ โดยมีการกำหนดวัตถุประสงค์ จัดวางข้อตกลงในการทำงาน กำหนดบทบาทของสมาชิก รวมทั้งสิทธิหน้าที่ต่างๆ

๕) ขั้นตอนการทำกิจกรรมร่วมกันในเมื่อเครือข่ายรู้สึกว่าได้ประโยชน์จากการเข้าเป็นเครือข่าย ความสัมพันธ์ของเครือข่ายจะแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น อาจนำไปสู่การขยายตัว ขยายกิจกรรม หรืออาจจะเกิดการลงทุนเพื่อดำเนินการจัดตั้งองค์กรใหม่ร่วมกัน

๒.๓.๕ รูปแบบของเครือข่าย

การเกิดขึ้นหรือการรวมตัวเป็นเครือข่าย สัมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ^{๑๒} ได้อธิบายรูปแบบของเครือข่ายที่พอสรุปได้ว่า

๑) เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ การเกิดเครือข่ายที่เป็นสายใยของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในอดีตนั้น เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ซึ่งความสัมพันธ์นี้อาจเนื่องมาจากมีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติกัน หรือมีความเชื่อถืออย่างเดียวกัน เป็นครูเป็นศิษย์กัน หรือเคยแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกัน

^{๑๒} สัมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ, การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน, (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๗๘-๘๑.

๒) เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยการจัดตั้ง การเกิดขึ้นของเครือข่าย อาจเกิดขึ้นจากการขาดความพร้อมและความต้องการของผู้นำและเครือข่าย ในบางกรณีก็เกิดจากการต่อรองขององค์กรภายนอกที่เข้าไปจัดตั้งกลุ่มเพื่อให้เกิดเครือข่าย

อรรถัย อาจอ่ำ และสมศักดิ์ นักลาจารย์^{๑๓} ได้จัดแบ่งรูปแบบของเครือข่ายไว้ ๒ รูปแบบ คือ

๑) เครือข่ายแบบที่ไม่เป็นทางการ เป็นเครือข่ายที่สร้างผ่านตัวผู้นำโดยการเชิญชวนให้คนที่รู้จัก คนใกล้ชิด ให้เข้ามาร่วมกิจกรรมหรือดำเนินงานต่างๆ และขยายต่อไปในละแวกที่อยู่อาศัย เป็นการสร้างรูปแบบเครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการ หรือใช้ช่องทางแบบไม่เป็นทางการ

๒) เครือข่ายแบบเป็นทางการ เป็นการเลือกองค์กรหรือหน่วยงานที่มีคุณภาพสูง มีบุคคลหรือสมาชิกอยู่ในองค์กรหรือหน่วยงานเป็นจำนวนมาก รวมทั้งเป็นสถาบัน/องค์กรหรือหน่วยงานที่มีความสามารถเผยแพร่แนวคิดของโครงการ สู่บุคคลที่ต่างวัย ต่างอาชีพ ต่างสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ

สัมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ^{๑๔} ได้จำแนกลักษณะของเครือข่ายออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ

๑) เครือข่ายความคิด เป็นเครือข่ายที่เน้นการทำงานด้านความคิด ความรู้ หรือเทคนิคต่างๆ เครือข่ายเหล่านี้เป็นแหล่งที่ผู้นำได้มีโอกาสเผยแพร่แนวคิดของตน และได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ของตนกับคนอื่น ๆ ทำให้เกิดความคิดที่ชัดเจนขึ้น เครือข่ายความคิดมักเน้นเครือข่ายของกลุ่มคนที่อยู่บนสถานภาพที่คล้ายคลึงกัน แต่อยู่ต่างถิ่นกันได้รวมตัวกันสร้างเครือข่ายเพื่อจะได้มีเวทีในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน เช่น เครือข่ายกลุ่มครู เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น

๒) เครือข่ายกิจกรรม เป็นเครือข่ายที่เน้นการช่วยเหลือ ร่วมมือกันในการทำกิจกรรม ส่วนมากมักเป็นเครือข่ายภายในชุมชนที่สมาชิกของเครือข่ายอายุเป็นเครือญาติกัน หรือมีสายสัมพันธ์เป็นครูเป็นศิษย์กัน หรืออาจร่วมอยู่ในกลุ่มกิจกรรมเดียวกัน สมาชิกของเครือข่ายจะช่วยเหลือหรือร่วมมือกันทำให้งานการพัฒนาประสบความสำเร็จ

^{๑๓} อรรถัย อาจอ่ำ และสมศักดิ์ นักลาจารย์, รายงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการเรื่อง เครือข่ายอาสาสมัครเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมเอตส์, (มหาวิทยาลัยมหิดล: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, ๒๕๔๐), หน้า ๕๓.

^{๑๔} สัมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ, การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน, หน้า ๗๘-๘๑

๓) เครือข่ายสนับสนุน กิจกรรมการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน นอกจากจะมีความคิดในการวิเคราะห์หาทางออกในการแก้ปัญหา มีการทำกิจกรรมการแก้ปัญหาแล้ว สิ่งหนึ่งที่มีความจำเป็นมาก คือ จะต้อง มีทุน ที่มาของทุนเพื่อดำเนินกิจกรรมการพัฒนา อาจมาจากการระดมทุนภายในหมู่บ้าน โดยการระดมหุ้นจากสมาชิก เช่น กองทุนร้านค้า กลุ่มออกทรัพย์ หรือธนาคารข้าว หรือการทอดผ้าป่า หรืออาจเป็นทุนมาจากภายนอก ได้แก่ การบริจาคหรือการช่วยเหลือของแหล่งทุนภายนอก

ดังนั้น รูปแบบของเครือข่ายอาจจะมีทั้งเครือข่ายแบบที่ไม่เป็นทางการและเครือข่ายแบบเป็นทางการทั้งนี้ทั้ง ๒ รูปแบบ เกิดจากบุคคลที่รวมตัวกันโดยมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมต่อไป

๒.๒ ความหมาย แนวคิด และทฤษฎีจิตอาสา

การศึกษาเกี่ยวกับจิตอาสา มีการศึกษามาเป็นระยะเวลายาวนาน โดยมีการศึกษาทั้งในเชิงปรัชญา จิตวิทยา และสังคมศาสตร์ ทางด้านจิตวิทยามีการกล่าวถึงจิตสำนึกในช่วงปี ค.ศ. ๑๙๕๐ (พ.ศ.๑๔๐๓) นักทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ได้กล่าวถึงจิตสำนึกในด้านเกี่ยวกับการแบ่งภาคของจิต (Regions of Mind) โดยกล่าวถึงหน้าที่ของจิตในการก่อให้เกิดพฤติกรรม ทั้งที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว ในด้านสังคมศาสตร์เริ่มมีการกล่าวถึงในช่วงศตวรรษที่ ๑๗ โดยใช้ในกลุ่ม ทฤษฎีแนวของ Maxis และ Fugo ซึ่งกล่าวถึงจิตสำนึกสาธารณะด้านการเมือง โดยกล่าวว่าสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมทั้งหมด คือ การเมือง โดยเริ่มมีการกล่าวถึงในซีกโลกตะวันตก

ในประเทศไทยเริ่มต้นมีการกล่าวถึงจิตสำนึกสาธารณะช่วงหลังพุทธศักราช ๒๕๐๐ คือ ช่วงเริ่มมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แต่เริ่มเห็นเป็นรูปธรรมมากขึ้น หลังจาก ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ก่อนหน้านั้นกิจกรรมการช่วยเหลือสังคมซึ่งเสริมงานบำบัดทุกข์บำรุงสุขของรัฐกระทำโดยสถาบันทางศาสนามูลนิธิ ซึ่งจัดโดยเอกชนจัดตั้งช่วยเหลือคนในเชื้อชาติหรือจากภูมิภาคเดียวกัน เป็นลักษณะผู้ให้กับผู้รับ แต่หลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ประชาชนที่มีฐานะยากจนเริ่มตระหนักถึงพลังของตนเอง และสำนึกต่อสังคมของชนชั้นกลาง ถูกยกระดับสูงขึ้น ต่อมาการพัฒนามุ่งเน้นคนเป็นศูนย์กลางในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔) เริ่มส่งเสริมประชาคมในจังหวัดให้เกิดขึ้นในทุกจังหวัด ควบคู่กับการเตรียมขยายประชาคมตำบล เพราะผลจากการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ผ่านมา พบว่าการพัฒนา

เศรษฐกิจเพียงด้านเดียวไม่สามารถนำพาประเทศไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ การพัฒนาต้องควบคู่ไปด้วยกันทุกด้าน ซึ่งไม่สามารถเกิดขึ้นได้ถ้าปราศจากความร่วมมือของคนในชาติ

จิตสำนึกสาธารณะเป็นเรื่องที่กำลังตื่นตัวสำหรับสังคมไทย เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ก่อให้เกิดประชาสังคม จึงเป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีประชาสังคม (Civil Society) ซึ่งแตกต่างจากซีกโลกตะวันตกที่มีการกล่าวถึงเรื่องนี้มานาน ทั้งนี้เนื่องจากความแตกต่างของระบบสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ประเพณี วัฒนธรรม โลกตะวันตกมีพื้นฐานการปกครองประเทศจากประชาชน เน้นบทบาทของกลุ่มคน องค์กรนอกภาครัฐ แต่ในประเทศไทยเริ่มจากการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองอย่างกะทันหัน โดยไม่มีการเตรียมความพร้อมให้แก่ประชาชน ทำให้ประชาชนยึดติดระบอบเดิม คือต้องการผู้ปกครองประกอบกับในหลักสูตรการศึกษามักกล่าวถึงแต่หน้าที่พลเมือง แต่ไม่ได้สอนสิทธิของพลเมือง ทำให้นักศึกษาไม่รู้สิทธิของตนซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาประเทศ

ดังนั้น ประเทศที่ปกครองด้วยชนชั้นผู้นำอย่างประเทศไทย เมื่อเกิดวิกฤตการณ์ปัญหาต่างๆ ประชาชนจึงคิดว่าเป็นหน้าที่ของผู้นำในการแก้ไขปัญหา เมื่อเป็นเช่นนี้จึงมีแต่ชนชั้นผู้นำกลุ่มเล็ก ๆ เท่านั้นที่เป็นผู้แก้ไขปัญหาของประเทศ ปัญหาทั้งหมดจึงไม่สามารถแก้ไขให้ลุกล่วงไปได้ด้วยดีเท่าที่ควร ฉะนั้น การสร้างจิตอาสาจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างมาก ที่จะทำให้พลเมืองมีจิตสำนึกในสิทธิและหน้าที่ของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องร่วมกันคิดและเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงนั้น ๆ

๒.๒.๑ ความหมายของจิตอาสา

คำว่า จิตอาสา หรือจิตสำนึกสาธารณะ เป็นคำใหม่ที่น่าสนใจใช้เมื่อไม่นานมานี้และเป็นเรื่องใหม่สำหรับคนไทย ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของจิตอาสา หรือจิตสำนึกสาธารณะไว้หลากหลาย และมีการเรียกจิตอาสาไว้แตกต่างกัน เช่น จิตสำนึกสาธารณะ จิตสำนึกต่อสังคม จิตสำนึกต่อส่วนรวม จิตสำนึกต่อสาธารณสมบัติ การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ความสำนึกทางสังคม เป็นต้น ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Public Mind หรือ Public Consciousness ซึ่ง ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้คำว่า จิตอาสา (Public Mind) ซึ่งคำเหล่านี้มีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลายใกล้เคียงกัน ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ความหมายคำว่า จิตอาสา หมายถึง ภาวะที่จิตตื่นและรู้ตัวสามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งที่สัมผัสได้ด้วยกาย๑๕

สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ กล่าวว่า จิตอาสา คือ การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ มีความสำนึกและยึดมั่นในระบบคุณธรรม และจริยธรรมที่ดีงาม ละอายต่อสิ่งผิด เน้นความเรียบง่าย ประหยัด และมีความสมดุลระหว่างมนุษย์ กับธรรมชาติ๑๖

โกศล มีความดี กล่าวว่า จิตอาสา คือ การกระทำที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสาธารณสมบัติ ด้วยการเอาใจใส่ดูแลเป็นธุระ และเข้าร่วมในเรื่องส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม โดยพิจารณาจากการที่บุคคลหลีกเลี่ยงการใช้หรือกระทำให้เกิดการชำรุดเสียหายต่อของส่วนรวม มุ่งปฏิบัติเพื่อส่วนรวมในการดูแลรักษาของส่วนรวม เช่น การทำตามหน้าที่ที่กำหนด การดูแลความสงบเรียบร้อย การรักษาสาธารณสมบัติ รับรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้น มีส่วนร่วมในการหาแนวทางป้องกันแก้ไข และติดตามประเมินผล รวมถึงการรับอาสาทำบางอย่างเพื่อส่วนรวม เคารพสิทธิของผู้อื่นในการใช้ของส่วนรวม ไม่ปิดกั้นในการใช้ของบุคคลอื่น มีการแบ่งปันหรือการเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้ของส่วนรวม ไม่ยึดครองของส่วนรวมมาเป็นของตนเอง^{๑๗}

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ กล่าวว่าจิตอาสา หมายถึง ความคิดเห็นที่ไม่เห็นแก่ตัว มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือ ช่วยแก้ปัญหาให้แก่ผู้อื่น หรือสังคม พยายามฉวยโอกาสที่จะช่วยเหลืออย่างจริงจังและมองโลกในแง่ดีบนพื้นฐานของความจริง^{๑๘}

^{๑๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๓๑๒.

^{๑๖} สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, วาระการวิจัยแห่งชาติในภาวะวิกฤติเพื่อฟื้นฟูชาติ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๒), หน้า ๒๔.

^{๑๗} โกศล มีความดี, ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับการมีจิตสาธารณะของข้าราชการตำรวจ, ปริญญาานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓), หน้า ๔๔.

^{๑๘} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, จอมปราชญ์นักการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ชัคเชสมิเดีย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๗.

มนัสสา ชินูปการพงศ์ กล่าวว่า จิตอาสา คือ การจุดประกายเพื่อให้คนทำประโยชน์เพื่อสังคม ตลอดจนการให้ความเอื้ออาทรลดความขัดแย้งและการให้ขวัญและกำลังใจต่อกันเพื่อสังคมเป็นสุข

นอกจากนี้ ยังมีคำอื่นที่มีความหมายเช่นเดียวกับจิตอาสา คือ คำว่าจิตสำนึกสาธารณะ และมีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่านดังเช่น

ศักดิ์ชัย นิรัญทวี กล่าวว่า จิตสำนึกสาธารณะ คือ จิตใจที่คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม คำนึงถึงความสำคัญของสิ่งอันเป็นของที่ต้องใช้ หรือมีผลกระทบร่วมกันในชุมชน เช่น ป่าไม้ ความสงบสุขของชุมชน^{๑๙} ซึ่งเป็นการตระหนักรู้และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกันหรือคำนึงถึงผู้อื่น ที่ร่วมความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกับตน^{๒๐} หรือการที่ชุมชนมีความตระหนักรู้และให้ความสำคัญต่อเรื่องส่วนรวมของสังคม มีสำนึกต่อประเด็นสาธารณะตลอดจนรู้สึกรัก และห่วงหาอาทรระสมบัติอันเป็นของส่วนรวม ๆ^{๒๑}

หฤทัย อัจจุพร กล่าวว่า เป็นความตระหนักของบุคคล ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ทำให้เกิดความรู้สึกปรารถนาที่จะช่วยเหลือสังคม ต้องการเข้าไปแก้วิกฤติการณ์โดยรับรู้ถึงสิทธิควบคู่ไปกับหน้าที่และความรับผิดชอบ สำนึกถึงพลังของตนเองสามารถร่วมแก้ไขปัญหาคได้ และลงมือกระทำเพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยการเรียนรู้และแก้ไขปัญหาร่วมกันกับคนในสังคม^{๒๒}

พระไพศาล วิสาโล ให้ความหมาย จิตสำนึกสาธารณะว่า หมายถึง ความสำนึกใฝ่ใจและพร้อมจะมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ รวมถึงความเคารพและห่วงหาอาทรในสมบัติส่วนรวม ทั้งนี้โดยตระหนักถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นทั้งตนเองและส่วนรวม ในจิตสำนึกดังกล่าวมิใช่ครอบครัวยุติมาตร

^{๑๙} มนัสสา ชินูปการพงศ์, ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติต่อการสื่อสารการตลาดต่อจิตสำนึกสาธารณะกับการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค, **งานวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๒), หน้า ๗.

^{๒๐} ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, “บทบาทของมหาวิทยาลัยกับการศึกษาเพื่อความเป็นประชาสังคม SAHIL THAILAND JOURNAL”, วารสารวิชาการ, ปีที่ ๕๒ ฉบับที่ ๖๙, (มีนาคม ๒๕๕๑); ๕๗.

^{๒๑} ประไพพิศ โสภารพัฒน์, กระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๖.

^{๒๒} หฤทัย อัจจุพร, ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลภาวะผู้นำรูปแบบการดำเนินชีวิต และความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองกับการมีจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาพยาบาล, ๒๕๔๔ หน้า ๓๗.

คนรอบข้าง หรือชุมชนละแวกบ้านตนเท่านั้น หากคลุ้มไปถึงคนอื่นอีกมากมายซึ่งอยู่ห่างไกลออกไป แม้ตนจะไม่รู้จักและไม่เคยเห็นก็ตาม แต่ก็รู้อยู่ว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ตนสังกัด^{๒๓}

ไชยา ยิ้มวิไล จิตสำนึกสาธารณะ คือ ความเป็นสาธารณะที่สื่อนัยถึงความรู้ ความนึกคิด สติปัญญา และความรับผิดชอบของประชาชน ที่มีต่อสังคม การเคารพกฎหมาย กฎเกณฑ์ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ของสังคมโดยรวมและหน่วยงานองค์กรที่ตนเองเป็นสมาชิกสังกัดอยู่ โดยพยายามยึดมั่นต่อกฎเกณฑ์และกฎหมายอย่างเคร่งครัด พยายามหลีกเลี่ยงการละเมิดให้น้อยที่สุดด้วยการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีคุณธรรมและจริยธรรม^{๒๔}

จากความหมายที่มีผู้ให้ไว้ต่าง ๆ กันนั้นล้วนแล้วมีส่วนที่คล้ายคลึงกัน จึงสรุปได้ว่าจิตอาสาหรือจิตสำนึกสาธารณะ หมายถึง การมีจิตสำนึกร่วมกันในสาธารณสมบัติ ความรับผิดชอบต่อสังคม การเห็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และการเสียสละตนเพื่อสังคม เป็นต้น เมื่อสรุปเป็นความหมายที่ใช้ในการวิจัยนี้ กล่าวได้ว่า จิตอาสา หมายถึง การที่บุคคลแสดงความรู้สึกลงมือและการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการกระทำตามหน้าที่ที่รับผิดชอบต่อตนเอง โดยการช่วยเหลือดูแลรักษาสິงต่าง ๆ ที่เป็นสิ่งของ สาธารณสมบัติของหน่วยงาน องค์กร และสังคมด้วยการแสดงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละทรัพย์สินหรือแรงงานของตนต่อส่วนรวม และการเข้าร่วมในการทำงานที่เป็นส่วนรวมของหน่วยงาน องค์กร และสังคม โดยไม่หวังผลตอบแทนต่อตนเอง แต่กระทำเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม งานวิจัยนี้จึงเป็นการวิจัยเพื่อเสนอแนวความคิดการพัฒนาจิตอาสาให้กับบุคคลทุกระดับในสังคมไทย ซึ่งจะส่งผลให้บุคคลเหล่านั้นเป็นพลเมืองที่ดีต่อไปในอนาคต

๒.๒.๒ แนวความคิดจิตอาสา

เรื่องของแนวความคิดจิตสำนึกหรือจิตอาสาในปัจจุบัน มีพัฒนาการมาจากการศึกษาเรื่องจิตสำนึกของมาร์กซ์ (Max) ซึ่งมาร์กซ์เองได้แนวความคิดนี้มาจากการวิพากษ์และเอาบางส่วนมาจากแนวความคิดของเฮเกิล (Hegel) และฟอยเออร์บัค (Feuerbach) โดยมาร์กซ์มีพื้นฐานความคิดอยู่ที่สภาพความเป็นอยู่ เป็นตัวกำหนดความรู้สึกนึกคิด เพราะความคิดเกิดในความว่างเปล่าไม่ได้ โดย

^{๒๓} พระไพศาล วิสาโล, วิถีสังคมไทย ประชาสังคมและวัฒนธรรมชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔.

^{๒๔} ไชยา ยิ้มวิไล, สำนึกสาธารณะ, มติชนสุดสัปดาห์, ปีที่ ๒๗ ฉบับที่ ๑๓๙๓, (๒๕๕๐) : ๑๕.

จิตสำนึกไม่ได้เป็นอิสระจากเงื่อนไขทางวัตถุ และรูปแบบการดำรงชีวิตของมนุษย์ สำหรับมาร์กซ์แล้ว จิตสำนึกหมายถึง ระบบความหมาย ที่มนุษย์ใช้ทำความเข้าใจกับโลกและจักรวาล ตลอดจนความคิด ทัศนคติและความเชื่อที่มนุษย์ยึดถือ ซึ่งแนวความคิดนี้สามารถอธิบายได้เป็น ๒ ประการ คือ

(๑) แนวความคิดสังคมเพื่อบุคคลแนวความคิดสังคมเพื่อบุคคล เฮอเบิร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spencer) เชื่อว่าการที่ปัจเจกบุคคลเข้าเป็นสมาชิกของสังคม เพราะเขามีเจตจำนงที่จะให้ตัวเองมีความมั่นคงปลอดภัย คนสร้างสังคมขึ้นมาก็เพื่อประโยชน์ของตนเอง จุดมุ่งหมายและหน้าที่ของสังคมไม่ใช่เพื่อตัวสังคมเอง หากแต่เพื่อปัจเจกบุคคล นั่นคือสังคมรับใช้บุคคล หรือสังคมเพื่อบุคคล บุคคลจะมีสำนึกต่อผู้อื่น ตราบเท่าที่เขาประจักษ์ว่า ส่วนรวมหรือสังคมคือแหล่งที่มาแห่งความมั่นคงและปลอดภัยที่สำคัญสำหรับชีวิตส่วนตัวของเขา ตรงกันข้ามเมื่อใดที่ปัจเจกบุคคลประจักษ์ว่าสังคมไม่สามารถให้สิ่งนี้ได้ (เช่น กรณีสังคมไม่มีความยุติธรรม สังคมเต็มไปด้วยการกดขี่ เป็นต้น) จิตสำนึกก็จะมีได้ยาก เป็นจิตสำนึกเพื่อความอยู่รอดปลอดภัยของบุคคล หรือจิตสำนึก ที่มีตัวบุคคลเป็นศูนย์กลาง การส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึก ทำได้โดยทำให้สังคมเป็นแหล่งที่ให้ความมั่นคงปลอดภัยอย่างแท้จริง เพื่อให้ปัจเจกตระหนักว่า ความมั่นคงปลอดภัยของเขา ไม่สามารถจะดำรงอยู่ได้เลยถ้าปราศจากความมั่นคงปลอดภัยของสังคม สังคมเป็น “เครื่องมือ” ที่มนุษย์ “สร้าง” ขึ้นมาเพื่อความอยู่รอด และมั่นคงปลอดภัยของตน

(๒) แนวความคิดบุคคลเพื่อสังคม

เป็นแนวคิดที่มองกลับด้านกันกับแนวความคิดสังคมเพื่อบุคคล คือ เห็นว่าสังคมเป็นสิ่งที่มิได้อยู่ ดำรงอยู่ได้ด้วยตัวของมันเอง ไม่ใช่เครื่องมือที่ปัจเจกสร้างขึ้นเพื่อความอยู่รอดการดำรงอยู่ของสังคมมิได้ขึ้นอยู่กับปัจเจก “บุคคลเป็นฝ่ายที่ต้องยอมให้แก่สังคม หรือขึ้นอยู่กับสังคม บุคคลมีหน้าที่รับใช้เป้าหมายของสังคม” ดาวิด อีมิล เดอร์ไคห์ม (David Emile Durkheim) เชื่อว่า กลุ่มคน เป็นเพียงวัตถุดิบที่สังคมจะเกิด และสิ่งที่ทำให้เกิดสังคมไม่ใช่ความปรารถนา ที่จะมั่นคงปลอดภัยของแต่ละคน หากแต่เป็นความสัมพันธ์ต่อกันอย่างยั่งยืนของคนเหล่านั้น เบื้องหลังความสัมพันธ์นี้เรียกว่า อารมณ์ (Sentiment) ความรู้สึกผูกพันว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม (Sense of Belonging) และระบบความเชื่อร่วมกันของคนในกลุ่ม (Belief System) บุคคลยอมปฏิบัติตามกลุ่มแม้จะขัดใจ เพราะ “สำนึกในกลุ่ม (Collective Conscience) สำนึกในกลุ่มดำรงอยู่ได้เพราะ ๓ สิ่งข้างต้น บุคคลไม่เพียงสำนึกว่ากลุ่มมีความสำคัญเหนือกว่าตนเท่านั้นแต่ยังสำนึกว่า ตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น

ด้วย สังคมสมัยใหม่มีความซับซ้อน ความสัมพันธ์อันเป็นสิ่ง “เชื่อมประสาน” คือ ความผูกพันเชิงพันธสัญญา (Contractual Relations) ทำให้ “สำนักกลุ่ม” ดำรงอยู่ได้ โดยที่แต่ละคนแต่ละหน่วยที่แตกต่างกัน ต่างสำนึกว่า ผู้อื่น กลุ่มอื่นเป็นส่วนหนึ่งในสังคมเดียวกัน หน้าที่แต่ละหน่วย ยังผลให้สังคมดำรงอยู่ได้ เปรียบเช่น อวัยวะที่แตกต่างกัน อันประกอบเป็นองค์อินทรีย์ (Organism) เรียกว่า เอกภาพแบบองค์อินทรีย์ (Organic Solidarity) คือ เกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้เพราะการทำหน้าที่ของอวัยวะแต่ละส่วนที่แตกต่างกัน “เป็นสำนึกที่มีสังคมเป็นศูนย์กลาง”^{๒๔}

สรุปว่า แนวความคิดสังคมเพื่อบุคคล และแนวความคิดบุคคลเพื่อสังคม จิตอาสาอาจเกิดขึ้นและดำรงอยู่บนพื้นฐานของความสนใจในผลประโยชน์ที่ตัวเองจะได้รับจากส่วนรวม หรืออาจจะเกิดขึ้นและดำรงอยู่โดยอาศัย ความสำนึกในส่วนรวม สำนึกต่อผู้อื่นเป็นที่ตั้ง หรืออาจปราศจากความสนใจในผลประโยชน์ที่ตนจะได้รับโดยสิ้นเชิงก็ได้

๒.๒.๓ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับจิตอาสา

คำว่า จิตอาสา ได้รับอิทธิพลมาจากทฤษฎีประชาสังคม (Civil Society Theory) ซึ่งคำว่าประชาสังคม มาจากภาษาอังกฤษว่า Civil Society” และมีใช้ภาษาไทยเทียบเคียงกันหลายคำโดยในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้ใช้ทฤษฎีประชาสังคม เป็นพื้นฐานในการศึกษาจิตอาสา ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอเนื้อหาสาระ ดังนี้

(๑) ทฤษฎีประชาสังคม (Civil Society Theory)

ทฤษฎีประชาสังคมเกิดขึ้นในโลกตะวันตก ซึ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับกระบวนการช่วยเหลือสังคมโดยไม่ต้องการกำไร ซึ่งตามแนวความคิดของคีน (Keane) กล่าวว่าประชาสังคมเป็นแนวคิดของการมีส่วนร่วมของสมาชิกในองค์กรนอกภาครัฐ เพื่อทำกิจกรรมด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรม จนเป็นกิจวัตรและด้วยความเต็มใจ โดยผู้ที่อยู่ในองค์กรจะร่วมกันปกป้องและเปลี่ยนแปลง

^{๒๔} ศิริ แคนสา, การพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนคอนสวรรค์, หน้า ๑๙-๒๐.

บทบาทตนเอง โดยการกีดกันสถาบันภาครัฐ แต่ในประเทศไทยให้ความสำคัญกับความร่วมมือของบุคคลในสังคม เพื่อพัฒนาสังคมให้มีความเสมอภาคและเท่าเทียม ให้ความสำคัญต่อความสามัคคี^{๒๖}

ประชาสังคม (Civil society) คือ การให้ความสำคัญเกี่ยวกับกระบวนการช่วยเหลือสังคม โดยองค์กรที่ไม่ต้องการกำไร การมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม หรือจิตสำนึกสาธารณะเพื่อชุมชน (Non Governance Organizations NGO) เป็นเครื่องมือทางสังคม เช่น แม่บ้าน มูลนิธิชมรม ชุมชน มีจุดมุ่งหมาย ดังนี้

(๑) เน้นความสัมพันธ์เป็นกลุ่มสมาชิกต้องมีอุดมการณ์และหลักการร่วมกัน

(๒) มีจิตอาสา (Public mind) ประกอบด้วย การดูแลผลประโยชน์สาธารณะ (goods, public interest) การตรวจสอบสาธารณะ (public responsibility) การรับผิดชอบต่อสาธารณะ (public accountability)

(๓) ความเป็นธรรมต่อสังคม (Social equity)

(๔) มีความยุติธรรมต่อสังคม (Social justice)

(๕) เป็นเครือข่ายสังคม (Social network)

(๖) การติดต่อสื่อสาร (Communication)

(๗) มีวิสัยทัศน์ (Vision)

(๘) เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning social)

(๙) ต้องปฏิบัติได้ (Practice)^{๒๗}

จิตสำนึกสาธารณะเป็นคุณธรรมหนึ่งของพลเมือง และเป็นวาทกรรมย่อยในวาทกรรมใหญ่เรื่องประชาสังคม คุณค่าและจิตสำนึกเป็นจิตวิญญาณของสังคม บุคคล องค์กร หรือสังคม สังคม

^{๒๖} หฤทัย อาจปฤษฎ, ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ภาวะผู้นำ รูปแบบการดำเนินชีวิตและความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง กับการมีจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาพยาบาล, หน้า ๒๗.

^{๒๗} เรียม นมรักษ์, การวิเคราะห์องค์ประกอบของจิตสาธารณะของนักศึกษาในองค์กรนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๒), หน้า ๒๓-๒๔.

ที่ไม่มีจิตสำนึก ทำให้ขาดพลังในการสร้างสรรค์ เมื่อเกิดจิตสำนึกสาธารณะจะทำให้เกิดประชาสังคม ก่อให้เกิดความเข้มแข็งทางสังคม ซึ่งจะทำให้สภาวะการเมือง เศรษฐกิจมีศีลธรรมดีขึ้น^{๒๘}

สรุปว่า แนวคิดของประชาสังคม คือ กระบวนการที่เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน ทำให้คนในสังคมตื่นตัว มีความรู้สึกนึกคิด และปรารถนาเข้าไปแก้ไขวิกฤตการณ์หรือปัญหาสังคม หรือมีความรู้สึกเป็นเจ้าของส่วนรวมร่วมกัน ซึ่งก่อให้เกิดพฤติกรรมการรวมตัวหรือมีจิตสำนึกร่วมกัน โดยมีวัตถุประสงค์หลัก คือ การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และมีความเสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม

(๒) องค์ประกอบของประชาสังคม

กิจกรรมหรือกระบวนการที่เรียกว่าประชาสังคม ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการ คือ

(๑) จิตสำนึกประชาสังคม (Civil Consciousness) หรือ จิตสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) หมายถึง ความคิดและการยอมรับในเรื่องของการรวมตัวกันอย่างอิสระ ด้วยความรัก ความเอื้ออาทร ความยอมรับในความคิดเห็นของกันและกันในการเรียนรู้ร่วมกัน หรือการแก้ปัญหาที่เผชิญอยู่ การรวมตัวเป็นลักษณะของการมีส่วนร่วม มีอิสระการเรียนรู้ร่วมกัน

(๒) โครงสร้างองค์ประกอบประชาสังคม (Civic Organization) หมายถึง กลุ่มการรวมตัวซึ่งอาจเป็นองค์กรที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ เป็นกลุ่มรวมที่รวมตัวกันเฉพาะการเฉพาะเรื่องหรือต่อเนื่อง สมาชิกของกลุ่มอาจจะเป็นบุคคลในภาครัฐ ภาคธุรกิจหรือประชาชนจำนวนไม่จำกัด ประเด็นสำคัญคือ การรวมกลุ่มต้องมีจิตสำนึกประชาสังคมครบด้าน

(๓) เครือข่ายประชาสังคม (Civic Network) หมายถึง โครงสร้างและกระบวนการซึ่งเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มหรือเชื่อมโยงองค์กรประชาสังคมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ปัจจัยสำคัญของเครือข่ายประชาสังคม คือ ระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและการสัมพันธ์ด้วยความสมานฉันท์ต่อองค์ประกอบประชาสังคมทั้ง ๓ ประการ ทำให้เกิดประชาสังคมแต่กระบวนการประชาสังคมไม่สามารถบรรลุ

^{๒๘} ประเวศ วะสี และคณะ, ยุทธศาสตร์แก้วิกฤติชาติ, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐.

วัตถุประสงค์ได้ ถ้าบุคคลในสังคมขาดจิตสำนึกสาธารณะซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดที่มีผลต่อพฤติกรรม การรวมตัวของบุคคลในสังคม องค์ประกอบทั้งในด้านความคิดเห็น ความรู้สึกและการปฏิบัติต้องมีจิตอาสาเป็นส่วนประกอบ

สรุปว่า ประชาสังคมนั้นเป็นส่วนสำคัญในกระบวนการทางสังคม ซึ่งสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน สังคมหรือการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้คนในสังคมมีความตื่นตัว และมีความรู้สึกนึกคิดอยากเข้าไปแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ ปัญหาสังคม หรือมีความรู้สึกเป็นเจ้าของส่วนรวมร่วมกัน ซึ่งก่อให้เกิดพฤติกรรมกรรมการรวมตัวหรือมีจิตสำนึกร่วมกัน และทำในสิ่งที่เกิดประโยชน์ร่วมกัน ไม่หวังสิ่งตอบแทน ซึ่งจะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและมีความสุข เพราะสังคมมีความเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

๒.๒.๕ จิตอาสา (Volunteer Spirit)

คำว่า “จิตอาสา” มีการนำมาใช้และรู้จักกันมากในประเทศไทยจากเหตุการณ์ประสพภัยคลื่นสึนามิ เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๗ ที่ก่อให้เกิดการร่วมมือกันระหวางองค์กร ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมต่าง ๆ ที่ได้เข้ามาช่วยเหลือผู้ประสบภัย ทำให้เป็นจุดเริ่มต้นของกระแสการเป็นอาสาสมัคร ที่เป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และเป็นประโยชน์ร่วมกันทั้งต่อผู้กระทำและผู้อื่น โดยเน้นที่คุณค่าของความสามัคคี การมีส่วนร่วม และการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขในสังคม^{๒๙} โดยมีผู้ให้ความหมายและลักษณะพฤติกรรมของจิตอาสาไว้ ดังนี้

(๑) ความหมายจิตอาสา

ณัฐนิชากร ศรีบริบูรณ์ ได้ให้ความหมายของจิตอาสา คือ ความสำนึกของบุคคลที่มีต่อสังคมส่วนรวม โดยการเอาใจใส่และการช่วยเหลือ ผู้ที่มีจิตอาสาจะแสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่อาสาทำ

^{๒๙} กรรณิกา มาโน, ความหมายของชีวิตกับจิตอาสา, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓), หน้า ๕-๖,

ประโยชน์เพื่อส่วนรวม เช่น การเสียสละเงิน สิ่งของเวลา แรงกาย และสติปัญญาเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น และสังคม โดยไม่หวังผลตอบแทน^{๓๐}

ศูนย์คุณธรรม ให้ความหมาย จิตอาสาว่า หมายถึง จิตที่พร้อมจะสละเวลา แรงกาย สติปัญญาเพื่อสาธารณประโยชน์ เป็นจิตที่มีความสุขเมื่อได้ทำความดี อันเกิดจากพื้นฐานความคิด ๔ ประการ ได้แก่

- (๑) เป็นการบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวมมิใช่เพื่อส่วนตัว
- (๒) เป็นการกระทำที่เป็นไปโดยความสมัครใจ
- (๓) เป็นการกระทำที่ไม่มุ่งหวังผลตอบแทนในรูปสินจ้างรางวัล
- (๔) เป็นการอุทิศกำลังกาย กำลังใจให้ส่วนรวม ไม่ใช่อุทิศกำลังทรัพย์แต่เพียงอย่างเดียว^{๓๑}

โดยสรุป จิตอาสา หมายถึง ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละเวลา สิ่งของเงินทอง แรงกาย สติปัญญา เพื่อสาธารณะประโยชน์ มีความสุขในการทำทำความดี การช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม หวังให้ผู้อื่นมีความสุข ด้วยความสมัครใจและไม่หวังผลตอบแทนใดๆ

(๒) ลักษณะพฤติกรรมจิตอาสา

พฤติกรรมจิตอาสา หมายถึง การกระทำของบุคคลที่แสดงออกถึงลักษณะพฤติกรรมที่สามารถสังเกตได้ ได้แก่ พฤติกรรมการช่วยเหลือผู้อื่น พฤติกรรมการเสียสละเพื่อสังคม พฤติกรรมมุ่งมั่นพัฒนาสังคม แสดงออกถึงลักษณะพฤติกรรมความรับผิดชอบ และพฤติกรรมมีระเบียบวินัย

^{๓๐} รัฐนิชากร ศรีบริบูรณ์, การพัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุของจิตอาสาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันวิทยบริการ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๒.

^{๓๑} ศูนย์คุณธรรม, ร่วมแรงแข่งขัน ร่วมกันทำดี สมัชชาคุณธรรมแห่งชาติและตลาดนัดคุณธรรม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทแปลน โมทีฟ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๔๑.

พฤติกรรมจิตสำนึกสาธารณะ แสดงออกถึงลักษณะพฤติกรรมบำเพ็ญประโยชน์ และพฤติกรรมดูแลรักษาสาธารณะสมบัติ โดยแต่ละพฤติกรรมมีลักษณะ ดังนี้^{๓๒}

(๑) การช่วยเหลือผู้อื่น หมายถึง การแสดงลักษณะโดยมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เมื่อเกิดสถานการณ์ที่ทำให้เกิดความรู้สึกต้องการช่วยเหลือ หรือทำประโยชน์ให้ผู้อื่นได้รับความสุขได้แก่ การอำนวยความสะดวก แบ่งปันสิ่งของ ให้คำแนะนำและชักจูงไปในทางที่ถูกที่ควรแก่ผู้อื่น หรือการให้กำลังใจ ปลอบใจ เป็นการกระทำที่ไม่หวังผลตอบแทน

(๒) การเสียสละเพื่อสังคม หมายถึง การแสดงลักษณะถึงความมีน้ำใจ การสละเวลา เงิน สิ่งของ แรงกายเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น การการทำด้วยความเต็มใจไม่มีใครบังคับ และการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์แก่สังคม เป็น

(๓) มุ่งมั่นพัฒนาสังคม ในที่นี้หมายถึงพฤติกรรมที่แสดงถึงความตั้งใจในการที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นต่อสังคม ประกอบด้วยพฤติกรรมที่แสดงลักษณะ ดังนี้

- ความรับผิดชอบต่อสังคม คือ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน กล้าเสนอความคิดเห็นในทางที่สร้างสรรค์สังคม ได้แก่ การตั้งใจทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ โดยไม่ละทิ้งหรือหลีกเลี่ยงการทำงาน มีความเพียรพยายาม ช่วยเหลือผู้อื่น สนใจปัญหาของสังคมและเสนอความคิดในการแก้ไข ปัญหา

- มีระเบียบวินัย คือ ประพฤติโดยไม่ขัดกับกฎข้อบังคับของสังคมทั่วไป ไม่ประพฤติก้าว่ายหรือล่วงล้ำสิทธิของผู้อื่น การกระทำสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องและใช้เหตุผล มีความเป็นผู้นำ โดยมีความสามารถในการชักจูง แก้ไขปัญหา และดำเนินกิจกรรมได้ตามเป้าหมาย

(๔) จิตสำนึกสาธารณะ ในที่นี้หมายถึง พฤติกรรมที่มีผลจากการตระหนักถึงคุณค่าในการใช้สิ่งของที่เป็นของส่วนรวมร่วมกัน และการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ได้แก่

^{๓๒} นันทรัตน์ ปรีวีดิธรรม, การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมจิตอาสาของเด็กและเยาวชนที่รับทุนการศึกษาสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๓๓-๓๔,

- การบำเพ็ญประโยชน์ คือ การประพฤติตนที่ทำแล้วก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่น และสังคม การให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคมหรือชุมชน

- การดูแลรักษาสาธารณะสมบัติ คือ การหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความเสียหายต่อของส่วนรวม ที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม การถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสมบัติของส่วนรวมในวิสัยที่ตนสามารถทำได้ และการเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม โดยไม่ยึดครองของส่วนรมนั้นมาเป็นของตนเอง ตลอดจนไม่ปิดกั้นโอกาสของบุคคลอื่นที่จะใช้ของส่วนรวม

สรุปว่า พฤติกรรมจิตอาสา คือ ความคิดที่ต้องการช่วยเหลือผู้อื่น โดยการเสียสละเงินสิ่งของ จนกระทั่งเสียสละแรงงานแรงสมอง และรวมถึงการดูแลรักษาสาธารณะสมบัติให้คงอยู่ตามวิสัยที่ตนสามารถทำได้ เพื่อช่วยให้ผู้อื่นและสังคมมีความสุขมากขึ้น

๒.๒.๕ ความสำคัญของจิตอาสา

จิตอาสา หรือจิตสำนึกเป็นความรู้สึกนึกคิดภายในบุคคลและเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้โดยการเรียนรู้ จิตสำนึกเมื่อเกิดขึ้นแล้วยากนักที่จะหยุดหรือหมดหายไปคนที่มีจิตสำนึกที่ดี จะประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสมกับจิตสำนึกนั้น และใช้จิตสำนึกของตนเพื่อประโยชน์ต่อสิ่งต่าง ๆ ตามมา เช่น บุคคลที่มีจิตสำนึกด้านระเบียบวินัย จะไม่ซบถผิดกฎหมายจราจร บุคคลที่มีจิตสำนึกสาธารณะจะไม่ขีดเขียนในสถานที่สาธารณะ^{๓๓} ซึ่งดวงเดือน พันธมนาวิน ได้กล่าวถึงการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมว่า เด็กช่วงแรกเกิดจนถึงก่อน ๑๐ ขวบ เป็นช่วงที่เด็กมีความไวต่อการรับ การปลูกฝัง และส่งเสริมจริยธรรม และวัฒนธรรมเป็นอย่างยิ่งเพราะเด็กยังเป็น “ไม้อ่อนที่ดัดง่าย” ฉะนั้น การปฏิบัติต่อเด็กอย่างเหมาะสมกับพัฒนาการทางร่างกาย และโดยเฉพาะเหมาะสมกับพัฒนาการทางจิตใจของเด็กจะเป็นการป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้น เมื่อเข้าสู่วัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่ได้มาก^{๓๔}

^{๓๓} “สมพงษ์ สิงหะพล, ต้องสอนให้เกิดจิตสำนึกใหม่, สัมภาษณ์, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ (มิถุนายน-ตุลาคม ๒๕๕๒) : ๑๖.

^{๓๔} ดวงเดือน พันธมนาวิน, ทฤษฎีต้นไม้อัจฉริยะ : การวิจัยและการพัฒนาบุคคล, หน้า ๙๙.

จิตอาสา เป็นความรับผิดชอบซึ่งเกิดจากภายใน คือ ความรู้สึกนึกคิด จิตใต้สำนึก ตลอดจนคุณธรรม จริยธรรม และส่งผลออกสู่การกระทำภายนอก ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการขาดจิตสำนึกของคนส่วนรวมในสังคม เช่น

(๑) ปัญหายาเสพติด ซึ่งเกิดจากความเห็นแก่ตัวของผู้ชาย ไม่นึกถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นต่อไปกับสังคม

(๒) ปัญหามลพิษต่าง ๆ ที่เกิดจากความไม่รับผิดชอบต่อ ขาดจิตสำนึก เช่น การทิ้งขยะลงคลอง การทิ้งขยะตามทางเท้า การปล่อยน้ำเสียออกจากโรงงานโดยไม่ผ่านการบำบัด เป็นต้น

จิตอาสาเป็นสิ่งสำคัญในสังคม เยาวชนจึงต้องให้ความสำคัญ และตระหนักเรื่อง

ความรับผิดชอบต่อตนเอง เพราะจะเป็นพื้นฐานให้เยาวชนมีความรับผิดชอบต่อตนเอง เพราะจะเป็นพื้นฐานให้เยาวชนมีความรับผิดชอบต่อสังคม ดังนี้

(๑) ตั้งใจศึกษาหาความรู้

(๒) มีความรับผิดชอบ สามารถพึ่งตนเอง

(๓) มีความประหยัด รู้จักพอดี

(๔) ประพฤติตัวเหมาะสม ละเว้นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหาย

(๕) ทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ

(๖) มีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา สามารถพึ่งตนเองได้

ความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นการช่วยเหลือสังคม ไม่ทำให้ผู้อื่นหรือสังคมเดือดร้อนได้รับความเสียหาย เช่น (๑) มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว เชื่อฟัง พ่อแม่ ช่วยเหลืองานบ้าน ไม่ทำให้พ่อแม่เสียใจ (๒) มีความรับผิดชอบต่อโรงเรียน ครู อาจารย์ เช่น ตั้งใจเล่าเรียน เชื่อฟังคำสั่งสอนของครู อาจารย์ ปฏิบัติตามกฎระเบียบวินัยของโรงเรียน (๓) มีความรับผิดชอบต่อเพื่อน หรือบุคคลอื่น เช่น ให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ เคารพสิทธิผู้อื่น และ (๔) มีความรับผิดชอบในฐานะเป็นพลเมืองดี

เช่น ปฏิบัติตามกฎหมายของสังคมกฎหมาย รักษาสมบัติของส่วนรวม เป็นต้น^{๓๕} การที่คนเรามาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ย่อมต้องมีความสัมพันธ์ในรูปแบบการพึ่งพาอาศัยกัน คนในสังคมซึ่งมีบทบาทหน้าที่แตกต่างกันไป ถ้าคนในสังคมขาดจิตสำนึกสาธารณะ ซึ่งนอกจากจะมีผลกระทบต่อบุคคล ครอบครัว องค์กรแล้ว การขาดจิตสำนึกสาธารณะยังมีผลกระทบต่อชุมชนระดับประเทศ และระดับโลก ดังนี้

ผลกระทบต่อบุคคล ทำให้เกิดปัญหา คือ

(๑) สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเอง

(๒) สร้างความเดือดร้อนให้กับคนอื่น

ผลกระทบระดับครอบครัว ทำให้เกิดปัญหา คือ

(๑) ความสามัคคีในครอบครัวลดน้อยลง

(๒) การแก่งแย่ง ทะเลาะเบาะแว้งภายในครอบครัว

ผลกระทบระดับองค์กร ทำให้เกิดปัญหา

(๑) การแบ่งพรรคแบ่งพวกภายในองค์กร

(๒) ความเห็นแก่ตัว แก่งแย่งชิงดีชิงเด่น

(๓) การเบียดเบียนสมบัติขององค์กรเป็นสมบัติส่วนตัว

(๔) องค์กรไม่ก้าวหน้า ประสิทธิภาพและคุณภาพของงานลดลง^{๓๖}

นอกจากนั้นในระดับองค์กร วิรุณ ตั้งเจริญ กล่าวว่า การเป็นผู้บริหารต้องมีคุณสมบัติหลายประการ คุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งคือ การมีจิตสำนึกสาธารณะผู้บริหารควรเป็นผู้ที่เสียสละเพื่อผู้อื่น เพื่อสังคม เอาสังคมเป็นตัวตั้ง เสียสละทั้งกำลังกายกำลังใจ กำลัง ศรัทธาหรือแม้แต่การเสียสละในเชิงวัตถุระดับหนึ่ง ถ้าผู้บริหารขาดจิตสำนึกสาธารณะจนกลายเป็นคนเห็นแก่ประโยชน์

^{๓๕} เวชพล อ่อนละมัย, ชีวิตและวัฒนธรรมไทย : จิตสาธารณะ, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.kasetyaso.ac.th/thai%๒๐culture/๐๙.pdf> [๒๐ ก.ค. ๒๕๕๔].

^{๓๖} ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัญจร, สำนักไทยที่พึงปรารถนา, กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์เดือนตุลาคม, ๒๕๔๓), หน้า ๒๒-๒๙.

ส่วนตน จะเกิดการเอาเปรียบองค์กร เห็นแก่ประโยชน์ของกลุ่ม และพวกพ้อง องค์กรคงมีปัญหาคืออื่น ๆ ตามมา คือ

ในระดับชุมชน ทำให้เกิดปัญหา คือ

(๑) ชุมชนอ่อนแอ ขาดการพัฒนา เพราะต่างคนต่างอยู่ สภาพชุมชน มีสภาพเช่นไรก็ยังคงเป็นเช่นนั้น ไม่เกิดการพัฒนา และยิ่งนานไปก็มีแต่เสื่อมทรุดลง

(๒) อาชญากรรมในชุมชนอยู่ในระดับสูง

(๓) ขาดศูนย์รวมจิตใจ ขาดผู้นำที่นำไปสู่การแก้ปัญหา เพราะคนในชุมชนมองปัญหาของตัวเองเป็นเรื่องใหญ่ ขาดคนอาสาสมัครพัฒนา เพราะกลัวเสียทรัพยากรกลัวเสียเวลา หรือกลัวเป็นที่ครหาจากบุคคลอื่น

ในระดับชาติ ถ้าบุคคลในชาติขาดจิตสำนึกสาธารณะจะทำให้เกิด

(๑) วิกฤตการณ์ภายในประเทศบ่อยครั้ง และแก้ปัญหาไม่ได้ เกิดการเปื้อนเปียนทำลายทรัพยากรและสมบัติที่เป็นของส่วนรวม

(๒) ประเทศชาติอยู่ในสภาพล้าหลัง เนื่องจากขาดพลังของคนในสังคม เมื่อผู้นำประเทศนำมาตรการใดออกมาใช้ ก็จะไม่ได้ผลเพราะไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชน

(๓) เกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวก เกิดการแก่งแย่งแข่งขัน เห็นแก่ประโยชน์กลุ่มของตน และพวกพ้อง เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน

ในระดับโลก ถ้าบุคคลขาดจิตสำนึก จะทำให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบระหว่างประเทศทำให้เกิดปัญหาในระดับต่าง ๆ ดังนี้

(๑) เกิดการสะสมอาวุธกันระหว่างประเทศ เพราะขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน กลัวประเทศอื่นจะโจมตี จึงต้องมีอาวุธที่รุนแรง มีอานุภาพในการทำลายสูงไว้ในครอบครอง เพื่อข่มขู่ประเทศอื่น และเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ก็มักมีแนวโน้มในการใช้ความรุนแรงของแสนยานุภาพทางการสงคราม ในการตัดสินปัญหา

(๒) เกิดการกลั่นแกล้ง แกร่งแย่งหรือครอบงำทางการค้าระหว่างประเทศ พยายามทุกวิถีทาง เพื่อให้เกิดการได้เปรียบทางการค้า ทำให้ประเทศด้อยกว่าขาดโอกาสในการพัฒนาประเทศของตน

(๓) เกิดการรังเกียจเหยียดหยามคนต่างเชื้อชาติ ต่างเผ่าพันธุ์ หรือต่างท้องถิ่นมองชนชาติอื่น ๆ เผ่าพันธุ์อื่นว่ามีความเจริญหรือมากกว่าเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ของตนเอง ดูถูกหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อชาติอื่น^{๓๗}

จากความสำเร็จของการมีจิตอาสา สรุปได้ว่า ถ้าบุคคลสามารถปลูกฝัง ส่งเสริม หรือพัฒนาให้เด็กมีจิตสำนึกด้านสาธารณะ ด้วยวิธีการต่าง ๆ จะทำให้เด็กมีจิตใจที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน อาสาดูแลรับผิดชอบสมบัติส่วนรวม มีการใช้สมบัติของส่วนรวมอย่างเห็นคุณค่า ใช้อย่างทะนุถนอม รู้จักการแบ่งปันโอกาสในการใช้ของส่วนรวมให้ผู้อื่น เมื่อเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ปัญหาที่เกิดการเอารัดเอาเปรียบคนอื่น ปัญหาการทำลายสาธารณะสมบัติต่าง ๆ จะลดลง การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน และประโยชน์พวกพ้องก็จะลดน้อยลง และจะนำมาสู่สังคมที่พัฒนาขึ้น จิตอาสาจึงมีความสำคัญอย่างมาก เพราะถ้าบุคคลขาดจิตอาสาจะทำให้เกิดปัญหาตามมา มีผลกระทบต่อด้านบุคคล ครอบครัว องค์กร ชาติ และระดับโลกตามลำดับ

๒.๒.๖ องค์ประกอบของการมีจิตอาสา

๑. องค์ประกอบจิตอาสา

องค์ประกอบของจิตอาสาหรือจิตสำนึกสาธารณะนั้น ท่านผู้รู้หลาย ๆ ท่านได้แบ่งองค์ประกอบของจิตอาสาไว้แตกต่างกัน ตามระดับอายุของกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษา ดังที่ สมพงษ์ สิงห์พล ได้กล่าวถึงจิตสำนึกว่า มีอยู่ ๓ ด้านหลัก ๆ คือ

(๑) จิตสำนึกเกี่ยวกับตนเอง (Self Consciousness) เป็นจิตสำนึกเพื่อพัฒนาตนเอง ทำให้ตนเองเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น จิตสำนึกด้านนี้การศึกษาไทยมุ่งเน้นปลูกฝังมานาน เกิดบ้าง ไม่เกิดบ้างไปตามสภาพการณ์ เป็นจิตสำนึกแบบคลาสสิกที่ทุกสังคมพยายามเหมือนกันที่จะสร้างให้เกิดขึ้น

^{๓๗} วิรุณ ตั้งเจริญ, มศว พลวัต, จดหมายข่าวธรรมาภิบาลมหาวิทยาลัย, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (พฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๕๗) : ๒-๓.

ให้ได้ เช่น ความขยัน ความรับผิดชอบ ความมานะอดทน เป็นต้น เป็นจิตสำนึกที่ถูกปลูกฝังและมีมานานตามสภาพสังคมไทย

(๒) จิตสำนึกเกี่ยวกับผู้อื่น (Others Oriented Consciousness) เป็นจิตสำนึกของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของคนในกลุ่มชนหนึ่ง สังคมหนึ่ง เช่น ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสามัคคี เป็นต้น เป็นจิตสำนึกที่คนไทยส่วนใหญ่ถูกหล่อหลอมมาจากพื้นฐานดั้งเดิมของวัฒนธรรมไทยอยู่แล้ว สร้างได้ไม่ยากนัก

(๓) จิตสำนึกเกี่ยวกับสังคม หรือจิตสำนึกสาธารณะ (Social or Public Consciousness) เป็นจิตสำนึกที่ตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกัน หรือคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน เป็นจิตสำนึกที่คนไทยยังไม่ค่อยมี และขาดกันอยู่มาก เพราะพื้นฐานความเป็นมาของสังคมไทย สมควรที่จะรีบพัฒนาขึ้นโดยเร็ว เช่น จิตสำนึกด้านเศรษฐกิจ จิตสำนึกด้านการเมือง จิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม จิตสำนึกด้านสุขภาพ เป็นต้น^{๓๘}

ลักษณะของบุคคลที่มีจิตอาสาสูงอีกอย่างหนึ่ง ต้องมีองค์ประกอบ ดังนี้

(๑) P = Positive Thinking and Participation หมายถึง (๑) การมีความคิดเชิงบวก และการมีส่วนร่วมในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ตลอดจนการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล เป็นธรรมชาติ เช่น การช่วยเหลือคนและสัตว์ และ (๒) การมีส่วนร่วมกับการกิจกรรมด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านพลังงาน และด้านอื่น ๆ

(๒) U = Useful, Unselfish and Understand หมายถึง (๑) ความเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ต่อสาธารณะ และต่อสังคม การไม่ทิ้งดูดาย (useful) (๒) ความไม่เห็นแก่ตัว (เห็นแก่ส่วนร่วม) ไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อน ไม่ฉ้อราษฎร์บังหลวง ไม่เอาเปรียบผู้อื่น การเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การให้ทาน (unselfish) และ (๓) ความเข้าใจผู้อื่นและไม่ซ้ำเติมผู้อื่น (understand)

^{๓๘} สมพงษ์ สิงหะพล, "ต้องสอนให้เกิดจิตสำนึกใหม่", สัมภาษณ์, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒๗ (มิถุนายน-ตุลาคม ๒๕๕๒) : ๑๕-๑๖.

(๓) B = Broad Mind หมายถึง ความมีใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับฟังข้อมูลข่าวสารใหม่ ๆ ที่แตกต่างจากที่เคยรู้มา รวมถึงแสวงหาความรู้ใหม่อยู่เสมอ

(๔) = Love หมายถึง (๑) มีความรักในมนุษยชาติตามหลักพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา (ความรัก ความปรารถนาดีให้ผู้อื่นมีความสุข) กรุณา (ความสงสาร เห็นใจปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์) มุทิตา (ยินดีเมื่อผู้อื่นมีความสุข) และอุเบกขา (วางเฉยไม่ลำเอียง) และ (๒) มีสังคหวัตถุ ๔ คือ ทาน (การให้อะไรเพื่อผู้อื่น) ปิยวาจา (กล่าวด้วยวาจาสุภาพอ่อนหวาน) อตถจริยา (ประพฤติดีเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น) และสมานัตตตา(ทำตัวเสมอต้น เสมอปลาย)

(๕) I = In trend หมายถึง ความเข้าใจและไม่ตามกระแสโดยปราศจากเหตุผลและการช่วยเตือนสติให้สังคม

(๖) C - Communication หมายถึง มีการสื่อสารที่ดี คิดดี คิดทางบวก (มโนกรรม) มีการขอบคุณ แสดงความยินดี ให้กำลังใจ และชื่นชมผู้ที่มีจิตอาสา (วจีกรรม) และเล่าการทำประโยชน์แก่ผู้อื่น แก่สังคม และแก่สาธารณะโดยไม่ได้รับค่าตอบแทนใดๆ^{๓๔}

สรุปว่า องค์ประกอบของจิตอาสา นอกจากต้องมีจิตสำนึกเกี่ยวกับตนเอง ผู้อื่น และสังคมแล้ว ยังต้องมีลักษณะของความคิดในเชิงบวก มีจิตใจกว้างขวาง ตระหนักถึงความสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคม มีความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความสามัคคี รวมถึงความเสียสละเวลา กำลังกาย กำลังทรัพย์ เพื่อทำกิจกรรมที่เป็นสาธารณะประโยชน์ต่อสังคมด้วย

๒. การก่อรูปของจิตสำนึก

นักจิตวิทยาการศึกษา มีความเห็นพ้องกันว่า จิตสำนึกเป็นคุณลักษณะทางจิตพิสัยที่ปรากฏหรือก่อรูปขึ้นในจิตใจของมนุษย์แต่ละคน ภายหลังได้รับรู้ปรากฏการณ์ หรือได้รับสิ่งเร้าจากภายนอกในเชิงสะสม การก่อรูปที่มีความต่อเนื่องกันจึงยากที่จะกำหนดแยกแยะ หรือทำการจัดลำดับขั้น เพื่อบ่งชี้ว่าบุคคลมีความรู้สึกละเอียดถี่ถ้วนแค่ไหน การก่อรูปของจิตสำนึกยังเกี่ยวข้องกับคุณลักษณะทางด้านสติปัญญาและการกระทำของมนุษย์อีกด้วย หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า

^{๓๔} มหาวิทยาลัยนเรศวร, ทักษะชีวิต : จิตสาธารณะ, อ่างใน นวลละอ อสงสุข, จิตสำนึกสาธารณะในเยาวชน : การฝึกศึกษานักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง, รายงานการวิจัย (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๒), หน้า ๔๐-๔๑.

จิตสำนึกเป็นผลลัพธ์เชิงคุณลักษณะทางจิตใจของมนุษย์ที่ก่อรูปขึ้น ผ่านกระบวนการเรียนรู้ของบุคคล ซึ่งกระบวนการเรียนรู้นี้มีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ส่วน ได้แก่

(๑) คุณลักษณะด้านพุทธิพิสัย หมายถึง การได้รับรู้ (Cognition) หรือการมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมผ่านประสาทสัมผัสต่าง ๆ ทำให้บุคคลรู้จัก หรือระลึกถึงมีความเข้าใจ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ สามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์และประเมินคุณค่าของสิ่งดังกล่าวได้ และนำไปสู่การก่อรูปของจิตสำนึก

(๒) คุณลักษณะด้านจิตพิสัย หมายถึง ความรู้สึกทางจิตใจ (Affection) อันได้แก่ การมีความสนใจ หรือใส่ใจในสิ่งดังกล่าว โดยมีปฏิริยาสนองตอบการเห็น หรือให้คุณค่าการจัดระบบของคุณค่า และสร้างเป็นคุณลักษณะนิสัยที่นำไปสู่จิตสำนึก

(๓) คุณลักษณะทางด้านทักษะพิสัย ที่หมายถึง พฤติกรรม (Behavior) หรือการแสดงออกที่สามารถจะสังเกตรูปแบบความประพฤติได้อย่างชัดเจนที่เรียกว่า บุคลิกภาพ^{๔๐}

๓. องค์ประกอบจิตสำนึก

(๑) องค์ประกอบด้านความคิด (Cognition) เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับความคิดที่เป็นส่วนของการรู้หรือเกิดความรับรู้ของสำนึกเป็นหลัก เช่น การรับรู้ (Perception) ความทรงจำ (Memory) ความมีเหตุผล (Reasoning) และการใช้ปัญญา (Intellect) เป็นต้น

(๒) องค์ประกอบด้านความรู้สึก (Affection) เป็นส่วนประกอบทางด้านอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งจะเป็นสิ่งกระตุ้นความคิดอีกต่อหนึ่ง เป็นส่วนของความรู้สึกทางใจของสำนึกที่รวมเอาความรู้สึกของบุคคลในด้านบวกหรือด้านลบ

^{๔๐} “บุญทัน ภูบาล, การใช้ชีวิตที่ศรัทธาและศรัทธาเป็นตัวอย่างเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒, ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. (สำนักหอสมุดกลาง :มหาวิทยาลัยศรี นครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๔), หน้า ๑๔.

(๓) องค์ประกอบทางด้านการปฏิบัติหรือการกระทำ (Behavior) เป็นองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดแนวโน้มในทางปฏิบัติหรือปฏิกิริยาตอบสนองเมื่อมีสิ่งเร้าที่เหมาะสม ซึ่งส่วนนี้ต้องอาศัยความเข้าใจหรือความคิดรวบยอด (Concept) เกี่ยวกับสิ่งนั้นเป็นพื้นฐาน^{๔๑}

๔. ประเภทของจิตสำนึก

ลูกาส (Lukasc) จำแนกประเภทของจิตสำนึกเป็น ๒ ประเภท คือ

(๑) จิตสำนึกแบบจิตวิทยา (Psychological Consciousness) เป็นจิตสำนึกที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลที่เกิดจากการรับรู้โดยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ทำให้เกิดการรับรู้และตอบสนอง เป็นจิตสำนึกที่เกิดขึ้นได้เองอย่างอัตโนมัติ และเป็นไปตามธรรมชาติ

(๒) จิตสำนึกทางชนชั้นหรือทางการเมือง (Imputed, Political, Class Consciousness) จิตสำนึกประเภทนี้เกิดขึ้นได้ด้วยการปฏิบัติการที่มีความตั้งใจของมนุษย์เท่านั้น ซึ่งจิตสำนึกประเภทนี้สามารถแบ่งย่อยได้อีก ๓ ประเภท คือ

๒.๑ จิตสำนึกเฉพาะหน้า (Immediate Consciousness) เป็นจิตสำนึกเกี่ยวกับความต้องการที่เกิดขึ้นในสภาพปัจจุบัน เช่น ความต้องการทางเศรษฐกิจ

๒.๒ จิตสำนึกในชนชั้น (Class Consciousness) เป็นจิตสำนึกทางการเมือง การมองเห็นภารกิจทางประวัติศาสตร์ของชนชั้นตน

๒.๓ จิตสำนึกทางทฤษฎี (Theoretical Consciousness) เป็นจิตสำนึกที่ทำให้เกิดความเข้าใจว่า การเปลี่ยนแปลงทั่วทั้งสังคมทำเพื่อผลประโยชน์ของมนุษย์ทุกกลุ่ม และจิตสำนึกประเภทนี้จะนำไปสู่การพัฒนาเป็นอุดมการณ์ ซึ่งเป็นความรู้สึกและความพร้อมที่จะลงมือปฏิบัติการมีส่วนร่วมกับสังคม^{๔๒}

^{๔๑} “เหตุที่ อาจปร, ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ภาวะผู้นำ รูปแบบการดำเนินชีวิตและความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง กับการมีจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาพยาบาล, หน้า ๔๑-๔๒.

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗.

๕. ระดับของจิตสำนึก

ฟรายนเอร์ (Friere) นักปรัชญาการศึกษาและทำงานด้วยวิธีการให้การศึกษาแบบปลูก
ระดมจิตสำนึกของคนยากจนให้ลุกขึ้นต่อสู้เพื่อความยุติธรรมในสังคม ได้แบ่งจิตสำนึกของมนุษย์
ออกเป็น ๔ ระดับ

(๑) จิตสำนึกที่ยังไม่เปลี่ยนแปลง (Intransitive Consciousness) หมายถึง การที่
ประชาชนมีความเชื่อในเรื่องโชคกลาง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และโชคชะตา

(๒) จิตสำนึกกึ่งเปลี่ยนแปลง (Semi-Intransitive Consciousness) หมายถึง การที่
ประชาชนยอมลดค่าตนเอง มีความคิดที่เชื่อมั่นตนเอง รับค่านิยมที่มีการถ่ายทอดมาอย่างเต็มที่ จะมีการ
ใช้ความรุนแรง และอารมณ์ในการตัดสินใจปัญหา

(๓) จิตสำนึกเปลี่ยนแปลงที่ไร้เดียงสา (Naive-Intransitive Consciousness) หมายถึง
การที่ประชาชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง เริ่มตระหนักเห็นปัญหาสังคมของตน เริ่มมีการประท้วง
วิพากษ์วิจารณ์ แต่มักจะถูกปลุกกระดมให้เป็นเครื่องมือของกลุ่มผลประโยชน์ที่เป็นเช่นนี้เพราะบุคคล
ยังไม่เข้าใจในปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของสังคมและยังไม่ชัดเจนในการวิเคราะห์สังเคราะห์ปรากฏการณ์
นั้น

(๔) จิตสำนึกขั้นวิพากษ์วิจารณ์ (Critical Consciousness) หมายถึง การที่ประชาชนมี
ความคิดใคร่ครวญ วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมอย่างลึกซึ้ง มีความเชื่อมั่นในตนเองยอมรับ
ฟังผู้อื่นและไม่หลีกเลี่ยงภาวะหน้าที่ของตนเอง^{๔๓}

สรุปว่า จิตสำนึกเป็นลักษณะทางจิตพิสัยที่เกิดขึ้นในจิตใจของมนุษย์ จากการรับรู้
ปรากฏการณ์ มีความสนใจใฝ่ใจในสิ่งต่าง ๆ ผ่านประสาทสัมผัสที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งอาจมี
คุณลักษณะเกี่ยวกับด้านสติปัญญาการกระทำของมนุษย์ก่อให้เกิดพฤติกรรมหรือบุคลิกภาพ ทั้งด้านดี
และไม่ดีตามระดับจิตสำนึกของแต่ละบุคคล

^{๔๓} Friere, P. Society in transition: Education for critical consciousness, (London: Sheed and Ward, ๑๙๗๓), pp. ๑๘-๑๙, อ้างใน หฤทัย อาจปร, ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ภาวะผู้นำ
รูปแบบการดำเนินชีวิตและความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง กับการมีจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาพยาบาล
, หน้า ๓๘.

๖. การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวม

รัฐจวน อินทรกำแหง ได้ชี้ถึงแนวทางในการเสริมสร้างจิตสำนึกของคน ในสังคมว่าจะต้องเกิดขึ้นได้จากการคลุกคลีอยู่กับความถูกต้อง การปลูกฝัง อบรม การฝึกปฏิบัติ การได้เห็นตัวอย่างที่ชวนให้ประทับใจ ปัจจัยเหล่านี้จะค่อย ๆ โน้มนำใจของบุคคลให้เกิดจิตสำนึกที่ถูกต้อง และการสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวมให้เกิดขึ้น จำต้องอาศัยสถาบันทางสังคมหลายส่วนเข้ามาร่วมมือกัน อาทิเช่น

(๑) สถาบันการศึกษา การศึกษาเป็นรากฐานของการพัฒนาเป็นสิ่งที่ปฏิเสธกันไม่ได้ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาในรูปแบบใดก็ต้องเริ่มต้นด้วยการศึกษาจนมีการศึกษามากพอแก่สถานะแห่งตนที่จะสามารถปฏิบัติงานหรือดำเนินชีวิตไปสู่ทิศทางที่ประสงค์ การกำหนดเป้าหมายของการศึกษาให้ถูกต้องโดยธรรมชาติเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่แท้จริง จึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดที่มีผู้มีอำนาจในการบริหารการศึกษาพึงพิจารณาให้ลึกซึ้ง ให้ถ่องแท้ ให้รอบคอบ ให้ถูกต้องด้วยทัศนะที่กว้างไกล โดยมีจุดหมายรวบยอดว่า ต้องจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้มีจิตสำนึกเป็นมนุษย์ที่เต็มที การจัดการศึกษาควรมุ่งเน้นที่การสร้างจิตสำนึกภายใน คือ การพัฒนาจิตสำนึกภายใน คือ การพัฒนาจิตใจที่เป็นรากฐานของความเป็นมนุษย์ไม่ควรเน้นที่การพัฒนาเพื่อความสำเร็จในวิชาชีพ ที่ปราศจากพื้นฐานทางจริยธรรม เพราะอาจจะเป็นการส่งเสริมให้บุคคลออกไปประกอบวิชาชีพด้วยจิตสำนึกผิดพลาด แล้วจะไปสร้างระบบการทำงานที่ผิดมีการเอาเปรียบผู้อื่น กอบโกยความหลงตัวเอง ความมัวเมาวนเวียนแต่ในวังวนวัตถุ ที่อาจก่อให้เกิดการประหัดประหารกันในทุกวงการ การให้การศึกษาแก่เยาวชน ควรหยุดสร้างจิตสำนึกที่นิยมในวัตถุ แต่เน้นการสร้างจิตสำนึกในทางจริยธรรมให้หนักแน่นเข้มแข็งยิ่งขึ้นทุกระดับการศึกษาตั้งแต่อนุบาลศึกษาจนถึงอุดมศึกษา เพื่อให้เป็นจิตที่สามารถช่วยสร้างระบบถูกต้องเพื่อการดำรงอยู่ของสังคมโดยธรรม โดยเฉพาะการดำรง เน้นการฝึกอบรมให้รู้จักทำหน้าที่เพื่อหน้าที่อย่างดีที่สุดฝีมือในทุกหน้าที่ในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์ ด้วยความสำนึกว่าทุกหน้าที่มีคุณค่าและความสำคัญเท่าเทียมกัน

(๒) สถาบันศาสนา สถาบันทางศาสนาต้องเป็นผู้นำในการสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวมให้เกิดขึ้น ต้องนำประชาชนกลับไปสู่คำสอนของพระพุทธองค์ที่ทรงเน้นให้เห็นแก่ประโยชน์สุขของสังคมเป็นใหญ่ ไม่บริโภคนิยมความจำเป็น หรือเพราะความอยาก มีความสันโดษ พอใจที่จะมีกินมีอยู่ มีใช้เท่าที่จำเป็นรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เจือจานแก่ผู้อื่น มีความเมตตาอาทรต่อกัน เห็นแก่ผู้อื่นเสมือนเห็นแก่ตนเอง รู้จักหน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้อง สถาบันทางศาสนาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็น

สถาบันที่ได้รับการเคารพบูชาแต่โบราณกาลจวบจนปัจจุบัน เป็นสถาบันที่มีอิทธิพลอย่างสูงต่อจิตใจของประชาชน เพราะต่างได้ยึดถือสถาบันนี้เป็นที่พึ่งทางใจมาอย่างเนิ่นนาน ฉะนั้น สถาบันทางศาสนาจึงอยู่ในฐานะที่จะช่วยสร้างสรรค์และพัฒนาจิตใจของคนในสังคมให้หันเข้ามาอยู่กับความถูกต้องตามทำนองคลองธรรม และวิธีการพัฒนาจิตสำนึกให้เกิดขึ้นได้อย่างดีที่สุด ก็คือการสอนด้วยตัวเอง อันหมายถึง การที่ผู้อยู่ในสถาบัน องค์การทางศาสนา จึงต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างแก่คนในสังคมในด้านการช่วยเหลือส่วนรวม

(๓) สถาบันครอบครัว ความอบอุ่นของสถาบันครอบครัวมีความสำคัญเป็นอันดับแรก เพราะเป็นจุดเริ่มต้นที่ช่วยให้ทารกเกิดจิตสำนึก เห็นความสำคัญของส่วนรวม ความใกล้ชิดระหว่างพ่อแม่กับลูกจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ในการเลี้ยงดูอบรมลูกเพราะความใกล้ชิดจะเป็นสื่อที่ทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน และเกิดกลายเป็นความเห็นใจซึ่งกันและกัน สถาบันครอบครัวจึงเป็นพื้นฐานของสังคม ถ้าครอบครัวมีแต่ความคลอนแคลนสังคมก็พลอยคลอนแคลนไปด้วย และเด็กที่เติบโตจากครอบครัวที่คลอนแคลนจะมีจิตสำนึกที่คลาดเคลื่อน การสอนและการอบรมของสถาบันครอบครัวควรดำเนินการให้สอดคล้องประสานไปในจุดหมายเดียวกันกับการสอนการอบรมของสถาบันการศึกษาและสถาบันทางศาสนา เพื่อปูพื้นฐาน หรือฝังรากให้เด็กมีจิตสำนึกที่เป็นสัมมาทิฐิเสียตั้งแต่ยังเด็ก เพื่อที่เด็กจะได้เป็นกำลังในการสร้างสรรค์สังคม ที่มีความร่มเย็นเป็นสุข

(๔) สื่อมวลชน สื่อมวลชนเป็นสถาบันที่ทรงอิทธิพลอย่างยิ่งในการกระจายความคิด ความรู้ หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งสู่การรับรู้ของประชาชน ความร่วมมือจากสื่อมวลชนจะช่วยสร้างความเข้าใจ ช่วยสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องให้แก่คนในสังคม เนื่องจากสื่อมวลชนนั้นมีบทบาทและอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างการรับรู้ ที่จะสั่งสมกลายเป็นจิตสำนึกของคนในสังคม การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง จึงเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นที่จะช่วยให้คนในสังคมมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม ที่จะนำไปสู่การก่อตัวของประชาสังคม การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองนี้ มิได้หมายถึงกระบวนการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนสำหรับประชากรวัยเรียน หรือการจัดการการศึกษาแบบเป็นทางการในรูปแบบอื่น ๆ แต่ยังหมายถึงกระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้ทางตรงอย่างไม่เป็นทางการในชีวิตประจำวัน ซึ่ง

จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับเครือข่ายสถาบัน และกระบวนการทางสังคมที่หลากหลาย และต่อเนื่องทั้งในส่วน
ของสถาบันการศึกษา สถาบันครอบครัว องค์กรเอกชน และองค์กรประชาสังคม ฯลฯ^{๔๔}

สรุปว่า การสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวมให้เกิดขึ้นกับบุคคล ต้องอาศัยการปลูกฝังอบรม
ฝึกฝนปฏิบัติ และทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง สิ่งเหล่านี้สามารถโน้มน้าวจิตใจบุคคลให้มีจิตสำนึกที่ถูกต้อง
ได้ และการสร้างสำนึกที่ดีต้องอาศัยสถาบันต่าง ๆ ในสังคมไม่ว่าจะเป็นสถาบันการศึกษา ศาสนา
ครอบครัว และสื่อมวลชนเป็นตัวขับเคลื่อนจิตสำนึกของบุคคล

๒.๒.๗ ปัจจัยก่อให้เกิดจิตอาสา

การมีจิตอาสา เป็นที่เกิดจากจิตใจตามธรรมชาติ ไม่สามารถที่จะบังคับให้เกิดได้ แต่
สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในสังคมก็ย่อมที่จะส่งผลกระทบต่อการเกิดการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของ
พลเมือง โดยปัจจัยที่ก่อให้เกิดจิตอาสาประกอบด้วย

(๑) สถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อจิตสำนึกของ
บุคคล

(๒) กระบวนการเรียนรู้ที่เป็นการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น กระบวนการศึกษากระบวนการทาง
สังคมและการมีส่วนร่วมในกิจกรรม พลเมืองจึงต้องมียุทธศาสตร์ความรู้และความสามารถในการแสวงหา
ความรู้ ต้องใช้กระบวนการเรียนรู้สั่งสมผู้คนในสังคมอย่างรอบด้านและต่อเนื่อง โดยมีขั้นตอน คือ
การรับรู้ สนใจ ไตร่ตรอง ทดลอง การสร้างสำนึกจึงต้องอาศัยศาสตร์และศิลป์ในการประยุกต์ให้
เหมาะสมกับสถานการณ์เงื่อนไขและขั้นตอนต่าง ๆ จินตนาการเป็นพลังของมนุษย์ที่จะดำรงอยู่ใน
สังคมอย่างมีศักดิ์ศรี แต่จินตนาการอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ ต้องอาศัยสติปัญญาความรู้ในการ
แก้ปัญหาและกำหนดทิศทางข้างหน้า ดังนั้นผู้ที่มีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองจึงสามารถ
ไตร่ตรอง หาเหตุผลและทำความเข้าใจ เมื่อเข้าใจแล้วก็จะเห็นความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องนั้นต่อไปและ
อาจนำไปสัมพันธ์กับเรื่องอื่น ๆ

^{๔๔} รัญจวน อินทรกำแหง, “ประชาธิปไตยแบบธรรมิกสังคมนิยม”, ปาจารย์สาร, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๖
(พฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๒๘) : ๑๑๐-๑๑๙.

(๓) การที่บุคคลในสังคมเห็นวิกฤตการณ์ หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลับซับซ้อนยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกันซึ่งนำไปสู่การก่อจิตสำนึกร่วมกัน^{๔๕}

หลุยส์ อาจปรี อธิบายว่า จิตอาสาเป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลาในการสร้างและต้องมีการกระทำอย่างสม่ำเสมอเป็นกิจวัตร จากการอภิปรายกลุ่มย่อยในการสัมมนาเกี่ยวกับสำนึกของพลเมือง ณ มหาวิทยาลัยมหิดล ได้สรุปปัจจัยที่เป็นรูปธรรม อันนำไปสู่การพัฒนาจิตวิญญาณสาธารณะ คือ

- (๑) การสร้างองค์กร ผู้นำ สื่อ วัฒนธรรมใหม่ การสร้างประโยชน์ร่วมกัน
- (๒) การทำให้เกิดกลุ่ม ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีการเข้าร่วมกับกลุ่มมีกิจกรรมสาธารณะและมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง
- (๓) มีทุนประชาคม ได้แก่ ความรู้ ภูมิปัญญา ทรัพยากร
- (๔) การได้รับข้อมูลข่าวสาร ความรู้ต่าง ๆ ทั้งในระบบและนอกระบบการศึกษา
- (๕) การสร้างเครือข่ายทุกเพศ ทุกวัย
- (๖) การปรับเปลี่ยนโครงสร้างโดยเริ่มจากตนเอง ให้มีระบบคิดที่ยอมรับความคิดเห็นผู้อื่น
- (๗) การสร้างกฎระเบียบร่วมกัน สร้างความตระหนัก มีการปลูกฝังตั้งแต่เด็กสร้างให้เกิดวัฒนธรรมใหม่
- (๘) ความรู้สึกเป็นเจ้าของ ฐานะพลเมืองไทยการสร้างจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของร่วมกัน การมีสิทธิทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวม
- (๙) การมีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ มีการเปิดโอกาสให้แสดงออก มีประเด็นที่จะเคลื่อนไหวร่วมกัน มีการเสียสละทุ่มเทและการกระทำอย่างต่อเนื่อง ไม่ติดรูปแบบ มีการสร้างเครือข่ายและมีมาตรการหรือกฎหมายบังคับจำคุกขังลงกรณ
- (๑๐) ทุนทางวัฒนธรรม ได้แก่ ศาสนา ประเพณี ความเชื่อ จริยธรรม ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ความเอื้ออาทรต่อกัน โดยเริ่มต้นจากสถาบันครอบครัวโดยการให้การศึกษา และสื่อจะมีส่วนร่วมสร้าง

^{๔๕} “วิทยพัฒน์ สี่หา, ปัจจัยที่สัมพันธ์กับจิตสาธารณะของนิสิตระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, หน้า ๑๒-๑๓.

ให้เกิดความคิดหลากหลาย ที่ชี้ให้เห็นคุณโทษต่าง ๆ รวมทั้งการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมมีชุมชนแห่งการเรียนรู้

(๑๑) การมีผู้นำหรือบุคคลสาธารณะที่เป็นแบบอย่าง มีจิตสำนึกต่อสังคมมีคุณธรรมและสามารถสร้างระบบผู้นำร่วมได้^{๔๖}

การมีจิตอาสา หรือจิตสำนึกทางสังคมนั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามวิถีการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคล โดยสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับครอบครัวชุมชนล้วนมีผลต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคล ดังที่ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจจกร ได้กล่าวสรุปว่า จิตอาสาหรือจิตสำนึกทางสังคม อยู่ภายใต้อิทธิพลสิ่งแวดล้อมทั้งปัจจัยภายนอกและภายใน ดังนี้^{๔๗}

(๑) ปัจจัยภายนอก เป็นปัจจัยที่เกี่ยวกับภาวะทางสัมพันธภาพของมนุษย์ ภาวะทางสังคม เป็นภาวะที่ลึกซึ้งกว่าภาวะทางกายภาพเพียงประการเดียว เป็นภาวะที่ได้อบรมกล่อมเกลา และสะสมอยู่ในส่วนของการรับรู้ที่ละเอียดละน้อย ทำให้เกิดจิตสำนึกที่มีรูปแบบหลากหลาย ภาวะแวดล้อมทางสังคมนี้เริ่มตั้งแต่ พ่อ แม่ ญาติพี่น้อง เพื่อนครู สื่อมวลชน บุคคลทั่วไป ตลอดจนระดับ องค์กร วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ กฎหมาย ศาสนา รวมทั้งภาวะแวดล้อมด้านการสื่อสารมวลชน และส่วนที่กำกับสำนึกของบุคคล คือ การได้สัมผัสจากการใช้ชีวิตที่มีพลังต่อการเกิดสำนึก อาทิ การไปโรงเรียนไปทำงาน ดูละคร ฟังผู้คนสนทนา รับรู้เหตุบ้านการเมือง

(๒) ปัจจัยภายใน หรือสำนึกที่เกิดจากปัจจัยภายใน หมายถึง การวิเคราะห์ของแต่ละบุคคล ในการพิจารณาตัดสินคุณค่าและความดีงาม ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมและการประพฤติปฏิบัติ โดยเฉพาะการปฏิบัติทางจิตใจ เพื่อขัดเกลาตนเองให้เป็นไปทางใดทางหนึ่ง โดยเกิดจากการรับรู้ จากการเรียนรู้ การมองเห็น การคิด แล้วนำมาเพื่อตัดสินใจว่าต้องการสร้างสำนึกแบบใด ก็จะมีการฝึกฝน และสร้างสำนึกเหล่านั้น การเกิดจิตสำนึก ไม่สามารถแยกแยะและสรุปได้ว่าเกิดจากปัจจัยภายนอกหรือภายในเพียงอย่างเดียว เพราะทุกปัจจัยมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันจิตสำนึกที่มาจากภายนอกเป็นสิ่งที่เข้ามาโดยธรรมชาติ กระทบต่อความรู้สึกของบุคคลแล้วกลายเป็นจิตสำนึกโดยธรรมชาติ และมัก

^{๔๖} “เหตุท้อ อจปฐุ, ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ภาวะผู้นำ รูปแบบการดำเนินชีวิตและความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง กับการมีจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาพยาบาล, หน้า ๔๗.

^{๔๗} ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจจกร, สำนึกไทยที่พึงปรารถนา, หน้า ๑๓.

ไม่รู้ตัว แต่จิตสำนึกที่เกิดจากปัจจัยภายใน เป็นความจงใจเลือกสรรให้บุคคลระลึกรู้ตนเองเป็นอย่างดี เป็นสำนึกที่สร้างขึ้นเอง ระหว่างปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก เป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีความต่อเนื่องกัน การพัฒนาจิตสำนึกต้องกระทำควบคู่กันไป ทั้งปัจจัยภายในและภายนอก จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง มีการกล่าวถึงจิตสำนึกสาธารณะโดยภาพรวมของพลเมือง ในด้านการทำสังคมให้เข้มแข็ง เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศ ส่วนใหญ่มีการนำไปใช้ในสังคมชนบท แต่การมีจิตสำนึกไม่เพียงแต่มีความสำคัญต่อชนบทเท่านั้น แต่มีความสำคัญต่อทุกสังคม นอกจากสามารถนำแนวคิดทฤษฎีเชิงสังคมศาสตร์มาอธิบายการมีจิตสำนึกสาธารณะแล้ว สามารถอธิบายได้ในเชิงคุณธรรม จริยธรรมของบุคคลได้อีกทางหนึ่ง

การเกิดจิตสำนึก สรุปได้ว่า เกิดจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งหรือเกิดควบคู่กัน เพราะทุกปัจจัยมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน จิตสำนึกที่มาจากภายนอกเกิดขึ้นจากธรรมชาติกระทบต่อความรู้สึกของบุคคล แล้วกลายเป็นจิตสำนึกโดยธรรมชาติและมักไม่รู้ตัวแต่จิตสำนึกที่เกิดจากปัจจัยภายในเป็นความจงใจเลือกสรร บุคคลระลึก รู้ตนเองเป็นอย่างดีเป็นสำนึกที่สร้างเองระหว่างปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน เป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีความต่อเนื่องกัน การพัฒนาจิตสำนึกต้องกระทำควบคู่กันไปทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก โดยการกระทำต้องเชื่อมโยงกับเนื้อหาที่มีความเหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ซึ่งการมีสำนึกของบุคคลมีความสัมพันธ์กับการแสดงพฤติกรรมของบุคคล แต่การแสดงพฤติกรรมของคน ๆ หนึ่งที่แสดงออกมานั้นได้รับอิทธิพลทั้งจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก จนทำให้พฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นอาจไม่ตรงกับความต้องการในจิตใจที่แท้จริงก็ได้

นอกจากนี้ มัลลิกา มติโก ได้กล่าวไว้เช่นกันว่า จิตอาสาเมื่อเกิดขึ้นมาแล้วจะต้องกระทำซ้ำเสมอเพื่อป้องกันการเลือนหายหรือเปลี่ยนแปลงให้จิตสำนึกมีความคงทน โดยต้องได้รับการเสริมแรงจากสถาบัน หรือทางสังคมจิตสำนึกจำนวนหนึ่งยังคงอยู่ในตัวเรา เนื่องจากได้รับการปลูกฝังขัดเกลามาตั้งแต่เยาว์วัย โดยการปลูกฝังของสถาบันครอบครัว ชุมชนโรงเรียน และสังคมโดยส่วนรวม^{๔๘}

^{๔๘} มัลลิกา มติโก, จิตสำนึกทางสังคมของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล (กรุงเทพมหานคร : เจริญดีการพิมพ์, ๒๕๔๑) หน้า ๒๘-๒๙.

สรุปได้ว่า กระบวนการเกิดจิตอาสาจึงไม่สามารถแยกแยะได้ว่าเกิดจากปัจจัยภายในหรือภายนอกเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง เพราะทั้งสองอย่างมีส่วนช่วยและสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน จิตอาสาที่มาจากภายนอกเป็นการเข้ามาโดยธรรมชาติ กระทบต่อความรู้สึกของบุคคลแล้วกลายเป็นจิตอาสาโดยธรรมชาติ และมักไม่รู้ตัว แต่จิตอาสาที่เกิดจากปัจจัยภายในเป็นความตั้งใจเลือกสรรให้บุคคลระลึกรู้ตนเอง เป็นสำนึกที่สร้างขึ้นเอง ระหว่างปัจจัยภายในและภายนอก เป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีความต่อเนื่องกัน ฉะนั้น การพัฒนาจิตอาสาจึงต้องการทำความเข้าใจทั้งปัจจัยภายในและภายนอก

๒.๒.๘ ลักษณะของบุคคลผู้มีจิตอาสา

การมีจิตอาสาซึ่งเรียกอีกคำหนึ่งว่า จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม ว่าเป็นคุณลักษณะที่สำคัญและมีความหมายอย่างยิ่งในสังคม ทำให้เกิดประชาสังคม คือ เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ซึ่งหมายถึงชุมชนแห่งสำนึก (Consciousness Community) ที่สมาชิกของชุมชนต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบโดยรวมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น ซึ่งมีองค์ประกอบ ดังนี้

(๑) มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน คนในชุมชนต้องมองอนาคตร่วมกัน เรียนรู้และทำความเข้าใจร่วมกันโดยอาศัยการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ให้เห็นถึงสถานการณ์แนวโน้มความเปลี่ยนแปลงพร้อมควบคู่ไปกับการปฏิบัติ

(๒) ประชาชนสำนึกถึงพลังของตนเองว่าจะสามารถรวมแก้ไขเปลี่ยนแปลงสังคมได้คือ การทำให้เกิดกลุ่มที่ให้ความสนใจต่อสาธารณะจำนวนมาก ทำให้เกิดความเข้มแข็งเป็นพลังทางสังคม ไม่รอคอยให้ผู้อื่นแก้ปัญหาให้กับตนเอง ซึ่งการที่บุคคลจะสำนึกถึงพลังของตน ต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของสังคม (Civic Education)

(๓) ความรัก เอื้ออาทร สามัคคี การรวมกลุ่มของบุคคลในสังคมมีความหลากหลายจึงจำเป็นต้องสร้างพื้นฐานแห่งความรัก ความเมตตา ความเอื้ออาทรและสามัคคี ความแตกต่างระหว่างบุคคลย่อมเกิดขึ้นได้ ซึ่งความแตกต่างนี้เป็นสิ่งดีและไม่จำเป็นต้องนำไปสู่ความแตกแยกเสมอไป ดังนั้น เงื่อนไขแห่งความรักสมานฉันท์จะเป็นส่วนเชื่อมโยงให้เกิดความร่วมมืออย่างมีพลัง

(๔) การเรียนรู้ที่มีการปฏิบัติร่วมกัน (Interactive Learning Through Action) สำนึกสาธารณะนั้นเป็นนามธรรมไม่สามารถบังคับให้เกิดได้ ดังนั้น ต้องสร้างเงื่อนไขหรือกิจกรรมร่วมกันที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ตลอดจนการพัฒนาให้เกิดความต่อเนื่อง

(๕) การมีเครือข่ายและการติดต่อสื่อสาร การแลกเปลี่ยน เรียนรู้ สื่อสารและเครือข่ายเป็นส่วนที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเป็นทางซึ่งทำให้เกิดจิตอาสา^{๔๙}

ไชยา ยัมวิไล กล่าวถึงผู้ที่มีจิตสำนึกสาธารณะนั้นจะมีความรับผิดชอบต่อสังคมเคารพกฎหมาย กฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ของสังคมโดยรวมและหน่วยงานองค์กรที่ตนเองเป็นสมาชิกสังกัดอยู่ โดยพยายามยึดมั่นต่อกฎเกณฑ์และกฎหมายอย่างเคร่งครัด พยายามหลีกเลี่ยงการละเมิดให้น้อยที่สุด ด้วยการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีคุณธรรมและจริยธรรม บุคคลที่มีจิตสำนึกสาธารณะสูงนั้น แม้แต่การทิ้งเศษขยะหรือขับรถผิดกฎจราจรยังไม่กล้าที่จะกระทำเพราะรู้สึกอายแก่ใจ นอกเหนือจากนั้นเมื่อประสบพบเจออะไรที่ ผิดปกติ ผิดระเบียบ ผิดกฎหมายก็จะแจ้งความทันที ส่วนบุคคลที่ไร้จิตสำนึกสาธารณะจะมีวิถีชีวิตดำรงชีพไปวัน ๆ มักง่าย สะเพร่าเอาตัวรอด โดยไม่ได้คิดถึงความเสียหายที่จะเกิดขึ้นแก่ผู้อื่น^{๕๐}

เช่นเดียวกับยุทธนา วรณปิติกุล ก็ได้กล่าวถึงบุคคลที่มีจิตอาสาว่าต้องมีคุณลักษณะดังนี้^{๕๑}

(๑) การทุ่มเทแล ทิศตน สิทธิของพลเมืองจะต้องสอดคล้องกับความรับผิดชอบต่อสังคม บุคคลไม่เพียงแต่ปฏิบัติตามสิทธิเท่านั้น แต่ต้องปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือให้บริการแก่บุคคลอื่น เพื่อพัฒนาสังคมด้วย อาทิ ถ้าต้องการให้ผู้แทนราษฎรมีความรับผิดชอบต่อความต้องการและประโยชน์ของประชาชน ประชาชนก็ต้องให้ความใส่ใจและติดตาม ไม่เพียงทำการหย่อนบัตรเลือกตั้งเท่านั้น ต้องเสียสละเวลาให้ในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับการเมืองระดับท้องถิ่นและในสถาบันต่าง ๆ

^{๔๙} อนุชาติ พวงสำลี และวีรบูรณ์ วิสารทสกุล, ประชาสังคม : คำ ความคิดและความหมาย (กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๐), หน้า ๔๒-๔๔.

^{๕๐} ไชยา ยัมวิไล, สำนึกสาธารณะ, มติชนสุดสัปดาห์, ปีที่ ๒๗ ฉบับที่ ๑๓๙๓ : (๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๐) : ๑๔.

^{๕๑} “ยุทธนา วรณปิติกุล, สำนึกพลเมือง : ความเรียงว่าด้วยประชาชนบนเส้นทางประชาคม, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘๑-๑๘๓.

(๒) เคารพความแตกต่างระหว่างบุคคล จากกระแสปัจเจกชนนิยม ส่งผลให้คนในสังคมมีลักษณะปิดกั้นตนเอง ไม่ไว้วางใจผู้อื่น เลือกคบเฉพาะกลุ่มที่มีความเหมือนกัน ไม่สนใจการเมือง ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติภารกิจของสังคมเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม เกิดข้อขัดแย้งการยุติข้อขัดแย้ง โดยการฟังเสียงข้างมาก ไม่นำไปสู่ประโยชน์ของส่วนรวม ดังนั้น ผู้มีจิตอาสาต้องเป็นพลเมืองในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ทางการเมืองสมัยใหม่ มีความอดทน ตระหนักว่าการมีส่วนร่วมไม่ทำให้ได้อย่างที่ต้องการเสมอไป ต้องเคารพและยอมรับความแตกต่างที่หลากหลาย และหาวิธีอยู่ร่วมกับความขัดแย้ง โดยการแสวงหาทางออกร่วมกัน การจำแนกประเด็นปัญหา การใช้เหตุผลในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การตัดสินใจต้องมีการพูดแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันให้มากที่สุด เพื่อหาข้อยุติ (Dialogue and Debates) สร้างการเข้าร่วมรับรู้ ตัดสินใจและฉันทกกำลัง (Political Dialogue) เพื่อให้เกิดการยอมรับจากทุกฝ่าย

(๓) คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตนและส่วนรวม คนในสังคมต้องคิดถึงการเมืองในฐานะกิจการเพื่อส่วนรวมและเพื่อคุณธรรมมากขึ้น

(๔) การลงมือกระทำ การวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นเพียงอย่างเดียวไม่สามารถทำให้สถานการณ์ดีขึ้นต้องลงมือกระทำ โดยเริ่มจากครอบครัวในการวางพื้นฐานให้การอบรมด้านจริยธรรมของพลเมือง สถาบันการศึกษาไม่เพียงเป็นสถานที่ฝึกทักษะและให้ความรู้รับช่วงต่อในการสร้างค่านิยมที่เหมาะสมต่อจากครอบครัว รวมทั้งเครือข่ายสังคมที่เกิดขึ้น ระหว่างเพื่อนบ้าน ที่ทำงาน สโมสร สมาคมต่าง ๆ เชื่อมโยงบุคคลที่สนใจเรื่องของตนเข้าเป็นกลุ่มที่ใส่ใจผู้อื่น ช่วยดำรงรักษาประเพณี สังคม และกฎจริยธรรม รวมทั้งสถาบันที่มีอิทธิพลสูงต่อสังคม คือ สถาบันศาสนาและสื่อมวลชน นับว่ามีบทบาทสำคัญในการร่วมสร้างให้สังคมเข้มแข็ง

นอกจากนี้ วิรัตน์ คำศรีจันทร์ ได้ทำการศึกษาจิตสำนึกสาธารณะในบริบทประชาสังคมไทยเป็นการวิจัยเชิงพัฒนาและสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในชุมชนเมือง และชุมชนชนบท พบว่าคุณลักษณะของการมีจิตอาสาประกอบด้วย

(๑) ความรัก ความเอื้ออาทร

(๒) ความเชื่อใจ

(๓) การเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

(๔) การยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล

(๕) การมีปฏิสัมพันธ์กันโดยใช้ความสามารถ เครือข่ายและการมีส่วนร่วม^{๕๒}

นอกจากนี้ เดวิด ไรส์แมน (David Riesman) ได้จำแนกจิตสำนึกสาธารณะของบุคคลไว้เป็น ๓ แบบ คือ (๑) จิตสำนึกแบบประเพณีนำ หมายถึงจิตสำนึกที่ยึดถือเอาขนบธรรมเนียมประเพณี ความเป็นเครือญาติ ความอาวุโส เป็นเครื่องชี้นำวิถีปฏิบัติ จิตสำนึกแบบนี้มีอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะในสังคมชนบทของไทย (๒) จิตสำนึกแบบหลักการนำเป็นจิตสำนึกที่ยึดถือหลักปฏิบัติงานให้บรรลุจุดหมายปลายทาง โดยละทิ้งความอาวุโสและชนบประเพณี ที่เห็นว่าเป็นเครื่องกีดขวางการบรรลุเป้าหมายของชีวิต และ (๓) จิตสำนึกแบบผู้นำนำเป็นจิตสำนึกแบบพึ่งพิงโดยบุคคลจะต้องประพฤติปฏิบัติตามกลุ่มหรือตามผู้นำของกลุ่มด้วยมุ่งหวัง จะให้ตนเองได้รับการยอมรับจากกลุ่ม จิตสำนึกสาธารณะของบุคคลมีพื้นฐานมาจากอัตมโนทัศน์ (Self-concept) ซึ่งหมายถึง การมองเห็นคุณค่าในตนเองประกอบกับความเชื่อ (Belief) ค่านิยม (Values) และเจตคติ (Attitude) ซึ่งมีความหมายรวมกันว่า คือ ท่าทีหรือความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัว เกิดเป็นปรากฏการณ์ที่บุคคลแสดงออกในลักษณะของอารมณ์ความรู้สึก (Affective) สติปัญญา (Cognitive) และพฤติกรรม (Behavior) ซึ่งมีทั้งผลดี และผลเสียต่อตนเองและสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่^{๕๓}

จะเห็นได้ว่าลักษณะบุคคลที่มีจิตอาสานั้น มักจะมีวิสัยทัศน์เชิงบวก มองโลกในแง่ดี เคารพความคิดที่แตกต่างระหว่างบุคคล มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ยอมอุทิศตนช่วยเหลือชุมชน และสังคมที่ตนอยู่อาศัย ให้ความเคารพขนบธรรมเนียมประเพณี ระเบียบข้อบังคับกฎเกณฑ์ต่าง ๆ พยายามหลีกเลี่ยงการละเมิดกฎระเบียบของสังคมให้น้อยที่สุด ผู้ที่มีจิตอาสาสูงจะปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างมีคุณธรรมจริยธรรม อะไรที่เป็นความเสียหายต่อสังคม เช่น การทิ้งเศษขยะ ขั้วรถ

^{๕๒} “วิรัตน์ คำศรีจันทร์, จิตสำนึกพลเมืองในบริบทสังคมไทย, (นครปฐม : โครงการวิจัยและพัฒนาประชาคมพุทธมณฑล, ๒๕๔๔), หน้า ๘.

^{๕๓} “ณรงค์ อ้วนอง, รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาสำนึกสาธารณะของชุมชน ศึกษากรณีการจัดการศึกษาในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน, (กรุงเทพมหานคร : โครงการวิจัยการศึกษากับชุมชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓.

ผิดกฎจารจร เป็นต้น อันจะทำให้เกิดความละอายแก่ใจ จะพยายามไม่ล่วงละเมิดให้เป็นปัญหาสังคม ในฐานะพลเมืองที่ดีที่ต้องรับผิดชอบสังคมร่วมกัน

สรุปได้ว่า จิตอาสาหรือการมีจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อบุคคลและสังคมนั้น เป็นการเสียสละตนเพื่อทำประโยชน์แก่ส่วนรวม ซึ่งความมีสำนึกต่อสังคมนี้ มีพื้นฐานมาจากหลาย ๆ แนวคิด ทฤษฎี ที่เป็นตัวกำหนดจิตสำนึกและพฤติกรรมของแต่ละบุคคล แนวความคิดสังคมเพื่อบุคคล ที่มีแนวคิดที่ว่าตัวเองจะได้ประโยชน์อะไรจากสังคม และแนวคิดบุคคลเพื่อสังคม ซึ่งเป็นจิตสำนึกที่เกิดขึ้นเอง จากสภาพความเป็นอยู่ ล้วนก่อให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะทั้งสิ้น นอกจากนี้ ทฤษฎีประชาสังคม ที่เป็นกระบวนการช่วยเหลือสังคมโดยไม่ต้องการผลกำไร ที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน ทำให้บุคคลตื่นตัว มีพฤติกรรมจิตสำนึกความรู้สึกเป็นเจ้าของสังคมร่วมกัน และรวมตัวกันเป็นองค์กรช่วยเหลือสังคม ซึ่งเป็นพฤติกรรมของจิตอาสา และตรงกับทฤษฎีของฟรอยด์ ที่เชื่อว่า สังคมมีส่วนบั่นทอนมนุษย์ให้มีลักษณะต่าง ๆ กัน ตามแต่ว่ามนุษย์นั้นจะอยู่ในสังคมใด ดังนั้น จะเห็นได้ว่า จิตอาสา มีลักษณะแนวคิดมาจากหลาย ๆ ทฤษฎี ซึ่งมีพื้นฐานการเรียนรู้จากสภาพสังคมที่มนุษย์อาศัยอยู่ และแสดงพฤติกรรมจิตอาสาออกมาในรูปแบบของการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และทำประโยชน์แก่สังคม ซึ่งแนวคิดการทำประโยชน์เพื่อสังคมนี้นั้น ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นภารกิจหลัก ที่จะได้กล่าวในประเด็นต่อไป

๒.๓ จิตอาสาในพระพุทธศาสนา

เมื่อกล่าวถึง จิตอาสา ในแนวคิดทางพระพุทธศาสนาแล้ว หมายถึง จิตที่เป็นฝ่ายกุศล เป็นจิตที่ดีงาม กามาวจรจิตโสภณจิต หรือมหากุศลจิต เพราะเป็นจิตที่ประกอบด้วยเจตนาดีงาม ไม่เห็นแก่ตัว เป็นจิตที่มุ่งไปในการทำบุญทำกุศล และทำประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม ยิ่งกว่านั้นที่ได้ชื่อว่า มหากุศลจิตนั้น เพราะเหตุที่ว่า

(๑) เป็นจิตที่เกิดได้กว้างขวางในอารมณ์ ๖ คือ เกิดได้ในอารมณ์ที่เป็นรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ ทั้งเป็นจิตที่ดีงามที่เกิดขึ้นได้กว้างขวางทั่วไปไม่จำกัดภพภูมิ และประเภทแห่งสัตว์และบุคคล

(๒) เป็นจิตเป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญทาน รักษาศีล และภาวนา เป็นสภาพจิต ซึ่งประกอบด้วยเจตนาที่ดีงาม

มหากุศลจิต ๘ ดวง เมื่อกล่าวโดยประเภทแห่งเวทนาแล้ว มหากุศลจิต ย่อมเกิดพร้อมกับเวทนาได้ ๒ เวทนา คือ โสมนัสเวทนา และอุเบกขาเวทนา หมายความว่า จิตที่เป็นไปในการกระทำ ความดีของสัตว์ทั้งหลาย ที่เกี่ยวข้องกับการทำความดีของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ย่อมเป็นไปพร้อมกับความรู้สึกปีติยินดีมาก ที่เรียกว่า โสมนัสเวทนา หรือมิฉะนั้นก็เป็นไปพร้อมกับความรู้สึกเฉย ๆ ย่อมขึ้นอยู่กับศรัทธา ของผู้กระทำ ถ้าผู้กระทำมีศรัทธามาก การทำความดีนั้นเป็นไปพร้อมกับยินดีมาก แต่ผู้กระทำมีศรัทธาน้อย การทำความดีนั้นเป็นไปพร้อมกับความรู้สึกเฉยๆ^{๕๔}

มหากุศลจิต เป็นจิตอันเป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญ ๑๐ ประการ หรือบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ได้แก่

- (๑) ทาน คือ การให้สิ่งที่เป็นประโยชน์สุขแก่ผู้รับ
- (๒) ศีล คือ การรักษากาย วาจา ให้ตั้งอยู่ในศีล มีศีล ๕ เป็นต้น
- (๓) ภาวนา คือ การเจริญสมถภาวนา และวิปัสสนาภาวนา
- (๔) อปายณะ คือ การคารวะอ่อนน้อมต่อผู้ที่เจริญด้วยชาติวุฒิ วัยวุฒิ และคุณวุฒิ
- (๕) เวยยาวัจจะ คือ การช่วยเหลือการงานแก่ผู้ที่ควรช่วยเหลือ
- (๖) ปัตติทาน คือ การอุทิศส่วนกุศลให้ผู้อื่น ๆ
- (๗) ปัตตานุโมทนา คือ การอนุโมทนายินดีในการทำบุญทำกุศลของผู้อื่น
- (๘) ธรรมสวณะ คือ การสดับรับฟังธรรม
- (๙) ธรรมเทศนา คือ การแสดงธรรมให้ผู้อื่นฟัง
- (๑๐) ทิฏฐชุกกรรม คือ การทำความเห็นให้ถูกต้องตามความเป็นจริง ปัญญาที่รู้ว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นต้น^{๕๕}

^{๕๔} วรณสิทธิ ไวทยเสวี, คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ ๑ จิตปรมัตถ์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ (นครปฐม : มูลนิธิแนบมทานิรานนท์, ๒๕๕๑), หน้า ๗๘-๘๐.

^{๕๕} วิศิษฐ์ ชัยสุวรรณ, อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย : ชุดที่ ๓ ตอนที่ ๑ เรื่องประเภทของจิต, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิเผยแผ่พระพุทธธรรม, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐.

สรุปว่า จิตอาสาหรือจิตที่เป็นไปกับการทำความดีของบุคคลตามหลักพระพุทธศาสนานั้น เรียกว่า กุศลจิตหรือมหากุศลจิต เพราะเป็นจิตฝ่ายดีงาม เป็นที่ตั้งแห่งการทำความดี หรือเป็นความคิดในการสร้างสรรค์และบำเพ็ญประโยชน์สุข ทั้งแก่ตนเอง ผู้อื่นและสังคมโดยรวม

๒.๓.๑ การพัฒนาจิตอาสาในพระพุทธศาสนา

เมื่อพูดถึงการพัฒนา พระพุทธเจ้าทรงมุ่งเน้นที่การพัฒนาจิตเป็นสำคัญ ดังจะเห็นได้จากที่ ทรงตรัสพระดำรัสเกี่ยวกับการฝึกจิตแก่ภิกษุรูปหนึ่งว่า “การฝึกจิตที่ควบคุมได้ยาก เปลี่ยนแปลงง่าย ชอบใฝ่หาแต่อารมณ์ที่ปรารถนา จัดว่าเป็นความดี เพราะจิตที่ฝึกดีแล้วย่อมนำสุขมาให้ ผู้มีปัญญาควร รักษาจิตที่เห็นได้ยากละเอียดยิ่ง ชอบใฝ่หาแต่อารมณ์ที่ปรารถนา เพราะจิตที่คุมครองแล้วย่อมนำสุข มาให้”^{๕๖}

การพัฒนา คือ กระบวนการทำให้เจริญก้าวหน้าหรือการเปลี่ยนแปลงไปสู่ทิศทางที่ดี การพัฒนาตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนาตรงกับคำว่า “ภาวนา” คือการทำให้เจริญงอกงาม ซึ่งตรง ภาษาอังกฤษว่า “Development” ถ้าพิจารณาจากรากศัพท์คำว่าพัฒนามาจากภาษาบาลีว่า “วิวัฒนะ” หรือ “วิวัฒนา” ซึ่งหมายความว่าเจริญก้าวหน้าหรือยืนยาวนาน การพัฒนาในหลัก พระพุทธศาสนาจะต้องดำเนินไปพร้อม ๆ กันใน ๔ ประการ คือ

(๑) กายภาวนา (Physical development) เป็นการฝึกอบรมกาย การพัฒนาร่างกายให้ รู้จักติดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพทั้งหลายในทางเกื้อกูล เป็นคุณ ไม่เกิดโทษ รู้จักบริโภค ปัจจัย ๔ (อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค) ได้ตรงตามคุณค่าที่แท้จริงไม่บริโภคตาม ค่านิยม ความออร่อย หรือโก้หรู ซึ่งอาจส่งผลเสียเป็นอันตรายต่อสุขภาพได้ นอกจากนี้ยังฝึกให้รู้จักใช้ อินทรีย์คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และ ใจในการติดต่อ หรือใช้สอยอุปกรณ์ เทคโนโลยี และ ประสพการณ์ต่าง ๆ เพื่อศึกษาเรียนรู้เป็นกิจหลัก ไม่ใช่เสพบริโภคเพียงเพื่อความสนุกสนาน

(๒) ศีลภาวนา (Social development) เป็นการฝึกอบรมด้านพฤติกรรม และพัฒนา สังคม เป็นการพัฒนาด้านกายและวาจาให้มีพฤติกรรมทางสังคม ไม่เบียดเบียนหรือก่อให้เกิดความ เดือดร้อนเสียหายแก่ผู้อื่น มีความสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่นอย่างเหมาะสม เกื้อกูลสร้างสรรค์ส่งเสริม

^{๕๖} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕/๓๖.

สันติสุข ด้วยสังคหวัตถุ ๔ (ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา) ดำเนินอาชีพสุจริต ดำรงตนอยู่ในระเบียบวินัยของสังคมสามารถอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้เป็นอย่างดีมีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลต่อบุคคลอื่น

Tanga

(๓) จิตภาวนา (Emotional development) เป็นการฝึกอบรมด้านจิตใจ การพัฒนาบุคคลให้มีจิตที่สมบูรณ์ประกอบด้วย คุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพจิตที่ดี คุณภาพจิตที่ดี ได้แก่ จิตที่มีศรัทธา เมตตา กรุณา เอื้ออาทร มีเมตตา ความเคารพ อ่อนน้อม กตัญญูทเวที เสียสละ มีหิริโอตตปปะ สมรรถภาพจิตที่ดี ได้แก่ จิตใจเข้มแข็ง มั่นคง เพียรพยายาม อุตสาหะ วิริยะ มีความรับผิดชอบ มีสติ และสมาธิ สุขภาพจิตที่ดี ได้แก่ การมีจิตใจร่าเริง เบิกบาน สดชื่นอímเอิบ ผ่องใส และสงบสุข จิตใจเข้มแข็ง ทำให้มีความมั่นคงและมีความเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย

(๔) ปัญญาภาวนา คือ การพัฒนาปัญญา (Wisdom development) เป็นการฝึกอบรมด้าน การพัฒนาบุคคลให้รู้จักคิด พิจารณาวินิจฉัย แก้ไขปัญหา และดำเนินการต่าง ๆ ด้วยปัญญา เข้าใจเหตุผล มองทุกสิ่งไปตามเหตุและปัจจัย ไม่มีอคติ ปราศจากการครอบงำของกิเลส เป็นอยู่ โดยรู้เท่าทันธรรมชาติของโลกและชีวิตเข้าถึงอิสรภาพ ปลอดทุกข์ปราศจากปัญหา รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลก และชีวิตตามสภาพความเป็นจริง สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระหลุดพ้นจากกิเลส ทำตนให้พ้นจากความทุกข์ มีความสุข สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งสามารถทำตนให้อยู่เหนือปัญหาเหนือความขัดแย้ง และพัฒนาส่วนรวมให้มีความสงบ มีความเสมอภาค^{๕๗}

ในการพัฒนาจิต บุญวดี มนตรีกุล ณ อยุธยา กล่าวว่าตามหลักพระพุทธศาสนานั้นเป็นการฝึกอบรมจิตให้มีคุณสมบัติครบ ๓ ด้าน คือ

(๑) คุณภาพจิต คือ มีคุณธรรมต่าง ๆ เสริมสร้างจิตใจให้ตั้งงามเป็นจิตใจที่สูงประณีตมีความเมตตา ความเป็นมิตรปรารถนาประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น มีกรุณา คือ อยากช่วยผู้อื่นให้พ้นทุกข์ มีจาคะ คือ เผื่อแผ่โอบอ้อมอารี มีมัทวะ คือ ความอ่อนโยน กตัญญู คือ รู้คุณค่าแห่งการกระทำของผู้อื่น

^{๕๗} “งานงค์ อภิวัฒน์สิทธิ์, จริยธรรมสำหรับผู้ นำ, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๙๙.

(๒) สมรรถภาพจิต หรือความสามารถของจิต เช่น ความมีสติดี มีสมาธิแน่นแน่วมีความเด็ดเดี่ยวต่อความมุ่งหมาย มีความหนักแน่นมั่นคง ที่จะทำได้ผลงานที่สมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานทางปัญญา คือ การพิจารณาให้ความเป็นจริงอย่างชัดเจน

(๓) สุขภาพจิต คือ จิตที่มีสุขภาพดี เป็นสุข สดชื่น ร่าเริง เบิกบานปลอดโปร่ง มีปิติเอิบอิ่มใจมีความผ่อนคลายไม่ขุ่นมัว ไม่หม่นหมองหดหู่ ผู้ที่ฝึกอบรมจิตได้แล้วเรียกว่า ภาวจิต^{๕๘}

นอกจากนี้ พระครูสุนทรธรรมโสภณ (วิเชียร ปญญาวุฑโฒ) ก็ได้กล่าวถึง จิตภาวนาหรือการพัฒนาจิตว่า หมายถึง การเจริญจิตภาวนา การพัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ชยน์มั่นเพียร อุดหนุน มีสมาธิ และสดชื่น ผ่องใส เบิกบาน

(๑) พัฒนาให้จิตมีคุณภาพ สร้างเสริมจิตให้ตั้งงาม ประณีต มีเมตตาความรัก ความเป็นมิตร กรุณา อยากช่วยเหลือ อนุเคราะห์ จาคะ ใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เอื้ออารี มีคารวะ เคารพเห็นความสำคัญของคนอื่น

(๒) พัฒนาจิตให้มีสมรรถภาพ สร้างให้จิตมีความสามารถ มีสติ ความระลึกได้มีวิริยะ ความเพียรพยายาม ขันติ ความอดทน ความทนทาน สมาธิ ตั้งมั่นแน่วแน่ สัจจะ จริงใจ อธิษฐานเด็ดเดี่ยวต่อจุดหมาย

(๓) พัฒนาจิตให้มีสุขภาพ คือ สุข จิตมีสุขภาพดี สดชื่น ร่าเริง เบิกบาน ปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใสพร้อมจะยิ้มได้ ปิติ เอิบอิ่มใจ มีความปราโมทย์ เข้มแข็งใจ ปราสัทธิ ผ่อนคลาย ไม่ขัดข้องขุ่นมัว หม่นหมอง หดหู่เหี่ยวแห้ง เศร้าโศก เรียกว่า สุขภาพจิตดี^{๕๙}

๒.๓.๒ ความสำคัญของจิต

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณโณ) ได้กล่าวถึงธรรมชาติและความสำคัญของจิตไว้ ดังนี้

^{๕๘} “บุญวดี มนตรีกุล ณ อยู่ธยา, พุทธจริยธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืน : ศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล ๒๕๔๐), หน้า ๗๗.

^{๕๙} พระครูสุนทรธรรมโสภณ ผศ., คุณลักษณะของจิตะการพัฒนาจิต, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.src.ac.th/web/index.php?option=content&task=view&id=๓๕๔&Itemid=๖๙> [๑๐ ม.ค. ๕๕].

(๑) จิตแตกต่างกับสมอง คือ สมองเป็นส่วนหนึ่งของกายเป็นเครื่องมือของจิตมนุษย์มีร่างกาย มีสมอง และจิตที่สมบูรณ์ย่อมนำชีวิตไปสู่ความสงบสุข ช่วยเหลือผู้อื่นให้มีความสุขได้ หากมีร่างกายกับสมองแต่ไม่มีจิตเป็นผู้สั่ง คนนั้นก็เหมือนคนนอนหลับหรือคนตาย หรือร่างกายสมบูรณ์แต่สมองพิการจิตก็ไม่สามารถสั่งงานได้ หรือร่างกายและสมองสมบูรณ์แต่จิตพิการ สุขภาพจิตไม่สมบูรณ์ เช่น เป็นคนวิกลจริต เป็นคนโลภ โกรธ หลง เป็นต้น ย่อมนำความทุกข์ความเดือดร้อนมาสู่ตนเองและสังคมได้ การพัฒนาจิตให้มีสุขภาพจิตที่สมบูรณ์สะอาด สว่าง สงบ ปราศจากกิเลส เพื่อให้ใช้งานได้ดีมีความสุขจึงจำเป็นเพราะจิตเป็นนายกายเป็นบ่าว เมื่ออบรมจิตแล้วกายทั้งหมดก็ได้ชื่อว่าได้รับการพัฒนาไปด้วย

(๒) จิตเป็นตัวนำไปเกิด พระพุทธศาสนากล่าวถึงการเวียนว่ายตายเกิดว่าเป็นสังสารวัฏ เป็นการเกิดที่นับชาติไม่ถ้วน เกิดในภพภูมิต่าง ๆ ตามกฎแห่งกรรมที่ได้ทำไว้ทั้งดีและชั่ว การตายนั้นเพียงร่างกาย จิตไม่ได้ตายตามไปด้วย จิตได้ไปเกิดในภพใหม่ชาติใหม่ ตามแต่กรรมของบุคคลนั้น ๆ จิตที่ได้รับการฝึกที่ดีปราศจากกิเลสย่อมนำไปสู่การเกิดในภพภูมิที่ดี หากจิตไม่ได้รับการฝึกที่ดีปล่อยไปตามสภาพมีกิเลสพอกพูนย่อมนำไปสู่การเกิดในภพภูมิที่มีแต่ความทุกข์

(๓) จิตเป็นตัวสั่งสมบุญบาป จิตมีหน้าที่รับอารมณ์จึงเก็บอารมณ์ทุกชนิดทั้งที่เป็นบุญและบาป ทั้งที่ไม่ใช่บุญและบาปไว้ในภวังค์ เรียกว่าภวังคจิต เก็บไว้อย่างละเอียดและนำติดตัวข้ามภพข้ามชาติไปได้ บุญบาปไม่สูญหายไปพร้อมกับการตายของร่างกายหรือการดับของจิต แต่ถ่ายทอดสืบเนื่องได้ตลอดเวลา คนที่เคยพัฒนาจิตตนไว้ดีเมื่อชาติก่อน เมื่อมาเกิดในชาติใหม่จิตก็ยังมีสภาพที่พัฒนา เช่น คนที่มีรูปร่างและสติปัญญาดี จิตใจดีประกอบด้วยเมตตา กรุณา แต่ถ้าผู้นั้นไม่พัฒนาจิตเองในชาติปัจจุบัน พลังแห่งบุญหรือพลังแห่งการพัฒนาจิตในชาติก่อน ๆ ย่อมหมดไป จึงต้องหมั่นพัฒนาจิตตนในชาติปัจจุบันด้วย กล่าวได้ว่า จิตเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของร่างกายและจิตก็มีผู้อาศัยที่เรียกว่า เจตสิก ธรรมชาติที่รู้อารมณ์อยู่เสมอ ธรรมชาตินั้นชื่อว่า จิต ซึ่งหน้าที่ของจิตโดยตรงคือรู้อารมณ์และธรรมชาติที่ปรุงแต่งให้จิตรัก โลภ โกรธ หลง นั่นคือสภาวะที่เรียกว่าเจตสิก ซึ่งมีหน้าที่คอยปรุงแต่งอารมณ์ให้กับจิต เจตสิก จึงหมายถึงธรรมชาติชนิดหนึ่งซึ่งประกอบกับจิต ปรุงแต่งจิตให้มีความเป็นไปต่าง ๆ ซึ่ง อากาโรที่ประกอบกับจิตนั้น มีลักษณะ ๔ ประการ คือ

(๑) เกิดพร้อมกับจิต

(๒) ดับพร้อมกับจิต

(๓) มีอารมณ์เดียวกับจิต

(๔) อาศัยวัตถุเดียวกับจิต

เจตสิกนี้ แม้ว่าจะเป็นสิ่งปรุงแต่งจิตให้มีพฤติกรรมเป็นไปตามลักษณะของเจตสิกก็ตาม แต่ก็ต้องถือว่าจิตเป็นใหญ่เป็นประธาน เพราะเจตสิกเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยจิตเกิด ไม่ว่าจะเป็นความพอใจ ความไม่พอใจ ความรัก ความเกลียด ความสงบ หรือฟุ้งซ่าน ล้วนเป็นคุณสมบัติของเจตสิกทั้งสิ้น แต่เจตสิกเกิดขึ้นเอง และแสดงพฤติกรรมเองไม่ได้ ต้องอาศัยจิตเป็นตัวแสดงพฤติกรรมแทนจึงกล่าวได้ว่าธรรมชาติของเจตสิกนั้น เกิดพร้อมกับจิตหรือประกอบกับจิตเป็นนิตย หรือธรรมชาติ ที่ประกอบกับจิตเป็นนิตย ชื่อว่า เจตสิก การที่ต้องแบ่งจิตออกไปมากมายนั้น เพราะเจตสิกที่ประกอบด้วยจิต มีประเภทต่าง ๆ จิตสัมพันธ์กับโลกภายนอก โดยการเข้าไปรับรู้โลกเป็นอารมณ์ แต่การรับรู้ที่ต้องอาศัยเจตสิกที่เป็นตัวกระทบอารมณ์ครั้งแรก (ผัสสะเจตสิก) เป็นต้น และเจตสิกอื่น ๆ ก็จะร่วมปรุงแต่งจิตให้เป็นไปในอาการต่าง ๆ การปรุงแต่งของเจตสิก ที่เกิดพร้อมกับจิตนั้น ทำให้จิตมีความสามารถในการรู้อารมณ์พิเศษแตกต่างกันออกไป เช่น รู้เรื่องของกามคุณอารมณ์ เรื่องของรูปฌาน อรูปฌาน จนถึงรู้นิพพานอารมณ์

การพัฒนาจิตจึงเป็นความพยายามที่จะฝึกฝนอบรมจิตให้มีสมาธิ ความเข้มแข็งให้มีความมั่นคงและมีความเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีความเมตตากรุณา มีความขยันหมั่นเพียร มีความอดทน มีสมาธิ มีความสงบสุข แจ่มใส การพัฒนาจิตบางที่ก็เรียกว่าการพัฒนาอารมณ์ ฉะนั้น การพัฒนาจิตยึดหลักแนวคตินิพพานทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักโดยใช้หลักมรรคมีองค์ ๘ หรือไตรสิกขาที่เรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา แปลว่า การศึกษา การสำเนียงการฝึกปรือ การฝึกอบรม ฉะนั้นไตรสิกขา คือข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับฝึกอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญาให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป^{๖๐}

สรุปว่า จิตนั้นมีความสำคัญเพราะจิตเป็นตัวสั่งการให้ร่างกายทำการงานต่างๆตามที่จิตสั่ง และจิตยังมีคุณสมบัติพิเศษ คือ การสั่งสมการกระทำต่าง ๆ ที่บุคคลทำลงไป ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่มีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ก็ตาม จิตจะสั่งสมสืบทอดไปไม่ขาดสายข้ามภพข้ามชาติ ซึ่งทำให้สัตว์

^{๖๐} “พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณโณ), การพัฒนาจิต, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๘-๑๑.

ทั้งหลายมีรูปร่าง สติปัญญา ฐานะความประพฤติที่ต่างกันไป คือ ชาติก่อนพัฒนาจิตของตนไว้ดี เมื่อมาเกิดในชาติใหม่ จะให้เป็นคนดีมีน้ำใจ ไม่เห็นแก่ตัว มีเมตตากรุณา มีความคิดดี คิดสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ถ้าไม่ได้ฝึกฝนอบรมจิตมาก่อน การที่บุคคลจะเป็นผู้มีเมตตากรุณา ไม่เห็นแก่ตัว มีความคิดเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวมนั้น จึงเป็นสิ่งที่เกิดได้ยาก ฉะนั้น การฝึกฝนอบรมจิตของตนเองจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับสังคม

๒.๓.๓ แนวคิดจิตอาสาในทัศนะของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

๑) ความหมายของจิตอาสา

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายคำว่า จิต คือ ธรรมชาติที่รู้อารมณ์สภาพที่นึกคิด ความคิด ใจ และวิญญาณ ซึ่งจิตมีไวพจน์มากมายหลายคำเช่น มโน มานัส หทัยจิต เป็นธรรมชาติชนิดหนึ่งที่มีองไม่เห็นสัมผัสด้วยกายไม่ได้ ไม่มีรูปร่างสัณฐาน สีสัน วรรณะใด ๆ แต่เป็นธรรมชาติชนิดหนึ่งที่มีอยู่จริง ๆ เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติฝ่ายนามธรรมที่เกิดขึ้นตั้งอยู่แล้วดับไปอย่างรวดเร็ว โดยอาศัยเหตุ อาศัยปัจจัยต่าง ๆ ทำให้เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปตามกฎธรรมชาติ จิตธรรมชาติรู้อารมณ์อยู่เสมอตั้งพจน์ที่ว่า "ธรรมชาติใดรู้อารมณ์อยู่เสมอ ธรรมชาตินั้นชื่อว่าจิต"^{๒๑}

จิต, คือ ธรรมชาติที่รู้อารมณ์ สภาพที่นึกคิด, ความคิด, ใจ ตามหลักฝ่ายอภิธรรม จำแนกจิตเป็น ๘๙ (หรือพิสดารเป็น ๑๒๑) แบ่ง โดยชาติ เป็น อกุศลจิต ๑๒ กุศลจิต ๒๑ (พิสดารเป็น ๓๗) วิปากจิต ๓๖ (๔๒) และ กิริยาจิต ๒๐, แบ่ง โดยภูมิ เป็น กามวจรจิต ๕๔ รูปาวจรจิต ๑๕ อรูปาวจรจิต ๑๒ และโลกุตตรจิต ๘ (พิสดารเป็น ๔๐)^{๒๒} สาธารณะ คือ ทั่วไป, ทั่วไปแก่หมู่, ของส่วนรวม ไม่ใช่ของใครโดยเฉพาะ รวมความแล้ว หมายถึง ความนึกคิดหรือจิตใจ ที่คิดทำประโยชน์แก่คนทั่ว ๆ ไป หรือเพื่อส่วนรวมไม่เจาะจงใครโดยเฉพาะ จิตที่คิดทำประโยชน์เพื่อสังคมนั้น ต้องได้รับการพัฒนาฝึกฝนให้เคยชิน เข้มแข็งมั่นคง ควรแก่การทำประโยชน์ ดังนั้นการพัฒนาฝึกฝนจิตก็เพื่อ

^{๒๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓, หน้า ๓๒๙.

^{๒๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (นนทบุรี : บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๓๖.

(๑) ให้จิตมีคุณภาพ คือ จิตมีคุณความดี

- สร้างเสริมความดี ความงาม ให้ใจสูง ประณีต
- มีเมตตา ความรัก ความปรารถนาดี ความเป็นมิตร ปรารถนาความสุขแก่ผู้อื่น
- มีกรุณา อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์
- มีจาคะ มีน้ำใจเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี
- มีคารวะ ความเคารพ มองเห็นความดี ความสำคัญของคนอื่น
- มีมัททวะ ความอ่อนโยน อ่อนน้อมถ่อมตน
- มีกตัญญู ความรู้คุณค่าในความดีของคนอื่น
- มีหิริโอตตปปะ

ซึ่งคุณธรรมเหล่านี้จะหล่อเลี้ยงจิตให้เจริญงอกงาม และเป็นพื้นฐานของพฤติกรรมที่ดีงามที่เจริญก้าวหน้าไปพร้อมด้วย

(๒) ให้จิตมีสมรรถภาพจิต = จิตมีความสามารถ

- มีสติ คิดได้ ระลึกได้
- มีวิริยะ ความเพียรพยายามสู่ความดีงามนั้น
- มีสมาธิ จิตสงบ จิตใจแน่วแน่
- มีขันติ ความอดทน และทนทาน
- มีสัจจะ ความจริงจัง เอาจริงเอาจัง
- มีอธิษฐานความเด็ดเดี่ยวต่อความมุ่งหมาย มีความหนักแน่นมั่นคง เข้มแข็งของจิตใจ
- มีฉันทะ ความพอใจใฝ่ ความพอใจในการทำกิจหน้าที่แห่งตนตามภาวะฐานะ

(๓) ให้จิตมีสุขภาพจิตที่ดี ได้แก่ สภาพจิตที่ปราศจากความขุ่นมัว เศร้าหมอง เรา่ร้อน จะมีความสุขสดชื่น

- จิตมีความสุข มีความเบิกบาน มีความร่าเริง

- มีความเอิบอิ่ม สุขใจอิ่มใจ
- จิตผ่องคลาย ปลอดโปร่ง โล่งใจเบาสบาย
- ส่งผลต่อสุขภาพกาย และทำให้มีพฤติกรรมที่ดีงามมีความมั่นคง สอดคล้องกลมกลืน

สมดุล^{๖๓}

๒) การพัฒนาคนให้มีจิตอาสา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงหลักพรหมวิหาร ๔ ว่า พรหมหาร ๔ นี้เป็นหลักธรรมพื้นฐานสำหรับพัฒนาคนให้มีจิตอาสา โดยท่านอธิบายว่า ถ้าคนไม่มีธรรมะข้อนี้เป็นพื้นฐานในใจแล้ว จะบัญญัติกฎหมายหรือวินัยอย่างไรก็ไม่ได้ผลจริงจางยังยืนเพราะคนจะหาทางหลีกเลี่ยง อย่างน้อยก็ไม่มีควมยินดี เต็มใจ พร้อมใจที่จะปฏิบัติตาม การพัฒนาคนต้องทำให้คนประพฤติปฏิบัติทำการทั้งหลายด้วยปัญญา จากเจตนาที่ดีบนฐานแห่งจิตใจที่มีคุณธรรม มีความรับผิดชอบ และมีจิตสำนึกต่อสังคม พรหมวิหาร ๔ ข้อนี้จึงเป็นท่าทีที่สำคัญของจิตใจ “พรหมวิหาร” แปลว่า ธรรมประจำใจของพรหม พรหม คือ เทพเจ้าสูงสุดในศาสนาพราหมณ์ ที่สร้างโลกและอภิบาลโลก ในทัศนะของพราหมณ์ ถือว่ามนุษย์อยู่กันไป พอถึงกัปหนึ่งโลกจะพินาศ และพระพรหมจะสร้างโลกขึ้นมาใหม่ แล้วพระพรหมก็ลิขิตชีวิต และจัดสรรสังคมมนุษย์ว่าจะให้เป็นอยู่กันอย่างไร

แต่พระพุทธศาสนา ถือว่าทุกคนมีส่วนรับผิดชอบในการสร้างสรรค์และอภิบาลสังคม เพราะฉะนั้น ทุกคนต้องทำตัวให้เป็นพรหม โดยประพฤติตามหลักที่เรียกว่า พรหมวิหาร ๔ ข้อนี้ คือ

- (๑) เมตตา มีใจไมตรีปรารถนาดี อยากให้เขาเป็นสุข
- (๒) กรุณา พลอยสะเทือนใจ ทนนิ่งอยู่ไม่ได้ที่จะเห็นทุกข์ของเขา
- (๓) มุทิตา พลอยยินดีในความดีงามความสุขความสำเร็จของเขา
- (๔) อุเบกขา วางใจเป็นกลางต่อทุกคนเพื่อรักษารธรรม

^{๖๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๑๘๒.

ทำที่พื้นฐาน ๔ ประการนี้เข้าใจง่าย เพราะเป็นทำที่ที่แสดงออกต่อผู้อื่นเพราะฉะนั้น วิธีที่จะดูความหมายก็ดูที่คนอื่น คือ ดูตามสถานการณ์ที่คนอื่นประสบ จึงจะรู้ว่าจะใช้พรหมวิหารข้อไหน แล้วความหมายจะชัดออกมาเอง

สถานการณ์ที่ ๑ เมื่อคนอื่นเขาอยู่เป็นปกติ เราก็มืดตา คือ มีความหวังดี มีความรัก มีความเป็นมิตร (มืดตา มาจากรากศัพท์เดียวกับคำว่า มิตร คือ คุณสมบัติของมิตรนั่นเอง ได้แก่น้ำใจที่หวังดีอยากให้เขาเป็นสุข)

สถานการณ์ที่ ๒ เมื่อบุคคลอื่นนั้นตกต่ำ คือ เขาเดือดร้อนเป็นทุกข์ประสบปัญหาเราก็มีกรุณา คือ พลอยห่วงไหวสะท้อนใจไปกับความทุกข์ของเขา อยากจะช่วยบำบัดทุกข์นั้นหรือยกเขาขึ้นมาจากความทุกข์นั้น

สถานการณ์ที่ ๓ เมื่อบุคคลอื่นนั้นเปลี่ยนจากปกติและตกต่ำเป็นสูงขึ้น คือ ประสบความสำเร็จ มีความสุข ทำอะไร ๆ ได้ดี หรือก้าวไปในความดีงาม เราก็มืดูตา คือ พลอยยินดีด้วย ในความดีงามและความสุข ความสำเร็จของเขา พร้อมทั้งจะส่งเสริมสนับสนุน

สถานการณ์ที่ ๔ ซึ่งสำคัญที่สุดที่จะรักษาสังคมไว้ได้ คือ เมื่อบุคคลอื่นนั้นละเมิดธรรม หรือสมควรรับผิดชอบต่อธรรม เราก็มืดูเบกขา คือ วางใจเป็นกลาง ไม่ชวนชวาย ช่วยเหลือที่จะทำให้เสียธรรม โดยวางเฉยต่อบุคคลนั้น ให้เขารับผิดชอบต่อธรรมและตามธรรม ดำรงอยู่ในความสมเหตุสมผล เพราะฉะนั้น สังคมจึงต้องมีพรหมวิหารให้ครบและให้เหมาะสมพอดี ถ้าปฏิบัติให้ถูกต้องแล้ว สังคมจะมีดุลยภาพ เริ่มตั้งแต่ในสังคมที่เล็กสุด คือ ครอบครัว^{๖๔}

จากการพัฒนาจิตอาสาตามหลักพรหมวิหาร ๔ แล้ว ท่านยังได้กล่าวถึงการพัฒนาคนให้มีจิตอาสาอีกว่า ต้องมีการพัฒนาการด้านบุคลิกภาพ ซึ่งเกิดจากการพัฒนาชีวิตในลักษณะองค์รวมประสานกัน ๔ ด้าน ดังนี้

(๑) พัฒนากาย คือ การพัฒนาร่างกายให้แข็งแรง มีสุขภาพดี และพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพอย่างถูกต้องดีงามในทางที่เป็นคุณประโยชน์ เช่น การมีปัจจัย ๔ พอที่จะ

^{๖๔} “พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๔๒-๔๔.

ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างดีมีความสุข และใช้ปัจจัย ๔ นั้นอย่างถูกต้องเพื่อคุณค่าแท้ รวมถึงสิ่งแวดล้อมทางวัตถุที่เสริมความเป็นอยู่ว่าควรใช้อย่างไรให้เกิดคุณประโยชน์ที่แท้จริง ตลอดจนรู้จักถือเอาประโยชน์จากธรรมชาติในลักษณะที่ถูกต้อง การปฏิบัติโดยทำให้ถูกต้องให้ดีขึ้นเหล่านี้จัดเป็นเรื่องการพัฒนา กาย เรียกว่า กายภาวนา ถ้าเป็นคนก็เรียกว่า ภาวีกาย แปลว่า เป็นคนที่พัฒนากายแล้ว

(๒) พัฒนาศีล คือ การพัฒนาการอยู่ร่วมในสังคมด้วยดี อย่างเกื้อกูลเป็นประโยชน์ และมีอาชีพที่ถูกต้องโดยประกอบสัมมาชีพ เรียกว่า ศีลภาวนา ถ้าเป็นคนได้พัฒนาศีล เรียกว่า ภาวิตศีล ซึ่งการพัฒนาศีลจะเป็นพื้นฐานไปสู่การพัฒนาจิตต่อไป

(๓) พัฒนาจิต คือ การพัฒนาคุณสมบัติของจิต ฝึกอบรมเสริมสร้างจิตใจให้พร้อมสมบูรณ์ ๓ ด้าน คือ ด้านคุณธรรม จิตอาสา) เช่น ความมีเมตตากรุณา ความรักเป็นมิตร ปราบปราม ประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น ด้านความสามารถของจิต (สมรรถภาพจิต) เช่น ความมีสติดี วิริยะ อุตทน เข้มแข็ง มั่นคง เพียรพยายาม และด้านสุขภาพที่ดีของจิต (สุขภาพจิต) เช่น จิตใจที่เป็นสุข สดชื่น สงบ ผ่องใส พร้อมทั้งจะยั้งยั้งเข้มแข็ง การพัฒนาจิต เรียกว่า จิตภาวนา ถ้าเป็นบุคคลที่ฝึกอบรมพัฒนาจิตแล้ว ก็เรียกว่า ภาวิตจิต

(๔) พัฒนาปัญญา คือ การพัฒนาความรู้ความเข้าใจ เริ่มตั้งแต่ปัญญาเป็นความรู้ความเข้าใจในศิลปวิทยาการ ความรู้ทางวิชาการ ต่อจากนั้นก็ลึกซึ้งลงไปอีก คือ การรับรู้เรียนรู้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง ไม่บิดเบือน หรือเอนเอียงด้วยอคติ และเหนือขึ้นไปก็คือ การวินิจฉัยซึ่งหมายถึงการคิดวินิจฉัยด้วยการใช้ปัญญาโดยบริสุทธิ์ใจ ไม่ถูกครอบงำบัญชาโดยกิเลสและตัณหา ซึ่งจะนำไปให้เกิดปัญญาในระดับสูงขึ้นไปอีก คือ ปัญญาที่รู้จักเข้าใจโลกและชีวิต ตามเป็นจริงรู้ทางเสื่อมทางเจริญ เหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง รู้วิธีแก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์ความสำเร็จที่ทำให้พัฒนาตน พัฒนาชีวิตและสังคม ให้เจริญตงามยิ่งขึ้นไป และปัญญาในขั้นสุดท้าย คือ ปัญญาที่รู้เท่าทันธรรมชาติของสังขาร คือ โลกและชีวิต ถึงขั้นที่ทำให้จิตใจเป็นอิสระหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสมบูรณ์ (วิมุตติ) การพัฒนาปัญญานี้เรียกว่า ปัญญาภาวนา ถ้าเป็นคนก็เรียกว่า ภาวิตปัญญา คือ คนที่ได้ฝึกอบรมพัฒนาปัญญาแล้ว^{๖๕}

^{๖๕} “พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต), การศึกษา: เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๓๖), หน้า ๔๕-๑๐๕.

ดังนั้น การพัฒนาคนใน ๔ ด้านนี้จึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน ซึ่งเป็นการพัฒนาคนให้เกิดความสมดุลครอบคลุมบริบูรณ์ทั้งทางร่างกาย และจิตใจ การพัฒนานี้เป็นการพัฒนาที่ประกอบไปด้วยปัญญาซึ่งจะมีศักยภาพสูงสุด ทั้งยังเป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นเป็นอย่างมาก การดำเนินชีวิตก็จะเป็นไปอย่างสันติสุข

๓) การพัฒนาจิตอาสาตามหลักไตรสิกขา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้อธิบายหลักไตรสิกขาไว้ในเรื่อง "พระพุทธศาสนา พัฒนาคนและสังคม"^{๖๖} ว่า การศึกษา (สิกขา) แยกย่อยออกไปเป็น ๓ ด้านโดยสอดคล้องกับองค์ประกอบแห่งการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มี ๓ ด้าน คือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เรียกว่า ไตรสิกขา ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้

(๑) อธิศีลสิกขา คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมทางกาย และวาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง มีผลดี สิ่งแวดล้อมที่เราเกี่ยวข้องสัมพันธ์ มี ๒ ประเภท คือ

(๑) สิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ เพื่อนมนุษย์ รวมทั้งสัตว์อื่นๆ

(๒) สิ่งแวดล้อมทางวัตถุ ได้แก่ ปัจจัย ๔ เครื่องใช้วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งเทคโนโลยี และสิ่งทั้งหลายที่มีในธรรมชาติ

(๒) อธิจิตตสิกขา หมายถึง การฝึกฝนพัฒนาในด้านจิตใจ มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะจิตใจเป็นฐานของพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจ หรือเจตนาและจะไปตามเจตจำนงและแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนา ให้ดีงามแล้ว ก็จะควบคุมดูแลและนำพฤติกรรมไปในทางที่ดีงามด้วย แม้ความสุข ความทุกข์ในที่สุดก็อยู่ที่ใจ

ยิ่งไปกว่านั้น ปัญญาจะเจริญงอกงามได้ ต้องอาศัยจิตใจที่เข้มแข็งสู้ปัญหา เอาใจใส่มีความเพียรพยายามที่จะคิดค้น ไม่ท้อถอย ยิ่งเรื่องที่เกิดหรือพิจารณานั้นยาก หรือละเอียดลึกซึ้ง ก็ยิ่ง

^{๖๖} “พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พระพุทธศาสนา พัฒนาคนและสังคม, (จัดพิมพ์ในระบบเครือข่ายโดยสำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรีศึกษาแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (SEAMEO Secretariat), [Online]: Available:<http://www.seameo.org/v/payutto/index.htm> [o m.n. bodde].

ต้องมีจิตใจที่สงบแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่พลุ่งพล่าน กระวนกระวาย คือ ต้องมีสมาธิจึงจะคิดได้ชัดเจน เจาะลึกทะลุได้ และมองเห็นทั่วตลอด จิตที่ฝึกดีแล้ว จึงเป็นฐานที่จะให้ปัญญาทำงานและพัฒนาอย่างได้ผล

การพัฒนาจิตใจนี้มีสมาธิเป็นแกน หรือเป็นศูนย์กลาง จึงเรียกก่าย ๆ ว่า สมาธิ และอาจแยกออกได้เป็นการพัฒนาคุณสมบัติของจิตใจในด้านต่าง ๆ คือ

(๑) พัฒนาคุณธรรม ซึ่งเป็นคุณภาพของจิตใจ กล่าวคือ คุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีงามให้เป็นจิตใจที่สูง ประณีต และประเสริฐ เช่น หลักอิทธิบาท ๔ จาคะ คือ ความมีน้ำใจเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ กตัญญูกตเวทิตา หิริ คือ ความละอายต่อบาป ละอายใจต่อการทำความชั่ว โอตตัปปะ คือ ความกลัวบาป เกรงกลัวต่อความชั่วคร้ามขยาดต่อทุจริต คารวะ คือ ความเคารพ ความใสใจรู้จักให้ความสำคัญแก่สิ่งนั้นนั้น อย่างถูกต้องเหมาะสม มัทวะ คือ ความอ่อนโยน สุภาพ นุ่มนวล ไม่กระด้าง

(๒) พัฒนาสมรรถภาพและประสิทธิภาพของจิตใจ โดยเสริมสร้างคุณสมบัติที่ทำให้จิตใจมีความเข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง แก่กล้าสามารถ ทำกิจหน้าที่ได้ผลดี เช่น ฉันทะ คือความใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ วิริยะอุตสาหะ จิตตะ คือ ความมีใจจดจ่อ หรือสิ่งที่ทำ สัจจะ คือ ความตั้งใจจริง อธิษฐาน คือ ความตั้งใจเด็ดเดี่ยว ตบะ คือ พลังเผากิเลส สติ คือ ความระลึกรู้ได้ สมาธิ คือ ภาวะจิตที่ตั้งมั่น แน่วแน่

(๓) พัฒนาความสุขและภาวะที่เกื้อหนุนสุขภาพของจิตใจ คุณสมบัติที่ควรเสริมสร้างขึ้นให้มีอยู่ประจำในจิตใจ เพื่อความมีสุขภาพจิตที่ดี พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้หลายอย่างโดยเฉพาะ เช่น ปราโมทย์ คือ ความร่าเริง สดชื่น ปีติ คือ ความอิ่มใจ ปัสสัทธิ คือ ความสงบเย็น สุข คือ ความคล่องใจ สันติ คือ ความสงบ เกษม คือ ความปลอดภัย โปร่ง สติภาพ คือ ความเย็นสบาย เสรีภาพ คือ ความมีใจเสรีเป็นอิสระ ปรีโยทาทตา คือ ความผ่องใส ภูมิวิริยาภิกตตา คือ ความมีใจไร้พรมแดน

การพัฒนาจิตใจ หรือเรื่องของสมาธิทั้งหมดนี้ แม้จะมีประโยชน์มากมาย นำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ได้หลายอย่าง เช่น ในเรื่องพลังจิต และในด้านการหาความสุขทางจิตใจ แต่คุณค่าแท้จริงที่ท่านมุ่งหมายก็คือ เพื่อเป็นฐานหรือเป็นเครื่องเกื้อหนุนการพัฒนาปัญญาจนสามารถ วางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย ทำจิตใจให้หลุดพ้นเป็นอิสระได้โดยสมบูรณ์ และมีชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยปัญญาอย่างแท้จริง

(๓) อธิปัญญาสิกขา หมายถึง การพัฒนาปัญญา ซึ่งมีความสำคัญสูงสุด เพราะปัญญาเป็นตัวนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด คนเราจะมีพฤติกรรมอะไร อย่างไร และแค่ไหน ก็อยู่ที่ว่าจะมีปัญหาชี้แนะหรือบอกทางให้เท่าใด และปัญญาเป็นตัวปลดปล่อยจิตใจ ให้ทางออกแก่จิตใจ เช่น เมื่อจิตใจอึดอัดมีปัญหาติดตันอยู่ พอเกิดปัญญารู้ว่าจะทำอย่างไร จิตใจก็โล่งเป็นอิสระได้ การพัฒนาปัญญาเป็นเรื่องกว้างขวาง แยกออกไปได้หลายด้าน และมีหลายชั้นหลายระดับ เช่น

(๑) ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพประสบความสำเร็จ ความรู้ความเข้าใจข้อมูลความรู้ รวมทั้งศิลปะวิทยาการต่าง ๆ เข้าถึงเนื้อหาความหมายได้ถูกต้องชัดเจน การรับรู้เรียนรู้อย่างถูกต้องตามเป็นจริง ตรงตามสภาวะของสิ่งนั้น ๆ หรือตามที่มันเป็นความจริงจักจับสาระของความรู้หรือเรื่องราวต่าง ๆ รู้จุด รู้ประเด็น สามารถยกขึ้นพูด ยกขึ้นแสดง หรือยกขึ้นวางเป็นหลักได้ ความรู้จักสื่อสารถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจและความต้องการของตน ให้ผู้อื่นรู้ตาม เห็นตาม เป็นต้น การคิดการวินิจฉัยที่ถูกต้องชัดเจนและเที่ยงตรง ความรู้จักแยกแยะวิเคราะห์สืบสาวเหตุปัจจัยของเรื่องราวต่าง ๆ ที่จะทำให้สามารถแก้ไขปัญหาและทำการสร้างสรรค์ต่าง ๆ ได้ ความรู้จักจัดทำดำเนินการหรือบริหารจัดการกิจการต่าง ๆ ให้สำเร็จผล ตามที่มุ่งหมาย ความรู้จักเชื่อมสัมพันธ์ประสบการณ์ ข้อมูลและองค์ความรู้ต่าง ๆ โยงเข้ามาประสานเป็นภาพองค์รวมที่ชัดเจน หรือโยงออกไปสู่ความหยั่งรู้ หยั่งเห็นใหม่ ๆ ได้

(๒) ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ความรู้เข้าใจในระบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลาย ที่อิงอาศัย สืบเนื่องส่งผลต่อกันตามเหตุปัจจัย มองเห็นภาวะและกระบวนการ ที่ชีวิตสังคม และโลกคือหมู่สัตว์ มีความเป็นมาและจะเป็นไป ตามกระแสแห่งเจตจำนง และเหตุปัจจัยที่ตนประกอบ สร้างสม จัดสรร และมีปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยอื่นทั้งหลายเรียกง่าย ๆ ว่าเป็นไปตามกรรม

(๓) ปัญญาที่ช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงาม ความรู้เข้าใจเข้าถึงเท่าทันความจริงของสังขาร คือ โลกและชีวิตที่เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามกฎธรรมดาของธรรมชาติ

ดังนั้น ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา นี้ เป็นหลักใหญ่ของพระพุทธศาสนา เป็นระบบและเป็นกระบวนการทั้งหมดของการพัฒนาคน จากหลักไตรสิกขานี้พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักธรรมและข้อธรรมแยกย่อยออกไปมากมาย อย่างที่เรามักเห็นหรือได้ยินเป็นหมวด ๆ หรือ เป็นชุด ๆ มี ๓ ข้อบ้าง ๔ ข้อ บ้าง ๕ ข้อบ้าง ฯลฯ หลักธรรมแต่ละหมวด แต่ละชุดเหล่านั้น ก็คือ ข้อปฏิบัติเพื่อการ

พัฒนาชีวิตพัฒนาสังคมในขั้นตอน หรือในส่วนปลีกย่อยต่าง ๆ แต่ละหมวด แต่ละชุดมักจะมีสาระ บางส่วนของไตรสิกขา ครบทั้ง ๓ อย่าง ประสานหรือบูรณาการกันอยู่ในลักษณะใด ลักษณะหนึ่งตาม ความเหมาะสมกับกรณีนั้นๆ

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่เชิงสร้างสรรค์

๒.๔.๑ แนวคิดเกี่ยวกับเมืองสร้างสรรค์

แนวคิดเมืองสร้างสรรค์ (Creative City) เป็นนโยบายในการพัฒนาประเทศตามแนวทาง เศรษฐกิจสร้างสรรค์ของรัฐบาลในหลายประเทศ โดยเฉพาะในประเทศพัฒนาแล้ว เช่น ประเทศใน กลุ่มสหภาพยุโรปและสหรัฐอเมริกา เป็นการดำเนินนโยบายเพื่อดึงดูดผู้ประกอบการและผู้มีความคิด สร้างสรรค์จากที่ต่างๆ ให้เข้ามาอยู่ในเมืองโดยมีแนวความคิดว่าการสร้างบรรยากาศของเมืองให้มีเสน่ห์และเปี่ยมล้นด้วยความบันเทิงจะเป็นการดึงดูดให้คนที่มีความคิดสร้างสรรค์เข้ามาอยู่ในเมือง ปัจจุบันร้อยละ ๖๔ ของประชากรวัยทำงานมีแนวคิดในการเลือกเมืองก่อนเลือกงาน ในขณะที่เมื่อ ๑๕ ปีก่อนร้อยละ ๘๐ ของคนทำงานเลือกบริษัทหรืองานก่อนเลือกเมือง^{๖๗}

ดังนั้น ในการพัฒนาจึงต้องมีการสร้างสภาพแวดล้อมและองค์ประกอบของเมืองให้เอื้อต่อ การทำงานในเชิงสร้างสรรค์ ส่งเสริมกระบวนการสร้างนักคิดและบ่มเพาะให้กลายเป็นผู้ประกอบการ สร้างสรรค์อันหมายถึงผู้ประกอบการที่สามารถรวบรวมองค์ความรู้ ทักษะ เทคโนโลยีและสุนทรียภาพ จากวัฒนธรรมและงานศิลปะนำมาสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าและความแตกต่างตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคในแต่ละกลุ่มได้ส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์และมีพื้นที่ แสดงออกของกลุ่ม คนทำงานสร้างสรรค์และผู้ประกอบการสร้างสรรค์ตลอดจนส่งเสริมสภาพแวดล้อมและกิจกรรมเพื่อ สร้างแรงบันดาลใจและการเรียนรู้ ควบคู่ไปกับการเรียนรู้ในระบบการศึกษาปกติ เพื่อบรรลุเป้าหมายสู่การเป็นเมืองสร้างสรรค์ ซึ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของเศรษฐกิจสร้างสรรค์

^{๖๗} ฐนิจ กิตติอำพน, “เมืองและชุมชนสร้างสรรค์”, เอกสารการสัมมนา Thailand International Creative Economy Forum (TICEF) โดยกรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์, (ระหว่างวันที่ ๒๙-๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๓), หน้า ๑.

๒.๔.๒ ความหมายของเมืองสร้างสรรค์

ความสร้างสรรค์ หมายถึง ศักยภาพของมนุษย์ในการสร้าง สิ่งแปลกใหม่ที่มีประโยชน์และใช้การได้จริงเป็นผู้คลุกคลีอยู่ในแวดวงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ระดับโลก ผู้เสนอแนวคิดทุนสร้างสรรค์ให้ความหมายว่าความสร้างสรรค์ คือการหลอมรวมเนื้อหาสาระการรับรู้ และทรัพยากรให้เกิดสิ่งใหม่ที่มีประโยชน์ นอกจากนี้ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์^{๖๘} กล่าวถึงองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์ ประกอบด้วย การได้สิ่งใหม่ใช้การได้ และเหมาะสมจากความหมายต่างๆ ดังกล่าว จะเห็นได้ว่าความสร้างสรรค์มีคุณลักษณะสำคัญ ๓ ประการ คือ เป็นของใหม่ใช้การได้และมีประโยชน์ ดังนั้นความสร้างสรรค์จึงเป็นรากฐานสำคัญที่ก่อให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ที่มีคุณค่าทั้งที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ ทฤษฎี หรือวิธีการแก้ปัญหาต่างๆ รวมไปถึงการสร้างงานศิลปะความสร้างสรรค์เกิดจากการคิดอย่างสร้างสรรค์ วิธีการคิดอย่างสร้างสรรค์ที่สอดคล้องกับคุณลักษณะทั้งสามประการดังกล่าว โดยประการแรก ในการสร้างสรรค์เพื่อให้ได้สิ่งใหม่ ต้องอาศัยจินตนาการและการคิดนอกกรอบไม่เอากฎกติกา ประการที่สอง เมื่อต้องการให้สิ่งนั้นใช้การได้จินตนาการดังกล่าวต้องเป็นไปได้จริง ไม่เป็นการเพ้อฝัน และประการที่สามเมื่อต้องการให้สิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นมาเป็นประโยชน์ จำเป็นต้องกำหนดเป้าหมายหรือสิ่งที่อยากเห็นร่วมกัน นอกจากนี้ความสร้างสรรค์ยังต้องการความมั่นใจในตนเองและความกล้าเสี่ยงของผู้สร้างสรรค์ บุคคลที่สร้างสรรค์จึงต้องมีแรงปรารถนาและการเคารพตนเองในการสร้างสรรค์ และพร้อมที่จะรับผลจากความผิดพลาด หรือการวิพากษ์วิจารณ์ของผู้อื่นบุคคลที่มีลักษณะดังกล่าวเรียกได้ว่าเป็นผู้มีจิตสร้างสรรค์ (Creative Mind)

UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development) ในที่ประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการพัฒนาหรือเรียกย่อว่า องค์กรัด ให้ความหมายของ “เมืองสร้างสรรค์” ไว้ในรายงานเศรษฐกิจสร้างสรรค์ประจำปี ๒๐๐๘ ว่าหมายถึงเมืองที่มีกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่หลากหลายเป็นส่วนสำคัญของเศรษฐกิจและสังคมของเมือง และประกอบด้วยรากฐานที่มั่นคงทางสังคมและ

^{๖๘} Florida, Richard, *The Rise of the Creative Class and how it transforming work,leisure, community, &everyday life*, (New York: Basic Book. ๒๐๐๔), p.๓๑

วัฒนธรรมมีการรวมกลุ่มกันอย่างหนาแน่นของคนทำงานสร้างสรรค์และมีสภาพแวดล้อมที่ดึงดูดการลงทุนเพราะความยั่งยืนของสถานที่ในเชิงวัฒนธรรม^{๖๙}

กลุ่มชนชั้นสร้างสรรค์เป็นกลไกสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์หน่วยงานและองค์กรต่างๆ ต้องการคนที่มีความคิดสร้างสรรค์มีความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์สามารถบูรณาการความรู้ด้านต่างๆ ที่มีอยู่ในตัวเพื่อแก้ปัญหาที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันไป ดังนั้นเมืองต่างๆ จึงต้องแข่งขันกันเพื่อดึงดูดรักษาและสร้างกลุ่มชนชั้นสร้างสรรค์ด้วยการพัฒนาสภาพแวดล้อมเมือง การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและกลไกทางธุรกิจ ที่เอื้อต่อการลงทุนและพัฒนาธุรกิจสร้างสรรค์ โดยส่วนสำคัญที่สุดคือการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นและวางแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อให้เมืองมีความพร้อมในเชิงเอกลักษณ์และบรรยากาศทางวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายควบคู่ไปกับการพัฒนาเมืองด้านกายภาพ เมืองที่มีแรงดึงดูดนั้นต้องเป็นเมืองที่เปิดรับคนต่างถิ่นให้เข้ามาอาศัยได้อย่างกลมกลืนมีผู้คนหลากหลายวัฒนธรรมแต่เปิดรับซึ่งกันและกันมีความสลับไหลทางวัฒนธรรมไม่เป็นเมืองอนุรักษนิยม มีความมั่นคงทางสังคมมากพอที่จะก่อให้เกิดความต่อเนื่องและมีความหลากหลายมากพอที่จะก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในรูปแบบต่างๆ^{๗๐} งานวิจัยของริชาร์ด ฟลอริดายังพบว่า กลุ่มคนทำงานสร้างสรรค์ต้องการให้เมืองมีลักษณะผสมผสานระหว่างประวัติศาสตร์และความทันสมัยมีระบบขนส่งสาธารณะที่ดี มีร้านอาหาร ดนตรีและแหล่งบันเทิงมีพื้นที่สำหรับประกอบกิจกรรมต่างๆ มีรูปแบบอาคารที่ กระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ หรืออาจ

กล่าวได้ว่า การฟูมฟักเมืองเพื่อดึงดูดให้คนที่มีความคิดสร้างสรรค์มาลงทุนทำธุรกิจนั้น ลำพังเพียงวัฒนธรรมชุมชน อย่างเดียวไม่เพียงพอ ต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่เอื้อต่อการประกอบธุรกิจโดย เฉพาะอย่างยิ่งแหล่งเรียนรู้และเทคโนโลยีเพื่อรองรับการเติบโตของธุรกิจด้วย องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมหรือยูเนสโก (UNESCO) ได้ดำเนินการจัดตั้งเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์และเปิดตัวเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๗ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของเมืองต่างๆ ทั้งในประเทศที่พัฒนาแล้วและกำลังพัฒนา โดยให้ความหมายของเมือง

^{๖๙} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การคิดสร้างสรรค์ Creative Thinking, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ชัคเชสมิเดีย จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑-๘.

^{๗๐} UNCTAD, The Creative Economy Report ๒๐๒๑, United Nations, [Online], Accessed ๓๑ October. Available from <http://www.unctad.org/creative-economy>, p.๑๒.

สร้างสรรค์ว่าเป็น “เมืองที่มีการร่วมมือระหว่างชุมชนท้องถิ่นและภาครัฐในการสร้างสรรค์เมืองผ่านการพัฒนาสภาพแวดล้อม โครงสร้างทางสังคม ระบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการนำวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียมตลอดจนจารีตประเพณีของท้องถิ่นมาผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อนำไปสู่การเป็นเมืองแห่งความคิดวิไลซ์ที่ไม่ลืมหูลืมตาจากฐานวัฒนธรรมของตัวเองและคัดเลือกเมืองสร้างสรรค์ในสาขาต่างๆ จากทั่วโลก ตัวอย่างเช่น เมืองแห่งการออกแบบ (City of Design) ได้แก่ เมืองเบอร์ลิน บัวโนสไอเรส มอนทรีอัล โกเบ นาโกยา เซ็นเจิ้น เซี่ยงไฮ้ และกรุงโซล เมืองแห่งศิลปะ (City of Media Arts) ได้แก่ เมืองลียง ในประเทศฝรั่งเศส เมืองแห่งวรรณกรรม (City of Literature) ได้แก่ เอดินเบิร์กในสกอตแลนด์ ไอโอวาซิตีในสหรัฐอเมริกา เมลเบิร์นในออสเตรเลีย และดับลินในไอร์แลนด์ เมืองแห่งภาพยนตร์ (City of Film) ได้แก่ เมืองแบรดฟอร์ดในอังกฤษ และซิดนีย์ในออสเตรเลีย เมืองแห่งอาหาร (City of Gastronomy) ได้แก่ โปปายันในโคลัมเบีย เจิงตูในสาธารณรัฐประชาชนจีน และออสเตอร์ซุนด์ในสวีเดน เมืองแห่งดนตรี ได้แก่ โบโลญญาในอิตาลี เกนท์ในเบลเยียม เซบิยาในสเปน และกลาสโกว์ในสกอตแลนด์เมืองแห่งหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน (City of Crafts and Folk Arts) ได้แก่ อัสวานในอียิปต์ คานาฮาวา ในญี่ปุ่น ซานตาเฟในสหรัฐอเมริกา และอินซอนในเกาหลีใต้ เป็นต้น

๒.๔.๓ องค์ประกอบของเมืองสร้างสรรค์

ยูเนสโกกำหนดองค์ประกอบเมืองสร้างสรรค์ ที่สอดคล้องกับนิยามและแนวคิดตามที่ได้กล่าวมา ดังนี้

๑) ผู้ประกอบการสร้างสรรค์หรือนักคิดที่เปรียบเหมือนสินทรัพย์สำคัญของเมืองที่สามารถเคลื่อนย้ายไปได้ทั่วโลกเพื่อแสวงหาสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับการอยู่อาศัยและประกอบธุรกิจ

๒) สถานที่สร้างสรรค์ ได้แก่ สถานที่ที่เปิดโอกาสให้การเรียนรู้รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อให้เกิดกระบวนการใช้ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการประกอบธุรกิจทั่วสถานที่ในเมืองและผ่านเครือข่ายเชื่อมโยงทั่วโลก

๓) บรรยากาศ สร้างสรรค์ หมายถึงสภาพแวดล้อมที่ดึงดูดให้ผู้ประกอบการสร้างสรรค์และนักคิดจากแหล่งต่างๆ มาแสวงหาแรงบันดาลใจในการคิดและพัฒนาผลงานรวมทั้งอยู่อาศัยและประกอบธุรกิจ

๔) วิสัยทัศน์ผู้นำของเมืองและประเทศที่เข้าใจกระบวนการสร้างเมืองให้มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์การประกอบธุรกิจและการอยู่อาศัย

๕) การส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ เป็นฐานของการสร้างแรงบันดาลใจและความคิดสร้างสรรค์จากองค์ประกอบดังกล่าว ยูเนสโกได้กำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาคัดเลือกเมืองที่ เสนอตัวเข้าร่วมในเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ ดังนี้

๑. สิ่งแวดล้อมของเมืองและภูมิทัศน์ด้านวัฒนธรรม (Cultural Landscape) กระตุ้นให้เกิดความสร้างสรรค์

๒. มีโครงสร้างพื้นฐานรองรับอุตสาหกรรมเชิงสร้างสรรค์ด้วยผลิตภัณฑ์ร่วมสมัยและความสามารถในการกระจายสินค้า

๓. เป็นชุมชนของกลุ่มผู้ปฏิบัติและผู้ที่มีอาชีพด้านความสร้างสรรค์

๔. ดำรงรักษาความรู้สึถึงคุณค่าของสาธารณะผ่านพื้นที่และช่องทางที่สามารถ เข้าถึงกลุ่มคนที่หลากหลายในวงกว้าง

๕. มีประสบการณ์ในการเป็นเจ้าภาพ หรือจัดกิจกรรมเกี่ยวกับความสร้างสรรค์

๖. มีการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความสร้างสรรค์ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน

๗. เอาใจใส่ต่อทรัพยากรท้องถิ่นและสภาพแวดล้อมของเมือง

แนวทางการพัฒนาเมืองสร้างสรรค์เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดเมืองสร้างสรรค์ของยูเนสโก

๗๑ ดังนี้

๑. สร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้แก่เมือง

๒. ส่งเสริมความหลากหลายและการเป็นสังคมที่เปิดกว้าง

๓. เป็นที่รวมของผู้ประกอบการเชิงสร้างสรรค์และนักคิด

^{๗๑} ฐนิจ กิตติอาพน, “เมืองและชุมชนสร้างสรรค์, เอกสารการสัมมนา Thailand International Creative Economy Forum (TICEF) โดยกรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์”, (ระหว่างวันที่ ๒๙-๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๓), หน้า ๓.

๔. สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกและพื้นที่ที่มีคุณภาพอย่างเพียงพอ

๕. มีวิสัยทัศน์และพันธกิจร่วมกันในการพัฒนาเมืองสร้างสรรค์ผ่านนโยบาย กลไกต่างๆ และธรรมาภิบาลที่เอื้อต่อความคิดสร้างสรรค์

สำหรับประเทศไทยมีการระบุแนวทางการส่งเสริมการพัฒนาเมืองสร้างสรรค์ไว้ใน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙) โดยการพัฒนาปัจจัย แวดล้อมด้านต่างๆ ของพื้นที่หรือเมืองทั้งด้านโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ ทรัพยากรมนุษย์ กฎระเบียบและการบริหารจัดการ ที่เอื้อต่อการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจของธุรกิจสร้างสรรค์ที่ สร้างสรรค์สินค้าและบริการใหม่ๆ ที่มีเอกลักษณ์และสะท้อนอัตลักษณ์ของพื้นที่หรือเมืองสามารถ ดึงดูดการลงทุนของธุรกิจที่เกี่ยวข้องเข้ามาในพื้นที่ หรือเมืองรวมทั้งส่งเสริมการลงทุนในโครงสร้าง พื้นฐานต่างๆ เพื่อสร้างบรรยากาศและสถานะที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ และการพัฒนาความคิด สร้างสรรค์ เช่นการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ และพื้นที่สาธารณะรูปแบบต่างๆ การจัดกิจกรรม และงาน แสดงสินค้าและบริการสร้าง สร้างสรรค์ เพื่อเป็นช่องทางหรือเวทีในการพัฒนาและแสดงออกของนักคิด และนักสร้างสรรค์สาขาต่างๆ^{๗๒}

นอกจากนี้ ประเทศไทยยังขานรับแนวคิดเมืองสร้างสรรค์ของยูเนสโก โดยมอบหมายให้ กรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์ดำเนินโครงการเมืองต้นแบบเศรษฐกิจ สร้างสรรค์ (Creative City) โดยให้ความหมายของเมืองสร้างสรรค์ หมายถึงเมืองที่มีความชัดเจนในทิศทางใน การนำเอาความคิดสร้างสรรค์มาพัฒนาศักยภาพทางเศรษฐกิจอันมีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเองมี การกำหนดแนวทางดำเนินการในองค์ภาพที่เหมาะสมสอดคล้องกันสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มในสินค้า หรือบริการได้อย่างยั่งยืน โดยมีสภาพสังคม สิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตที่ดี^{๗๓}

วัตถุประสงค์ของโครงการเพื่อให้เกิดเมืองต้นแบบที่ประชาชน ในภูมิภาคและท้องถิ่น ต่างๆสามารถใช้เป็นตัวอย่างและแนวทางในการสร้างศักยภาพของสินค้าและบริการให้มีมูลค่าเพิ่ม และสร้างรายได้ภายในพื้นที่ โดยการนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาเชื่อมโยงเป็นเรื่องราวกับ

^{๗๒} ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๑๒๘ ตอนพิเศษ ๑๕๒ ง., (๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๔), หน้า ๑๐๙.

^{๗๓} กรมทรัพย์สินทางปัญญา, คู่มือประกอบโครงการเมืองต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์, กรุงเทพมหานคร: (กรมทรัพย์สินทางปัญญา, ๒๕๕๓), หน้า ๒.

สินค้าและบริการของเมือง เกิดเป็นเอกลักษณ์ของเมืองที่จะสร้างงานสร้างรายได้แก่คนในท้องถิ่นและประเทศชาติได้รวมทั้งสร้างความตื่นตัวและกระตุ้นให้ทุกภาค ส่วนเข้ามามีส่วนร่วมและให้ความสำคัญกับการนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์สร้างรายได้ให้ชุมชนมากขึ้นและสร้างโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนและจังหวัดได้สามารถพัฒนาสินค้าและบริการเพื่อเป็นเมืองเศรษฐกิจสร้างสรรค์อย่างเป็นรูปธรรมกรอบการพิจารณาคัดเลือกเมืองต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของประเทศไทยมีองค์ประกอบดังนี้

๑. ศักยภาพด้านทุนทางปัญญา หมายถึง ความรู้จริงความชำนาญหรือภูมิปัญญาเฉพาะทางการประยุกต์ประสพการณ์ เทคโนโลยีขององค์กรซึ่งทำให้สามารถพัฒนาศักยภาพและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า หรือบริการ แบ่งเป็น ๓ ด้าน ดังนี้

๑.๑ ทุนทางกายภาพ เช่น แหล่งธรรมชาติ ภูมิศาสตร์ หรือประวัติศาสตร์ของเมือง

๑.๒ ทุนทางวัฒนธรรม เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นมรดกสืบทอดทางวัฒนธรรม ความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษรวมไปถึงขนบธรรมเนียมประเพณีในเทศกาลต่างๆ

๑.๓ องค์ความรู้ หมายถึง เมืองเป็นแหล่งที่มีองค์ความรู้ด้านใดเป็นพิเศษตัวอย่างของต่างประเทศ เช่น เมืองมิลานและมหานครปารีสเป็นแหล่งที่มีองค์ความรู้ด้านแฟชั่น เป็นต้น

๒. ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stakeholder) ได้แก่ ผู้ประกอบการรายย่อย ผู้ผลิตโรงงานเจ้าของธุรกิจหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการผลักดันและขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของแต่ละท้องถิ่น ภาคประชาชน หน่วยงานหรือองค์กรอิสระ และกลุ่มคนในพื้นที่นั้นๆ ที่สามารถผลักดันและพัฒนาศักยภาพสินค้าและบริการให้มีมูลค่าเพิ่มได้เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มสหกรณ์ ต่างๆ เป็นต้น และภาคการศึกษา ได้แก่ สถาบันการศึกษาในระดับต่างๆ นักเรียน นักศึกษา อาจารย์มหาวิทยาลัยหรือคนรุ่นใหม่ที่เป็นกลไกสำคัญในการผลักดันเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของประเทศ

๓. กลุ่มสินค้าและบริการ แบ่งเป็น ๕ กลุ่ม ดังนี้

๑) กลุ่มมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ ได้แก่งานฝีมือหัตถกรรม อาหารไทย การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๒) กลุ่มศิลปะ ได้แก่ ศิลปะการแสดงและทัศนศิลปะ

๓) กลุ่มสื่อ ได้แก่ ภาพยนตร์และวีดิทัศน์ การพิมพ์ การแพร่ภาพ กระจายเสียง และดนตรี

๔) กลุ่มงานสร้างสรรค์ตามหน้าที่ ได้แก่ การออกแบบ แพชั่นสถาปัตยกรรม การโฆษณา และซอฟต์แวร์

๕) กลุ่มสินค้าและบริการอื่นๆ ที่เป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์

๔. ระบบการบริหารจัดการและการวางแผน เมืองต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ควรมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนมีจุดมุ่งหมายในการเป็นเมืองเศรษฐกิจสร้างสรรค์มีการจัดระบบบริหารมีเครือข่ายและแผน ปฏิบัติงานเพื่อให้มีการนาศักยภาพด้านทุนทางปัญญามาใช้อย่างเหมาะสม มีความร่วมมือที่ดีระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มีกลุ่มสินค้าหรือบริการที่น่าสนใจ และมีโอกาสในการพัฒนาต่อยอดมีเครือข่ายหรือองค์กรที่จะขับเคลื่อนงานเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้อย่างมีเอกภาพและมีประสิทธิภาพผล การคัดเลือกเมืองต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของประเทศไทย จำนวน ๑๐ แห่ง มีทั้งท้องถิ่นในระดับ ตำบล ระดับอำเภอ และจังหวัดแต่ละแห่งมีศักยภาพและเอกลักษณ์เฉพาะตนที่เห็นได้ชัดเจน ดังรายชื่อต่อไปนี้^{๗๔}

๑. เชียงใหม่ เมืองหัตถกรรมสร้างสรรค์ อันมีเอกลักษณ์ของชิ้นงาน ได้แก่ เครื่องเงินไม้ แกะสลัก ผ้าจก ผ้าไหม เครื่องปั้นเซรามิค ศิลาดล กระจาดสา ซึ่งสามารถยกระดับสู่ตลาดโลกได้

๒. น่าน เมืองเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม เป็นเมืองเก่าที่มีเอกลักษณ์การเคลื่อนไหวทางสังคมในการดำเนินชีวิตของประชาชนอย่างเหนียวแน่น มีตราสัญลักษณ์ของเมือง (Brand Logo) คือ ภาพเขียนวัดภูมินทร์

๓. เชียงราย โครงการพัฒนาต่อยอดที่มีความโดดเด่นในเอกลักษณ์วัฒนธรรม ล้านนาและสอดคล้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ

^{๗๔} เชียงใหม่เมืองสร้างสรรค์, (๒๕๕๔), ผลการตัดสินใจ ๑๐ เมืองต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์, Accessed ๑๖ January ๒๐๑๒, Available from <http://creativechiangmai.com/activities/dip-creative-city-project>.

๔. ลำปาง เมืองเชรามิค มีวัตถุดิบ คือ ดินขาวในพื้นที่ ใช้ภูมิปัญญาที่ได้รับมาจากชาวจีนโพ้นทะเลและพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากรุ่นสู่รุ่น ผลิตภัณฑ์ได้รับการพัฒนาสู่สากลมีเครือข่ายที่เข้มแข็ง ได้แก่ สมาคมเครื่องปั้นดินเผาลำปาง และศูนย์พัฒนาอุตสาหกรรมเชรามิค

๕. อ่างทอง ชุมชนเอกราช หมู่บ้านทากลอง แหล่งเรียนรู้วิถีการทากลองอันเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้วัสดุในท้องถิ่น ใช้ภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น และเป็นแหล่งผลิตกอลงที่ดีที่สุดในประเทศไทยและส่งไปขายต่างประเทศ

๖. เพชรบุรี เมืองตาลโตนด มีต้นตาลกว่า ๔,๐๐๐ สายพันธุ์อยู่คู่จังหวัดเพชรบุรีมานาน ผลิตผลจากต้นตาลที่ขึ้นชื่อ ได้แก่ น้ำตาลโตนด และขนมหวานเมืองเพชร

๗. ชัยนาท แหล่งผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ขึ้นชื่อของประเทศ ที่ตำบลนางลือ และตำบลท่าชัย มีกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวที่มีโรงงานปรับปรุงสภาพเมล็ดพันธุ์ข้าวแห่งเดียวในประเทศไทย

๘. มหาสารคาม เมืองแห่งการเรียนรู้ สู่การพัฒนาชุมชน มุ่งสู่การเป็นดักคิลานคร มีท่าเลตั้งอยู่กึ่งกลางพื้นที่ภาคอีสานของไทย เป็นเมืองที่มีความสงบ มีสถาบันการศึกษาระดับสูงหลายแห่ง

๙. ลพบุรี เมืองนวัตกรรมแห่งพลังงานทดแทน มุ่งสู่ความสำเร็จจากโครงการลพบุรีโซลาร์ โรงไฟฟ้าพลังแสงอาทิตย์ที่ใหญ่ที่สุดในโลก กำลังผลิต ๗๓ เมกะวัตต์และโครงการ สร้างศูนย์นวัตกรรมพลังงานทดแทนให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจชุมชนดีขึ้นจากการท่องเที่ยว

๑๐. ยะลา เมืองนก เป็นเมืองศูนย์กลางเศรษฐกิจด้านนกเขาชวา เป็นเจ้าภาพจัดมหกรรมแข่งขันนกเขาชวาแห่งอาเซียน และมุ่งสู่การพัฒนาเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ครบวงจร ได้แก่ การเพาะเลี้ยงนก การผลิตวัสดุเพาะเลี้ยง การผลิตอาหารนก กรงนก สินค้าพื้นเมืองเกี่ยวกับ นก ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการแข่งขันนกเขาชวา อันเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่สำคัญ

๒.๔.๔ ดัชนีความสร้างสรรค์

การเติบโตของระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในแต่ละพื้นที่ เกิดจากองค์ประกอบสำคัญ ๓ ด้าน (๓Ts Model) ได้แก่ คนที่มีความชาญฉลาด (Talent) เทคโนโลยี (Technology) และ การอดทนรับความแตกต่าง (Tolerance) และเน้นความสำคัญของกลุ่มชนชั้นสร้างสรรค์ (creative class) ว่ามีผลให้เศรษฐกิจของชุมชนเติบโตได้ จากนั้นได้พัฒนาดัชนีความสร้างสรรค์เพื่อประเมิน

ความสร้างสรรค์ของประเทศสหรัฐอเมริกา และนากรอบความคิดนี้ไปพัฒนาดัชนีความสร้างสรรค์ของกลุ่มประเทศในทวีปยุโรป ซึ่งยังคงมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ด้านเช่นเดียวกัน หลังจากนั้นแต่ละประเทศและเมืองต่างๆ ได้นำกรอบแนวคิดของริชาร์ด ฟลอริดาไปเป็นแนวทางในการพัฒนา และต่อยอดระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของตนแตกต่างกันไป ดังตัวอย่างเช่น ระบบเศรษฐกิจ สร้างสรรค์ของเขตปกครองพิเศษฮ่องกงและเมืองซิลิคอน วาลเลย์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมเป็นอย่างสูง ตัวอย่างดัชนีสร้างสรรค์ของเมืองและประเทศต่างๆ มีดังนี้

๒.๕.๓.๑ ดัชนีความสร้างสรรค์ของประเทศสหรัฐอเมริกา ริชาร์ด ฟลอริดา พัฒนาดัชนีความสร้างสรรค์ (Creativity Index) ของประเทศสหรัฐอเมริกา มีองค์ประกอบ ๓ ด้าน คือ ๑) คนที่มีความชาญฉลาด ๒) เทคโนโลยี ๓) การอดทนรับความแตกต่างหลากหลาย โดยมีรายละเอียดของตัวบ่งชี้ ดังต่อไปนี้^{๗๕}

๑. คนที่มีความชาญฉลาด (Talent) เป็นดัชนีด้านทุนมนุษย์วัดจากจำนวน ร้อยละของผู้ที่

จบการศึกษาปริญญาตรีขึ้นไปและจำนวนชนชั้นสร้างสรรค์ (Creative Class) ซึ่งหมายถึงผู้ที่ประกอบอาชีพในอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ และถือว่าการทำงานด้วยพลังสร้างสรรค์ของ คนเหล่านี้ส่งผลที่ดีต่อเศรษฐกิจและสังคมและมีบทบาทต่อเศรษฐกิจวัฒนธรรม

๒. เทคโนโลยี (Technology) มีดัชนี ๒ ตัว ได้แก่

๒.๑ ดัชนีด้านนวัตกรรม (Innovation Index) วัดจากจำนวนการจดสิทธิบัตรต่อจำนวนประชากร ซึ่งแสดงถึงศักยภาพด้านการพัฒนานวัตกรรมของประชาชน

๒.๒ ดัชนีบ่งชี้ด้านเทคโนโลยีขั้นสูง (Hi-Tech Index) วัดจากขนาดและจำนวนกลุ่มอุตสาหกรรมที่ต้องใช้เทคโนโลยี เช่น ซอฟต์แวร์ อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ผลิตภัณฑ์ทางการแพทย์และบริการด้านวิศวกรรม

๓. การอดทนต่อความความคิดและวัฒนธรรมที่แตกต่าง (Tolerance) วัดจากองค์ประกอบของความหลากหลาย (Composite Diversity Index) มีดัชนี ๓ ตัว ได้แก่

^{๗๕} Home Affairs Bureau, The Hong Kong Special Administrative Region Government, (๒๐๐๕) .A Study on Creativity Index. ๒๐๐๕, pp.๒๙-๓๐.

๓.๑ ดัชนีเกย์ (Gay Index) หรือคนรักเพศเดียวกัน ดูจากจำนวนการใช้ ชีวิตคู่ของคนเพศเดียวกัน ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ทางอ้อมต่อการเปิดรับ (openness) และการอดทนรับความแตกต่างหลากหลาย (Tolerance) ของสังคม

๓.๒ ดัชนีโบฮีเมียน (Bohemian Index การไม่ยึดติดขนบธรรมเนียมดูจากจำนวนคนทำงานด้านศิลปะที่ไม่ยึดติดขนบธรรมเนียม ซึ่งจัดว่าเป็นคนที่มีความสร้างสรรค์ (Creative People) มีรูปแบบชีวิตที่หลากหลายและมีกิจกรรมในชีวิตอย่างสร้างสรรค์ เป็นตัวบ่งชี้ทางอ้อมถึงการมีเสรีภาพในการแสดงออกของประชาชน

๓.๓ ดัชนีการเป็นเบ้าหลอม (Melting Pot Index) วัดจากจำนวนร้อยละของประชากรที่มีถิ่นกำเนิดในต่างประเทศ แสดงให้เห็นว่าสังคมเปิดกว้างให้คนต่างถิ่นที่เข้ามาอยู่ อาศัยซึ่งอาจกลายเป็นผู้ที่ช่วยขับเคลื่อนให้เศรษฐกิจเติบโตได้โดยสังคมเป็นเสมือนเบ้าหลอมวัฒนธรรมของผู้คนที่มาจากหลากหลายให้กลายเป็นวัฒนธรรมที่อยู่ร่วมกันได้

จากองค์ประกอบดัชนีสร้างสรรค์ทั้ง ๓ ด้าน จะเห็นได้ว่าสิ่งที่พลริดาให้ความสำคัญคือ คน เทคโนโลยี และสังคมที่มีการอดทนรับต่อความหลากหลายทางความคิดการแสดงออกและวัฒนธรรมของคนต่างถิ่น ซึ่งในมุมมองของพลริดาสิ่งเหล่านี้จะเป็นแรงดึงดูดให้ คนที่มีความชาญฉลาดในด้านต่างๆ จากนอกพื้นที่เข้ามาในพื้นที่มากยิ่งขึ้น และบรรยากาศเช่นนี้เองที่จะก่อให้เกิดนวัตกรรมและความคิดใหม่ๆ อย่างไม่หยุดยั้ง

๒.๕.๓.๒ ดัชนีสร้างสรรค์ของสหภาพยุโรป ในปี ค.ศ.๒๐๐๔ ความสร้างสรรค์ของยุโรป (Euro-Creativity Index : ECI) โดยนากรอบการพัฒนาดัชนีความ สร้างสรรค์ของประเทศสหรัฐอเมริกา (๓Ts Model) มาพัฒนาดัชนีย่อยให้เหมาะสมกับบริบทของ ประเทศในแถบยุโรป และใช้ประเมินความสร้างสรรค์ของประเทศในกลุ่มยุโรป สแกนดิเนเวียและนอร์ดิก ซึ่งผลการศึกษายังคงชี้ว่าความสามารถในการแข่งขันของประเทศขึ้นอยู่กับความสามารถใน การดึงดูด การรักษาไว้และการพัฒนาคนที่มีความสร้างสรรค์ (Creative People) ดัชนีความสร้างสรรค์ของยุโรป ประกอบด้วยตัวบ่งชี้ ๓ ด้าน (๓Ts) เช่นเดียวกับของอเมริกา ได้แก่ ๑) ดัชนีด้านความชาญฉลาดของคน (Euro-Talent Index) ๒) ดัชนีด้าน เทคโนโลยีของยุโรป (Euro-Technology Index) และ ๓) ดัชนีด้านการอดทนรับความแตกต่าง หลากหลายของยุโรป (Euro-Tolerance Index) โดยมีรายละเอียดตัวบ่งชี้ดังนี้

๑. ดัชนีด้านความชาญฉลาดของคน (Euro-Talent Index) มีตัวบ่งชี้ ๓ ตัว คือ

๑.๑ กลุ่มชนชั้นสร้างสรรค์ (Creative Class) วัดจากจำนวนผู้ที่มีอาชีพในอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ โดยใช้ข้อมูลจากองค์การแรงงานระหว่างชาติของประเทศในยุโรป

๑.๒ ดัชนีด้านทุนมนุษย์ (Human Capital Index) วัดจากร้อยละของประชากรอายุระหว่าง ๒๔-๖๔ ปี ที่มีวุฒิการศึกษาปริญญาตรีขึ้นไป

๑.๓ ดัชนีด้านความสามารถทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Talent Index) วัดจาก

จำนวนนักวิทยาศาสตร์และวิศวกรต่อจำนวนแรงงาน ๑,๐๐๐ คน

๒. ดัชนีด้านเทคโนโลยีของยุโรป (Euro-Technology Index) มีตัวบ่งชี้ ๓ ตัว ได้แก่

๒.๑ ดัชนีด้านนวัตกรรม (Innovation Index) วัดจากจำนวนการจดสิทธิบัตรต่อสัดส่วนประชากร

๒.๒ ดัชนีด้านนวัตกรรมที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง (Hi-Tech Innovation Index) ดูจาก

ขนาดและจำนวนกลุ่มอุตสาหกรรมที่ต้องใช้เทคโนโลยี เช่น ซอฟต์แวร์ อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ผลิตภัณฑ์ทางการแพทย์และบริการด้านวิศวกรรม หรือจำนวนสิทธิบัตรที่เป็นเทคโนโลยี ขั้นสูงต่อสัดส่วนประชากร

๒.๓ ดัชนีด้านการวิจัยและพัฒนา (R&D Index) วัดจากงบประมาณที่ใช้ในการวิจัยและพัฒนาคิดเป็นร้อยละของผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (GDP) หรืองบประมาณที่ใช้ในการศึกษา

๓. ดัชนีด้านการอดทนรับความแตกต่างหลากหลายของยุโรป (Euro Tolerance Index) ประกอบด้วยตัวบ่งชี้ ๓ ตัว ได้แก่

๓.๑ ดัชนีด้านทัศนคติ (Attitude Index) วัดจากทัศนคติต่อชนกลุ่มน้อย โดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจความเห็นของประชาชน (The Euro barometer Survey)

๓.๒ ดัชนีด้านค่านิยม (Value Index) วัดจากค่านิยมและทัศนคติที่แตกต่างกันของประชาชนในประเทศต่างๆ เช่น ศาสนา ชาตินิยม อานาจ ครอบครัว สิทธิสตรี การหย่าร้างและการทำแท้ง เป็นต้น

๓.๓ ดัชนีด้านการแสดงตัวตน (Self-Expression Index) วัดจากทัศนคติ ต่อการแสดง ความเป็นตัวตน คุณภาพชีวิต ความเป็นประชาธิปไตย ความเชื่อใจ งานอดิเรก ความบันเทิงและ วัฒนธรรม

๒.๕.๓.๓ ดัชนีความสร้างสรรค์ของเขตปกครองพิเศษฮ่องกง ฮ่องกงเป็นอีกหนึ่งเขตที่ ประกาศนโยบายพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ตั้งแต่ปี ๒๐๐๐ เป็นต้นมา และในปี ๒๐๐๔ รัฐบาลฮ่องกงได้มอบหมายให้ศูนย์วิจัยนโยบายด้านวัฒนธรรม (The Centre for Cultural Policy Research) ของมหาวิทยาลัยฮ่องกง (The University of Hong Kong) จัดหาดัชนีความสร้างสรรค์ (Creativity Index : CI) ขึ้นเพื่อเป็นระบบข้อมูลทางสถิติแบบใหม่ในการวัดสถานะและการเติบโตของ ความคิดสร้างสรรค์ลักษณะของกิจกรรมทางความคิดสร้างสรรค์และจุดแข็งขององค์ประกอบต่างๆ ที่ มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ ฮ่องกง โดยจากการสำรวจพบว่า ในช่วงปี ๑๙๙๙ – ๒๐๐๔ ดัชนีค่าความคิดสร้างสรรค์ของฮ่องกงมีตัวเลขเพิ่มขึ้นจาก ๗๕.๙๖ ในปี ๑๙๙๙ เป็น ๑๐๐ ในปี ๒๐๐๔^{๗๖}

ดัชนีความสร้างสรรค์ของเขตปกครองพิเศษฮ่องกง (Creativity Index: CI) พิจารณา ความคิดสร้างสรรค์เป็น ๕ ด้าน (5Cs) โดยด้านแรกเป็นผลผลิตรวมของความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งประกอบด้วย ดัชนีทุนอีก ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) ดัชนีทุนทางโครงสร้างและสถาบัน ๒) ดัชนีด้านทุนมนุษย์ ๓) ดัชนีด้าน ทุนทางสังคม และ ๔) ดัชนีด้านทุนทางวัฒนธรรม โดยมีรายละเอียดตัวบ่งชี้ดังนี้^{๗๗}

๑. ผลผลิตของความคิดสร้างสรรค์ (Outcomes of Creativity) เป็นการมองความ สร้างสรรค์ในภาพรวม โดยพิจารณาทั้งผลผลิตทางเศรษฐกิจ ผลลัพธ์ด้านความมีชีวิตชีวาและ การเคลื่อนไหวของความคิดสร้างสรรค์ในชุมชน มีตัวชี้วัด ๓ ตัว ได้แก่

๑.๑ การส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เช่น จำนวนแรงงานในอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ มูลค่าของอุตสาหกรรมสร้างสรรค์

^{๗๖} Home Affairs Bureau, The Hong Kong Special Administrative Region Government, (๒๐๐๕), A Study on Creativity Index. p.๗.

^{๗๗} เรืองเดียวกัน.

๑.๒ กิจกรรมที่เป็นนวัตกรรมด้านเศรษฐกิจ เช่น การส่งเสริมการค้าทาง อิเล็กทรอนิกส์ (e-commerce) นวัตกรรมด้านธุรกิจ การจดสิทธิบัตร

๑.๓ กิจกรรมสร้างสรรค์อื่นๆ เช่น ศิลปะและวัฒนธรรม หนังสือ เพลง ดนตรีภาพยนตร์ รวมถึงพื้นที่สร้างสรรค์ เช่น อาคารสวยๆ สวน ลานแสดง เป็นต้น

๒. ดัชนีทุนทางโครงสร้างและสถาบัน (Structural/Institutional Capital Index : SICI) เป็นองค์ประกอบแรกของผลผลิตความสร้างสรรค์ หมายถึงสภาพหรือบริบทของ ชุมชนที่ทำให้เกิด ความสร้างสรรค์ มีตัวชี้วัด ๘ ตัว ได้แก่

๒.๑ การมีกฎหมาย ระเบียบ (Legal System) เพื่อการคัดค้านและการปกป้องสิทธิ

๒.๒ การไม่ยอมรับต่อการคอร์รัปชัน (Corruption) ในรูปแบบต่างๆ

๒.๓ การมีเสรีภาพในการแสดงออก (Freedom of Expression) ทั้งในด้านการเขียนและการพูด

๒.๔ โครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารและการสื่อสาร (ICT Infrastructure) เช่น จำนวนคอมพิวเตอร์ ระบบอินเทอร์เน็ต โทรศัพท์เคลื่อนที่ เป็นต้น

๒.๕ ความเข้มแข็งของโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Infrastructure) เช่น องค์กรเอกชน ห้างสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์อนุสาวรีย์ และการแสดงทาง วัฒนธรรมต่างๆ เป็นต้น

๒.๖ การเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกในชุมชน (Community Facilities) เช่น ศูนย์ ชุมชนศาลาประชาคม เป็นต้น

๒.๗ โครงสร้างพื้นฐานทางการเงิน (Financial Infrastructure) เช่น จำนวนสถาบัน การเงินปริมาณทุน ช่องทางเข้าถึงทุน เป็นต้น

๒.๘ ความเข้มแข็งของผู้ประกอบการ (Entrepreneurship) เช่น จำนวน ผู้ประกอบการ รายย่อย จำนวนแรงงาน เป็นต้น

๓. ดัชนีด้านทุนมนุษย์ (Human Capital Index) เป็นองค์ประกอบที่สองของ ผลผลิต ความสร้างสรรค์ เป็นการมองการเคลื่อนย้ายของผู้คนว่าทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม เกิดการ ถ่ายทอดทักษะและความรู้ รวมถึงเกิดแนวคิดใหม่ๆ ในสังคมมีตัวชี้วัด ๓ ตัว ได้แก่

๓.๑ งบประมาณที่ใช้ในการวิจัยและพัฒนา(R&D) ทั้งของภาครัฐกิจ สถาบันอุดมศึกษา และภาครัฐ รวมทั้งจำนวนงบประมาณของรัฐในด้านการศึกษา ซึ่งแสดงถึงบริบทในการพัฒนาองค์ ความรู้

๓.๒ จำนวนประชากรวัยแรงงานที่ได้รับการพัฒนาทักษะความรู้ทั้งที่ไม่ได้รับวุฒิ การศึกษา ได้รับวุฒิการศึกษาและประชากรวัยแรงงานที่มีวุฒิปริญญาตรีหรือมีความรู้ด้านการวิจัย และพัฒนา

๓.๓ การเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของทุนมนุษย์ ได้แก่ จำนวนผู้เดินทางเข้า- ออกประเทศ จำนวนผู้ขอวีซ่าเพื่อการทำงาน หรือผู้เคลื่อนย้ายถิ่นฐานออกนอกประเทศ

๔. ดัชนีด้านทุนทางสังคม (Social Capital Index) เป็นองค์ประกอบที่สามของผลผลิต ของความสร้างสรรค์ทุนทางสังคม ได้แก่ ความไว้วางใจ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน การแสดงความ คิดเห็นต่อสังคม และเครือข่ายทางสังคมที่กว้างขวาง ซึ่งจะมีส่วนช่วยเพิ่มพูนคุณภาพชีวิตและทำให้ ความสร้างสรรค์ของคนในสังคมแบ่งปัน มีตัวชี้วัด ดังนี้

๔.๑ ความไว้วางใจในเรื่องทั่วไป

๔.๒ ความไว้วางใจในสถาบันของสังคม

๔.๓ การแลกเปลี่ยนตอบแทนซึ่งกันและกัน

๔.๔ ความรู้สึกเชื่อมั่น (Sense of Efficacy)

๔.๕ ความร่วมมือกัน

๔.๖ การยอมรับความหลากหลายและการรวมเข้าด้วยกัน

๔.๗ ทศนคติต่อสิทธิมนุษยชน

๔.๘ ทศนคติต่อผู้อพยพชาวต่างชาติ

๔.๙ การยอมรับค่านิยมใหม่ๆ

๔.๑๐ การแสดงตัวตน

๔.๑๑ การมีส่วนร่วมทางการเมือง

๔.๑๒ การมีส่วนร่วมทางสังคม เช่น งานอาสาสมัคร การเป็นสมาชิก ชมรมและองค์กรทางสังคม ความสนใจในกิจกรรมสาธารณะและการเข้าร่วมกับชุมชน

๔.๑๓ การพัฒนาทุนทางสังคม ซึ่งอาจดูจากจำนวนเงินบริจาคเพื่อการกุศลที่ได้รับการลดหย่อนภาษีรายได้จากเงินเดือนหรือผลกำไร งบประมาณในกิจการเพื่อความผาสุกของสังคม

๕. ดัชนีด้านทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital Index) เป็นองค์ประกอบที่สี่ของผลผลิตความสร้างสรรค์ทุนทางวัฒนธรรมในที่นี้ หมายถึง กิจกรรมอันหลากหลายที่จัดขึ้นอย่างพิถีพิถันเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ศิลปะ ความสร้างสรรค์และวิถีชีวิตโดยเชื่อว่าสภาวะแวดล้อมของสังคมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรม จะก่อเกิดความคิดและการแสดงออกใหม่ๆ อันเป็นการส่งเสริมความสร้างสรรค์มีตัวชี้วัด ๓ ตัว ได้แก่

๕.๑ การระดมทรัพยากรทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อการพัฒนาศิลปะและวัฒนธรรม

๕.๒ ทักษะคิดและค่านิยมทางวัฒนธรรมที่มีต่อความสร้างสรรค์ ศิลปะและการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาโดยดูจากทักษะคิดและค่านิยมต่อศิลปะวัฒนธรรมและกิจกรรมสร้างสรรค์การเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมในโรงเรียนหรือชุมชน

๕.๓ ขอบเขตและระดับของการมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งดูจากจำนวนการใช้ห้องสมุดและอินเทอร์เน็ตของประชาชน จำนวนผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์หรือการแสดงด้านวัฒนธรรมอื่นๆ ผู้เข้าร่วมเทศกาลแสดงภาพยนตร์หรือวิถีทัศน์ หรือจำนวนเงินค่าลิขสิทธิ์การที่ผู้นำให้ความสำคัญและสนับสนุนการพัฒนาศิลปะและวัฒนธรรมสร้างสภาพแวดล้อมที่ ส่งเสริมวัฒนธรรมและกิจกรรมสร้างสรรค์ การมีสินค้าวัฒนธรรมรวมถึงการส่งเสริมบริโภค วัฒนธรรมและค่านิยมในการไม่ซื้อสินค้าลอกเลียนแบบ

จะเห็นได้ว่า ดัชนีความสร้างสรรค์ของประเทศสหรัฐอเมริกา กลุ่มประเทศในแถบยุโรป และเขตปกครองพิเศษฮ่องกง ต่างมีแนวคิดที่คล้ายกัน แต่มีรายละเอียดแตกต่างกันไปตามบริบทประเทศของตน ดังเช่น ของประเทศสหรัฐอเมริกาและกลุ่มยุโรป และที่เพิ่มความสำคัญในเรื่องอื่นๆ เช่น ดัชนีความสร้างสรรค์ของประเทศฮ่องกง เพิ่มความสำคัญของโครงสร้างและสถาบันในสังคมและ

วัฒนธรรมและมองถึงสิ่งที่มีอยู่ในสังคมในรูปของทุน คือ ทุนทางโครงสร้าง และสถาบัน ทุนมนุษย์ทุนสังคม และทุนวัฒนธรรม ซึ่งทุนทุกประเภทต่างก็มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน มุมมองเรื่องทุนในชุมชนได้รับการตอบรับจากประเทศต่างๆ ในเวลาต่อมา รวมถึงประเทศไทยด้วย ในช่วงเวลาที่ผ่านมามีการกล่าวถึงทุนในความหมายที่ไม่ใช่เฉพาะด้านเศรษฐศาสตร์มากขึ้น โดยเฉพาะในการพัฒนาชุมชน ได้กล่าวกันถึงการส่งเสริมให้ใช้ทุนในชุมชนด้านต่างๆ เพื่อการพัฒนา

๒.๔.๕ แนวคิดชุมชนสร้างสรรค์

๑) ชุมชนและการพัฒนาชุมชน

๑. ชุมชน ลักษณะสำคัญที่ทำให้เผ่าพันธุ์มนุษย์ดำรงสืบมาเนิ่นนานคือการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ในรูปแบบที่สลับซับซ้อนมากขึ้นเป็นลำดับจากเผ่าเป็นหมู่บ้าน เมือง ประเทศและเชื่อมต่อข้ามทวีปเป็นสังคมโลก แต่พื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มของมนุษย์ทุกรูปแบบและทุกยุคสมัยคือความเป็นชุมชน มีผู้นิยามความหมายของชุมชนตามกรอบแนวคิดต่างๆ กัน พอกล่าวได้ดังนี้ชุมชนเป็นกลุ่มบุคคลหลายๆ กลุ่มมารวมกันในบริเวณเดียวกัน ภายใต้กฎหมายหรือข้อบังคับเดียวกันมีการสังสรรค์กันมีความสนใจร่วมกันมีวัฒนธรรมเดียวกันและมีพฤติกรรมเหมือนกัน^{๗๘}

ชุมชน หมายถึง กลุ่มที่มีการร่วมมือกัน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน มีการสมาคมแบบเผชิญหน้ากันมีความสนิทสนมรู้จักกันเป็นอย่างดี^{๗๙}

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายว่า ชุมชน หมายถึง เขตพื้นที่ระดับของความคุ้นเคยและการติดต่อระหว่างบุคคล ตลอดจนพื้นฐานความยึดเหนี่ยวเฉพาะบางอย่างที่ทำให้ชุมชนต่างไปจากการเป็นเพื่อนบ้าน ชุมชนมีลักษณะทาง เศรษฐกิจแบบเลี้ยงตนเองที่จำกัดกว่าสังคมแต่ภายในวงจำกัดเหล่านั้นมีการปะทะสังสรรค์ใกล้ชิดกว่าและความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่าอาจมีสิ่งเฉพาะบางประการที่ผูกพันกันไว้^{๘๐}

^{๗๘} Sanders, T. Irwin, “Theories of Community Development” Rural Sociology no. ๒๓ (๑๙๕๘ : ๑-๑๒), **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์).

^{๗๙} Poplin, E. Dennis, *Communities A Survey of Theories and Methods of Research*, (New York: Mcmillan. ๑๙๗๒), p.๘.

^{๘๐} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ -ไทย**, ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๓๒), หน้า ๗๒-๗๓.

ชุมชน หมายถึง การอยู่ร่วมกันของ กลุ่มคนในพื้นที่หรือขอบเขตที่แน่นอนมีความผูกพันซึ่งกันและกัน อันเป็นผลมาจากมีกิจกรรมการผลิตมีวิถีชีวิตที่เหมือนกันหรือใกล้เคียงกันหรือเกื้อกูลกันมีกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดจากความ สัมพันธระหว่างคนภายในกลุ่มและเกิดจากกลุ่มชาติพันธุ์ ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อเดียวกัน หรือใกล้เคียงกันและรวมถึงความคิดทางการเมืองหรือมีกระบวนการ ในการตัดสินใจร่วมกัน^{๘๑}

ชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวน หนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกันมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารกันความเป็นชุมชนอยู่ที่ความร่วมกัน^{๘๒}

ความเป็นชุมชนอาจเกิดขึ้นในสถานที่และสถานการณ์ต่างๆ กัน เช่นความเป็นชุมชนในครอบครัว ชุมชนในที่ทำงาน ชุมชนวิชาการ (academic community) ชุมชนสงฆ์ ชุมชนทางอากาศ (การรวมตัวกันโดยใช้วิทยุติดต่อสื่อสารกัน) และชุมชนทางอินเทอร์เน็ต (Internet) เป็นต้น ความเป็นกลุ่มก้อนหรือความเป็นชุมชนทำให้กลุ่มมีศักยภาพสูงมาก เพราะเป็นกลุ่มก้อนที่มี วัตถุประสงค์ร่วมมีความรัก มีการกระทำร่วมกัน และมีการเรียนรู้ร่วมกันแนวคิดชุมชนสร้างสรรค์ เกิดขึ้นหลังจากหลายประเทศที่เป็นผู้นำทางเศรษฐกิจ โลกประสบปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจจากการพัฒนาประเทศโดยเน้นเศรษฐกิจฐานความรู้ หันมาใช้แนวทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ ดังที่ ริชาร์ด ฟลอริดา(Richard Florida, ๒๐๐๔ a: xix) ศาสตราจารย์แห่งมหาวิทยาลัยจอร์จ เมลัน ประเทศสหรัฐอเมริกา เสนอว่า นวัตกรรม (Innovation) อันเกิดจากความคิดสร้างสรรค์นั้นจะกลายเป็นปัจจัยสำคัญในการนำความเจริญมาสู่ประเทศ และ ความสำคัญนั้นเกิดจากคนมากที่สุด และเป็นผู้ให้นิยามคำว่า ชนชั้นสร้างสรรค์ (Creative Class) ว่าเป็นบุคคลในอาชีพที่ต้องใช้ความคิดในการสร้างสรรค์ เพื่อออกแบบสินค้าและบริการ ได้แก่ นักวิทยาศาสตร์วิศวกร สถาปนิก นักกฎหมาย โปรแกรมเมอร์ ศิลปิน และนักออกแบบ เป็นต้น และกล่าวว่ากลุ่มชนชั้นสร้างสรรค์เหล่านี้เองเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพทางเศรษฐกิจ ของประเทศ

^{๘๑} วิจิต นันทสุวรรณ และจางง แรกพินิจ, **บทบาทของชุมชนกับการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๑), หน้า ๔-๕.

^{๘๒} ประเวศ วะสี, **ประชาคมตำบล**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓.

๒) การพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์

การสร้างบรรยากาศสร้างสรรค์ (creative climate) ในการส่งเสริมความเป็นชุมชนสร้างสรรค์ มีปัจจัยต่างๆ ที่เป็นสิ่งกระตุ้นหรือลดทอนความคิดสร้างสรรค์ของคนในชุมชน เช่น การมีกระบวนการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ของคนในชุมชน หรือการมีพื้นที่สำหรับกิจกรรม สร้างสรรค์ต่างๆ ในชุมชน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ชุมชนมีบรรยากาศสร้างสรรค์ ดังที่เลอรอย ฮาร์วีย์และจอห์น วิคทอรี (LeRoy Harvey and John Victory) กล่าวว่า สิ่งสำคัญต่อการ เกิดความคิดสร้างสรรค์ คือ บรรยากาศสร้างสรรค์ ชุมชนสามารถกระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในชุมชนได้ โดยเสริมสร้างบรรยากาศของความหลากหลายทางความคิดประสบการณ์ ความสามารถและรูปแบบของความคิดสร้างสรรค์และเสนอยุทธวิธีที่จะช่วยให้ชุมชนมีบรรยากาศ สร้างสรรค์ ๖ ประการ ดังนี้

๑. ชุมชนต้องมีความเข้าใจในบริบทของตนเองพร้อมทั้งมีการเปิดรับและเชื่อเชิญให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการแสวงหาวิธีการใหม่ ๆ ที่เป็นไปได้โดยปราศจากคาวีพากษ์วิจารณ์และการตำหนิซึ่งจะเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนเกิดการพัฒนาและไม่ทำให้เกิดความขัดแย้งในชุมชน วิธีการทำความเข้าใจในบริบทของตนเอง การเปิดรับและเชื่อเชิญ มีดังนี้

๑.๑ จินตนาการถึงบริบทใหม่ในอนาคต โดยสร้างชุดความคิดใหม่ที่เป็นไปได้ทั้งหมดซึ่งไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนการคิดในกรอบเดิมหรือในบริบทเดิมไม่สามารถสร้างแรงกระตุ้นใหม่ที่จะเปลี่ยนแปลงชุมชนได้

๑.๒ คิดหาความเป็นไปได้ทั้งหมดด้วยคำถามปลายเปิด เช่น อะไรเป็นเป้าหมายที่เป็นไปได้ของเรา อะไรที่อาจเป็นทางเลือกของเรา เราควรดำเนินการต่อไปอย่างไร

๑.๓ ให้ความสำคัญต่อพลังของอนาคตที่สร้างสรรค์ ไม่เริ่มต้นจากปัญหาเดิมหลีกเลี่ยงการตำหนิและเริ่มต้นจากมุมมองที่ดี เช่นชุมชนในอุดมคติของเราควรมองดูเป็นเช่นไร และให้ความรู้สึกเช่นไร ในอนาคตเราจะให้คำจำกัดความชุมชนของเราอย่างไร เป็นต้นในการพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นชุมชนสร้างสรรค์จึงต้องคิดถึงการปรับเปลี่ยนบริบท และเปิด รับต่อวิธีการหรือยุทธศาสตร์การดำเนินงานต่างๆ ที่มีผู้เสนอโดยมุ่งสู่เป้าหมายให้ชุมชนอยู่ดีกินดีอย่างยั่งยืน

๒. สร้างวัฒนธรรมองค์การแห่งการเรียนรู้ขึ้นในชุมชน วัฒนธรรมองค์การแห่งการเรียนรู้ของชุมชนจะชักจูงความคิดสร้างสรรค์ของคนในชุมชน ชุมชนที่มีวัฒนธรรมองค์การแห่งการเรียนรู้จะไม่มองว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นปัญหาแต่จะให้ความสำคัญกับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อกระตุ้น

ความงอกงามตามธรรมชาติของชุมชนและสมาชิกและตระหนักว่าความไร้ระเบียบเป็นกระบวนการทางธรรมชาติที่ก่อเกิดขึ้นจากความซับซ้อน ชุมชนเป็นระบบที่มีชีวิตจากการรวมตัวกันของสมาชิกและกลุ่ม มีการเรียนรู้มีการเกิดขึ้นการเติบโตและการเพิ่มพลังของชุมชน วิธีการเสริมสร้างวัฒนธรรมองค์การแห่งการเรียนรู้ มีดังนี้

๒.๑ ตระหนักว่าความไร้ระเบียบเป็นส่วนสำคัญของความคิดสร้างสรรค์และความสร้างสรรค์เป็นสิ่งที่ยุ่งเหยิง ซับซ้อน สับสน ไม่เป็นเส้นตรงและไม่สามารถทำนายได้

๒.๒ ตระหนักว่าคมของความไร้ระเบียบคือคมของการเรียนรู้และการเจริญเติบโตชุมชนต้องเปิดกว้างต่อการเรียนรู้และการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

๒.๓ แสวงหาความเจริญเติบโตในทางบวกและกระตุ้นในการเปิดรับและการแสดงความคิดเห็นที่เป็นบวก

๒.๔ หาแนวทางใหม่ๆ เพื่อตอบสนองการเปลี่ยนแปลงที่มีแนวโน้มยุ่งเหยิง และซับซ้อนขึ้นทั้งด้านประเด็นและรูปแบบโดยการพูดคุยกันอย่างเปิดเผยเพื่อหาแนวทางปฏิบัติให้ได้ยาละเลิกการพูดคุยเพียงเพื่อรักษากฎระเบียบเดิมๆ ไว้

๒.๕ ใช้กระบวนการคิดที่เป็นการแลกเปลี่ยน เช่นการระดมสมองและการพูดคุยในการนำมาใช้กับการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนสร้างสรรค์ จึงต้องปลูกฝัง วัฒนธรรมองค์การแห่งการเรียนรู้แก่ชุมชนให้สมาชิกในชุมชนเรียนรู้และเข้าใจเรื่องราวของชุมชน ทั้งในเรื่องเศรษฐกิจสิ่งแวดล้อมการเมือง จิตใจและผลกระทบอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับทางเลือกในการปฏิบัติของชุมชนไม่ปล่อยให้ความกลัวหรือผลที่เกิดจากความไร้ระเบียบมาเป็นอุปสรรคต่อความสร้างสรรค์ของสมาชิกในชุมชน

๓. ใช้สารสนเทศเป็นแรงกระตุ้นที่ให้ข้อมูลแก่ชุมชนและทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้เพื่อสร้างและเติมพลังการมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งของคนในชุมชน ให้เป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่เชื่อมโยงคนในชุมชนให้มีการสื่อสารซึ่งกันและกัน มีการเลื่อนไหลของข้อมูลเป็นการปลดปล่อย พลังของชุมชนด้วยการคาดการณ์ล่วงหน้าและการแบ่งปันการพูดคุยบนฐานของข้อมูลที่แท้จริงจะทำให้เกิดความไว้วางใจและเสรีภาพในการมีส่วนร่วมไม่เกิดความขัดแย้งและทันต่อเหตุการณ์โดยมีวิธีการปฏิบัติ ดังนี้

๓.๑ แบ่งปันข้อมูลกับทุกคนในทุกโอกาส

๓.๒ ใช้เครื่องมือสื่อสารอย่างหลากหลายทั้งด้านอิเล็กทรอนิกส์ เช่น อีเมล เว็บไซต์เป็นต้น และด้านการพูด การเขียน โดยการผสมผสานความคิด (idea) และข้อมูล (information) เข้าด้วยกัน

๓.๓ อดทนและใช้วิจารณญาณในการแสดงความคิดเห็นและรับฟัง

๓.๔ ใช้การขอร้องแทนการเรียกร้อง

๓.๕ ตระหนักถึงคุณค่าของสร้างสรรค์ในรูปแบบต่างๆ และคุณค่าของสติปัญญา มนุษย์

๔. ส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนเกี่ยวข้องและรวมกันได้ใน การสร้างวิสัยทัศน์และสร้างอนาคต ร่วมกัน ส่งเสริมให้ชุมชนสร้างชุดความคิดที่เปิดกว้างและยอมรับความคิดที่เลื่อนไหล อย่างเป็น ธรรมชาติ ด้วยวิธีการ ดังนี้

๔.๑ เชื้อเชิญตัวแทนของทุกภาคส่วนเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนา

๔.๒ ให้ทุกคนให้ความสำคัญต่ออนาคตและสร้างวิสัยทัศน์อุดมคติเพื่อปฏิบัติตาม

๔.๓ ให้สมาชิกทั้งหมดของชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างวิสัยทัศน์

๔.๔ เลือกหาในสิ่งที่สมาชิกของชุมชนสามารถเข้าร่วมได้จนสำเร็จ

๔.๕ เชื้อเชิญกลุ่มให้เข้ามามีส่วนร่วม และหาในสิ่งที่พวกเขาเลือก

๔.๖ ถอดบทเรียนเพื่อเป็นการประเมินการเรียนรู้และผลลัพธ์ขึ้นชมและเรียนรู้เมื่อประสบความสำเร็จ ไม่ตำหนิตีเดียเมื่อล้มเหลวให้ถือเป็นการเรียนรู้

๔.๗ สอบถามผู้มีส่วนร่วมว่าได้เรียนรู้อะไรบ้างจากประสบการณ์ และพวกเขา มีการ เปลี่ยนแปลงอย่างไร

๔.๘ สนับสนุนให้มีการทบทวนกระบวนการทางงานขจัดความขัดแย้งและความผิดพลาด

๔.๙ เชื้อเชิญกลุ่มเพื่อตรวจสอบและพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่องให้มีความสำคัญต่อการ คาดการณ์สิ่งที่เป็นไปได้ในอนาคต ซึ่งจำเป็นในการปรับวิสัยทัศน์และสร้างจุดสนใจใหม่ๆ

๔.๑๐ ส่งเสริมสัมพันธภาพและความไว้วางใจอย่างต่อเนื่อง สร้างบรรยากาศการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เป็นมิตร เช่น สถานที่ประชุมเข้าถึงง่าย สะดวกสบาย เป็นต้น ดังนั้น ในการพัฒนา

ชุมชนให้สร้างสรรค์จึงต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วมของตัวแทนชุมชน เพื่อให้สมาชิกทุกคนสามารถตัดสินใจอย่างมีความหมายในเรื่องที่มีผลต่อชีวิตของพวกเขา

๕. สร้างวิสัยทัศน์ร่วมเพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์และความไว้วางใจการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมเป็นพลังที่ทำให้ชุมชนประสบความสำเร็จในกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ร่วมสมาชิกและชุมชนต้องเสริมสร้างความไว้วางใจและความรับผิดชอบของตน วิสัยทัศน์จะเป็นสิ่งดึงดูดและผูกพันสมาชิกที่มีอัตลักษณ์ร่วมกันในชุมชน และเป็นการเพิ่มพลังให้พวกเขาได้ลงมือปฏิบัติ วิธีการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมมีดังนี้

๕.๑ ตระหนักว่าทุกสิ่งมีความสัมพันธ์กันไม่มีสิ่งใดอยู่ได้โดยไม่เกี่ยวข้องกับ สิ่งอื่นควรให้ความสำคัญต่อการสร้างสัมพันธ์ภาพและความไว้วางใจกับทุกภาคส่วนของชุมชน

๕.๒ รวบรวมความเห็นที่หลากหลายให้เป็นวิถีทางเดียวกัน แบบองค์รวม และมีวิสัยทัศน์ร่วมหาฐานร่วมและจุดเริ่มต้นใหม่ให้ได้

๕.๓ ขจัดอุปสรรคในการแบ่งปันของประชาชนและร่วมกันสร้างอัตลักษณ์และความไว้วางใจสร้างระบบที่ส่งเสริมอัตลักษณ์การแบ่งปันของชุมชนไม่ให้เกิดความแตกต่าง

๕.๔ ฉลองความสำเร็จในแง่ของอัตลักษณ์การแบ่งปันการมีสัมพันธ์ภาพ ความคิดใหม่ๆ

๕.๖ สำรวจและเพิ่มพูนระดับความไว้วางใจและการมีสัมพันธ์ภาพของคนในชุมชนอยู่เสมอในกระบวนการพัฒนาชุมชนให้สร้างสรรค์ จึงต้องมุ่งส่งเสริมการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมเพื่อปลูกอัตลักษณ์ร่วมและความไว้นื้อเชื่อใจ โดยการรวบรวมความสนใจและวัฒนธรรมที่หลากหลายของชุมชน และกาจัดความพยายามที่เป็นปฏิกิริยาต่อชุมชนหรือสมาชิกในชุมชน

๖. ปลดปล่อยความสร้างสรรค์ในตัวออกมาสมาชิกในชุมชนทุกคนเป็นผู้สร้างบรรยากาศแห่งความสร้างสรรค์ได้ การบ่มเพาะความสร้างสรรค์ของชุมชนปฏิบัติได้ดังนี้

๖.๑ รักษาสิ่งที่ดูเหมือนว่าเป็นไปไม่ได้สิ่งใหม่และไม่สามารถคาดเดาหรือทำนายได้

๖.๒ อย่าใช้คาพูดที่อาจทำลายความสร้างสรรค์ เช่น ไข่ แต่ไม่สำเร็จหรอก จริงหรือหรือเราพยายามแล้ว

๖.๓ หลีกเลี่ยงการตัดสินใจที่เห็นเพียงผิวเผิน ซึ่งจะบั่นทอนความคิดสร้างสรรค์ ควรสนับสนุนแม้จะเป็นความคิดพิลึกหรือความคิดของคนหัวรุนแรง เนื่องจากความคิดเหล่านั้นอาจนำมาประกอบเป็นภาพใหญ่ได้

๖.๔ ตั้งใจรับความผิดพลาดจากความยุ่งเหยิงไร้ระเบียบอันจะทำให้เกิดการ เรียนรู้ ส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนได้ทดลองวิธีการใหม่ๆ และยอมรับผลที่เกิดขึ้นแม้จะล้มเหลวความคิดสร้างสรรค์ที่ประสบผลสำเร็จจำนวนมากเคยล้มเหลวมาแล้วหลายครั้ง

๖.๕ เข้าใจในการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์รูปแบบต่างๆในกระบวนการพัฒนาชุมชน สร้างสรรค์ จึงควรส่งเสริมความสามารถในการเป็นผู้นำของสมาชิกในชุมชน ผู้นำชุมชนและกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ด้วยการยอมรับความคิดต่างๆที่เขานำเสนอออกมาและนามาคิดร่วมกันทดลองใช้ร่วมกัน

จากยุทธศาสตร์ในการสร้างบรรยากาศสร้างสรรค์ทั้ง ๖ ประการดังกล่าว หากชุมชนเห็นความสำคัญและนามาปรับใช้ในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน จะทำให้เกิดการบ่มเพาะความคิดสร้างสรรค์แก่สมาชิกในชุมชนและกระตุ้นให้สมาชิกเกิดวิธีคิดและวิธีปฏิบัติใหม่ๆไม่ติดอยู่กับข้อจำกัดเดิมๆ สามารถคิดหาวิธีการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนในรูปแบบใหม่ๆ ทำให้ชุมชน สามารถปรับตัวต่อสถานการณ์จริงที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาและสามารถสร้างสรรค์รูปแบบการดำรงอยู่ของชุมชนที่ตอบสนองการเผชิญหน้ากับสถานการณ์ในอนาคตที่ยากต่อการคาดเดาได้ในที่สุด

๒.๕ ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชนตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๑) ที่ตั้งและอาณาเขต

ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองแพร่ ประมาณ ๓ กิโลเมตร

๒) เนื้อที่

- ตำบลทุ่งกวาว มีจำนวนเนื้อที่ทั้งหมดจำนวน ๔,๐๗๕ ไร่ หรือประมาณ ๖.๕๒ ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่ทางการเกษตร ๑,๖๒๒ ไร่

๓) ภูมิประเทศ

ตำบลทุ่งกวาว มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ ติดต่อเขตตำบลทุ่งไผ่

ทิศใต้ ติดต่อกับเขตเทศบาลเมืองแพร่

ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลเหมืองหม้อ

ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลป่าเมตและตำบลวังธง โดยมีแม่น้ำยมกั้น

๔) ลักษณะภูมิประเทศ

เทศบาลตำบลทุ่งกวาว มีลักษณะภูมิประเทศ ส่วนใหญ่เป็นที่ราบที่มีความอุดมสมบูรณ์ และมีคลองชลประทานเพื่อส่งน้ำเข้าที่นาจำนวน ๒ สาย พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัย และร้านค้า

๕) ประชากร

หมู่ที่ ชื่อหมู่บ้าน ชาย หญิง รวม จำนวนครัวเรือน

๑ บ้านทุ่งกวาว ๕๗๖ ๖๖๕ ๑,๒๔๑ ๖๙๕

๒ บ้านนาแหลม ๔๘๑ ๕๑๔ ๙๙๕ ๔๗๘

๓ บ้านนาแหลม ๔๙๗ ๕๖๙ ๑,๐๖๖ ๔๗๔

๔ บ้านหัวดง ๔๐๐ ๔๙๑ ๘๙๑ ๔๕๒

๕ บ้านทุ่งป่าดำ ๔๑๓ ๕๓๑ ๙๔๔ ๔๙๐

๖ บ้านนาแหลม ๒๙๓ ๓๘๐ ๖๗๓ ๓๔๕

รวม ๒,๖๖๐ ๓,๑๕๐ ๕,๘๑๐ ๒,๙๓๔

๖) การคมนาคม

- ถนนสายหลักที่ใช้ติดต่อกับอำเภอและจังหวัด ถนนยันตรกิจโกศล
- ถนนภายในหมู่บ้าน ก่อสร้างเป็นถนนคอนกรีตแล้ว ประมาณ ๙๐%

๗) การโทรคมนาคม

- ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข(เอกชน) - แห่ง
- โทรศัพท์สาธารณะ ๑๐ แห่ง

๘) การไฟฟ้าและประปา

- ตำบลทุ่งกวาวใช้ไฟฟ้าส่วนภูมิภาคทุกครัวเรือน
- ตำบลทุ่งกวาวมีระบบประปาหมู่บ้าน แต่ยังไม่ครบทุกครัวเรือน

๙) สภาพสังคม

การศึกษา

- โรงเรียนประถมศึกษา ๒ แห่ง
 - (โรงเรียนรัฐราษฎร์บำรุง)
 - (โรงเรียนบ้านนาแหลมกองแก้วราษฎร์อุทิศ)
- ศูนย์การเรียนชุมชน(กศน.) ๑ แห่ง
- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ๒ แห่ง
 - (ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดทุ่งกวาว)
 - (ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลทุ่งกวาว)
- หอกระจายข่าว ๖ แห่ง
- หอกระจายข่าวไร้สายเทศบาลตำบลทุ่งกวาว ๑ แห่ง

๙) สถาบันองค์กรทางศาสนา

๑. วัด มีจำนวน ๓ แห่ง ดังนี้

๑.๑ วัดทุ่งกวาว หมู่ที่ ๑

๑.๒ วัดโคกนาลัย หมู่ที่ ๒

๑.๓ วัดนาแหลมเหนือ หมู่ที่ ๓

๑๐) การสาธารณสุข

- โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทุ่งกวาว ๑ แห่ง
- สถานพยาบาลเอกชน - แห่ง

- ร้านขายของชำที่จำหน่ายยาสามัญ - แห่ง
- อัตราการมีและการใช้ส้วมราดน้ำ ร้อยละ ๑๐๐

๑๑) ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

- กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดแพร่ ๑ แห่ง
- ป้อมตำรวจ ๑ แห่ง
- สถานีดับเพลิง ๑ แห่ง
- ที่ทำการตำรวจชุมชน ๑ แห่ง
- ตำรวจบ้าน ๑๕๐ คน
- อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน ๗๖ คน

๑๒) ประเพณีและวัฒนธรรม

ประชากรส่วนใหญ่ในเขตเทศบาลตำบลทุ่งกวาวจะยึดถือตามประเพณีดั้งเดิม ซึ่งเกี่ยวกับชีวิตของคนไทย เช่น ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการบวช (ชาวแพร่นิยมเรียกว่า “ปอย”) ประเพณีการทำศพ ฯลฯ และที่แตกต่างจากประเพณีของชาวไทยในภาคอื่นๆ อย่างเห็นได้ชัด เช่น ประเพณีบูชาเท้าทั้งสี่ ประเพณีเอาขวัญ (เรียกว่าฮ้องขวัญหรือบายสี่ขวัญ) ประเพณีส่งเคราะห์ ประเพณีส่งแกน ประเพณีสืบชะตา ส่วนประเพณีที่เกี่ยวกับศาสนา เช่น ประเพณีแห่ครัวทานเข้าวัด ประเพณีทานก้วยสลาก ประเพณีทาน ประเพณีเทศน์มหาชาติ ซึ่งพิธีกรรมก็ไม่แตกต่างจากจังหวัดอื่นในภาคเหนือมากนักในส่วนของประเพณีที่เกี่ยวกับเทศกาล มี เทศกาลสงกรานต์ งานเทศกาลลอยกระทง งานเทศกาลแห่เทียนพรรษา ฯลฯ ศิลปะจะมีรูปแบบของชาวล้านนาไทยทั่วไป เช่น ด้านดนตรี ดนตรีพื้นบ้าน จะประกอบด้วย สะล้อ ซอ ซึง และกองอืด ส่วนศิลปะการฟ้อนรำ มีฟ้อนเล็บ ฟ้อนกลองอืด ฟ้อนเทียน ฯลฯ

ในด้านวัฒนธรรมการกินอยู่ ประชาชนส่วนใหญ่ จะบริโภคข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก รับประทานอาหารพื้นเมืองเช่นแกงแค ลาบเนื้อ แกงอ่อม แกงฮังเล และน้ำพริกหนุ่มเป็นต้น วัฒนธรรมการแต่งกาย ผ้าพื้นเมืองที่มีชื่อของชาวแพร่ คือ ผ้าหม้อห้อม

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระจิรศักดิ์ ทีปธมโม (ดาทอง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาจิตอาสาโดยใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนวัดวังหิน จังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า ๑. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนวัดวังหิน จังหวัดชลบุรี ก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือตามหลักสังคหวัตถุ ๔ โดยภาพรวม มีระดับจิตอาสาอยู่ในระดับปานกลาง ๒. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนวัดวังหิน จังหวัดชลบุรี หลังการเข้าร่วม กิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือตามหลักสังคหวัตถุ ๔ โดยภาพรวม มีระดับจิตอาสาอยู่ในระดับ สูงมาก ๓. ผลการเปรียบเทียบระดับจิตอาสาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนวัดวังหิน จังหวัดชลบุรี ก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือตามหลักสังคหวัตถุ ๔ โดยภาพรวมและรายด้านเพิ่มขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ๔. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนวัดวังหิน จังหวัดชลบุรี ที่มี เพศ แตกต่างกันหลังการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือตามหลักสังคหวัตถุ ๔ มีระดับจิตอาสาเพิ่มขึ้น ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่อยู่ที่ระดับ ๐.๐๕ ๕. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนวัดวังหิน จังหวัดชลบุรี ที่มี รายได้ผู้ปกครอง แตกต่างกัน หลังการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือตามหลักสังคหวัตถุ ๔ มีระดับจิตอาสาเพิ่มขึ้นไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่อยู่ที่ระดับ ๐.๐๕

ขวัญตา ภูริวิทยาริระ ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาจิตอาสาของนักศึกษาพยาบาล ผลการศึกษาพบว่า จิตอาสาเป็นคุณลักษณะทางคุณธรรมจริยธรรมที่บุคคลพึงมี เป็นคุณลักษณะที่แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น ชุมชน และสังคม ด้วยความเต็มใจ การปลูกฝังจิตอาสาในวิชาชีพพยาบาลจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เริ่มตั้งแต่การพัฒนาจิตอาสาของนักศึกษาพยาบาลให้พร้อมที่จะเป็นพยาบาลวิชาชีพที่ดี ปลูกฝังให้นักศึกษาพยาบาลมีคุณธรรมจริยธรรม มีความเอื้ออาทร มีจิตบริการด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ และมีจิตอาสา เพื่อให้เป็นบัณฑิตที่มีคุณภาพและมีสมรรถนะที่สอดคล้องตามความต้องการของสังคม การพัฒนาจิตอาสาของนักศึกษาพยาบาลกระทำได้โดยการสอดแทรกในการเรียนการสอนแต่ละครั้ง จัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ และใช้รูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลายที่จะช่วยส่งเสริมให้นักศึกษาพยาบาลมีจิตอาสา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนรู้โดยการบริการสังคมที่มุ่งเน้นให้นักศึกษาพยาบาลได้มีประสบการณ์ตรง

ในการรับใช้และบริการสังคม ประสบการณ์ที่นักศึกษาพยาบาลได้รับจะสร้างแรงจูงใจให้เกิดจิตสำนึกในการช่วยเหลือสังคมและพัฒนาเป็นจิตอาสาตามมา^{๔๓}

แสน กิรินวนันท์ ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาสังคมและชุมชนภายใต้จิตอาสา ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาประเทศไทยในห้วงเวลาที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาประเทศในลักษณะรูปธรรมเสียเป็นส่วนใหญ่เช่น โครงสร้างพื้นฐานภายในประเทศ อาคารต่างๆ เป็นต้น จนช่วงเวลาหนึ่งประเทศไทยมีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้นมาก กระทั่งวิกฤติเศรษฐกิจปี พ.ศ.๒๕๔๐ ที่ผ่านมากลายเป็นตัวอย่างและประสบการณ์สำคัญของประชาชนชาวไทย รวมถึงภาครัฐที่ตระหนักว่าการพัฒนาวัตถุแต่เพียงอย่างเดียว ไม่ได้ทำให้ประเทศไทยสามารถเดินหน้าได้อย่างแท้จริง จึงต้องมีการพัฒนาทางด้านจิตใจควบคู่ เพื่อให้ประชาชนชาวไทยเกิดสำนึกและสร้างให้การพัฒนาเกิดประสิทธิภาพมากขึ้นได้ คำว่า “จิตอาสา” จึงเป็นคำหนึ่งที่เกิดขึ้นในห้วงเวลานั้น โดยมีจุดประสงค์สำคัญต้องการให้ประชาชนชาวไทยตระหนักและให้ความสำคัญแก่ผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าการให้ความสำคัญแก่ตนเอง ซึ่งบทความฉบับนี้จะเป็นการตีความและขยายคำว่า “จิตอาสา” อีกครั้งให้มีความหมายครอบคลุมถึงความรับผิดชอบต่อสังคมเพิ่มเติม เพื่อสะท้อนให้เห็นว่าหากประชาชนชาวไทยขาดจิตอาสา จะส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคมเช่น ประเทศไทย สังคมหรือชุมชนต่างๆ ภายในประเทศ จนเกิดปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองต่างๆ ขึ้นมาเช่น ปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด เป็นต้น รวมถึงการเสนอแนวทางในการสร้างจิตอาสาเช่น การสอนและการปลูกฝังจิตอาสา เพื่อให้ประชาชนชาวไทยเกิดจิตอาสาแท้ขึ้นมาเป็นแนวทางสำคัญหนึ่งในการพัฒนาทุนมนุษย์ จนส่งผลกระทบให้สังคมและประเทศไทยเกิดการพัฒนายั่งยืนและแท้จริง^{๔๔}

ศุภวรรณ เล็กวิไล และ เรียม ศรีทอง ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบการเสริมสร้างจิตอาสาสำหรับนักศึกษาครู ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการเสริมสร้างจิตอาสาสำหรับนักศึกษาครูเน้นการพัฒนาจิตพิสัย และทักษะพิสัยเป็นสำคัญ มุ่งองค์ประกอบสำคัญ คือ หลักการ จุดมุ่งหมาย กระบวนการจัดกิจกรรม ๕ ขั้นตอน และการประเมินผล โดยมีปัจจัยเอื้อต่อการเสริมสร้างจิตอาสาที่

^{๔๓} ขวัญตา ภูริวิทยาธีระ, การพัฒนาจิตสาธารณะของนักศึกษาพยาบาล, วารสารวิจัยและนวัตกรรมทางสุขภาพ, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๑, หน้า ๕๕.

^{๔๔} แสน กิรินวนันท์, การพัฒนาสังคมและชุมชนภายใต้จิตสาธารณะ, วารสารการเมืองการปกครอง ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ ประจำเดือนพฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๒, หน้า ๑๘๔.

สำคัญ ได้แก่ การจัดกิจกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วม การลงมือปฏิบัติ แหล่งเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณลักษณะด้านจิตอาสา ด้านผู้สอนหรือวิทยากรที่ควรเป็นตัวอย่างที่ดี มีประสบการณ์ตรงด้านจิตอาสา และด้านระยะเวลา การปลูกฝังจิตอาสาควรใช้เวลาทั้งในและนอกห้องเรียน มีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจนเป็นนิสัย อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างจิตอาสาสำหรับนักศึกษาครูที่จะเป็นทรัพยากรบุคคลสำคัญของประเทศในอนาคตให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ก่อเกิดประโยชน์แก่สังคมโดยรวม^{๔๕}

ธนบดี ครองยุติ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาจิตอาสาของบุคลากรองค์กรสาธารณกุศลเชิงพุทธบูรณาการ ผลการวิจัย พบว่า สภาพการปฏิบัติงานขององค์กรสาธารณกุศลมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับประวัติความเป็นมา วัตถุประสงค์ และโครงสร้างองค์กร ด้านจิตอาสาของบุคลากรยังมีปัญหาเกี่ยวกับการขัดแย้งระหว่างองค์กร และการหาผลประโยชน์ จิตอาสาในพระพุทธศาสนามีความลึกซึ้งกว่าในศาสตร์สมัยใหม่โดยเป็นจิตสำนึกในหน้าที่ด้วยความเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ประกอบด้วยศรัทธา รับผิดชอบ ต่อหน้าที่ในฐานะสมาชิกของสังคม การพัฒนาจิตอาสาเชิงพุทธที่สำคัญคือการใช้หลักไตรสิกขา หลักหน้าที่บุคคล และการขัดเกลากายทางพระพุทธศาสนา การพัฒนาจิตอาสาในศาสตร์สมัยใหม่ที่สำคัญคือ การเรียนรู้สังคมเชิงพุทธวิปัญญและการขัดเกลากายทางสังคม แนวทางการพัฒนาจิตอาสาบุคลากรองค์กรสาธารณกุศลเชิงพุทธบูรณาการ ได้แก่ ๑) ทางตรงได้แก่บูรณาการหลักไตรสิกขา หน้าที่บุคคลและการขัดเกลากายเชิงพุทธร่วมกับการพัฒนาจิตอาสาที่องค์กรใช้อยู่เดิม ๒) ทางอ้อมได้แก่การบูรณาการหลักหน้าที่บุคคลกับการขัดเกลากายทางสังคมผ่านสถาบันทางสังคม เช่น โรงเรียน สื่อมวลชน^{๔๖}

สรุปได้ว่า จิตอาสานั้น คือ การให้ความช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ การมีจิตอาสานั้นจะช่วยให้ชุมชน องค์กรที่อยู่อาศัย มีความน่าอยู่ การพัฒนาให้มีจิตอาสานั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการบูรณาการและวิธีการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ในการสร้างจิตอาสา ซึ่งเป็นหนึ่งในหลักธรรมที่เรียกว่า สังคหวัตถุ ๔ ข้อแรก คือ ทาน การให้

^{๔๕} ศุภวรรณ เล็กวิไล และ เรียม ศรีทอง, รูปแบบการเสริมสร้างจิตสาธารณะสำหรับนักศึกษาครู, วารสารบัณฑิตวิจัย JOURNAL OF GRADUATE RESEARCH ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๒), หน้า ๒-๓.

^{๔๖}ธนบดี ครองยุติ, แนวทางการพัฒนาจิตสาธารณะของบุคลากรองค์กรสาธารณกุศลเชิงพุทธบูรณาการ, วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๔ (เมษายน ๒๕๖๓), หน้า ๖๙.

ทาน หรือการเสียสละจัดเป็นคุณธรรมเบื้องต้น ที่จะช่วยสร้างจิตอาสาให้เกิดขึ้นในจิตใจ ดังนั้น หาก
สังคมใดประชาชนมีจิตอาสาแล้วนั้น ย่อมที่จะทำให้สังคมนั้นอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่อง “การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” ครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๒) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ขอบเขตการวิจัย

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

๓.๑.๑ การศึกษาวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน จากเอกสาร หนังสือ รายงานการวิจัย ภาพถ่าย ที่นำไปเชื่อมโยงสัมพันธ์กับการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ โดยมีกระบวนการและขั้นตอน ดังนี้

๑) แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๒) กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๓.๑.๒ การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑) ลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงลึกไว้เป็นฐานรากสำคัญในการวิจัย โดยการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ กับประชาชนในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๒) การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มประชากร (In-depth- interviews) ที่กำหนด จำนวน ๒๐ รูป/คน และสนทนากลุ่มย่อยกับกลุ่มเป้าหมายทั้ง ๑๕ รูป/คน เพื่อกำหนดแนวทางในการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๓.๒ พื้นที่การวิจัย/ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

๓.๒.๑ พื้นที่การวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านพื้นที่ในการศึกษาวิจัย ได้แก่ ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๓.๒.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดคประชากรและกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ๑๕ รูป/ คน ประกอบไปด้วย

๑) พระสงฆ์ จำนวน ๑ รูป

๒) ผู้นำชุมชน จำนวน ๕ คน

๓) อสม.ชุมชน	จำนวน ๑ คน
๔) รพสต. ตำบล	จำนวน ๑ คน
๕) สถานศึกษาในตำบล	จำนวน ๑ คน
๖) ประชาชนในพื้นที่	จำนวน ๓ คน
๗) เยาวชนในพื้นที่	จำนวน ๓ คน
รวมทั้งหมด ๑๕ รูป/คน	

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) รวมทั้งเครื่องมืออื่น ๆ ที่ใช้ประกอบในการดำเนินการวิจัย เช่น กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง เพื่อตอบโต้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยคณะผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือวิจัย ดังนี้

๑. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) เกี่ยวกับการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ คณะผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์เชิงลึก ดังต่อไปนี้

๑.๑ ลักษณะจิตอาสาของประชาชนในชุมชนตำบลทุ่งกวาว

๑.๒ กระบวนการสร้างจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๑.๓ การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๒. แบบสนทนากลุ่มย่อย (Focuss group discussion) เกี่ยวกับการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ คณะผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นในการสนทนากลุ่มย่อย ดังต่อไปนี้

๒.๑ กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลทุ่งกวาวในการส่งเสริมจิตอาสาวิสาหกิจ

๒.๒ กระบวนการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภายในชุมชนในการส่งเสริมจิตอาสาวิสาหกิจ

๒.๓ แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิสาหกิจในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิสาหกิจในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) คือ ศึกษาวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีขั้นตอนรวบรวมข้อมูลเพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาบริบทพื้นที่ และสัมภาษณ์เชิงลึก คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการออกเป็น ๔ ระยะ ดังนี้

ระยะที่ ๑

คณะผู้วิจัยจัดประชุม วางแผนและอธิบายขั้นตอนการดำเนินงาน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลอันเป็นประโยชน์ตอบโจทย์วัตถุประสงค์ของงานวิจัย โดยแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบของงานเช่น การเก็บข้อมูลโดยใช้เครื่องบันทึกเสียง การบันทึกรูปภาพประกอบแต่ละกิจกรรม

๒) คณะผู้วิจัยร่วมกันศึกษาวิเคราะห์ องค์ความรู้ รูปแบบและกระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ของชุมชนสมาชิกในจังหวัดแพร่ ที่ได้จากเอกสาร ตำรา หนังสือ บทความ รายงานการวิจัย ที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับบริบททางสังคม อาชีพ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑

ระยะที่ ๒

๓) การลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยการติดต่อประสานงานกับบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่เป้าหมาย และชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับการวิจัย

๔) เตรียมเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือ เพื่อให้ความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย หลังจากนั้น คณะผู้วิจัยจะนำเครื่องมือที่ผ่านการตรวจสอบมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ ก่อนนำไปลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล

๕) คณะผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูล และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ร่วมกัน เพื่อวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค ในการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

ระยะที่ ๓

๖) คณะผู้วิจัย สรุปลองค์ความรู้ กระบวนการ รูปแบบที่เกี่ยวกับการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ ของการวิจัย

๗) คณะผู้วิจัย รวบรวมข้อมูลและประเด็นอื่นๆ ที่เกิดจากการสัมมนา มาอภิปรายเพิ่มเติมให้สมบูรณ์ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งด้านวิชาการ และด้านผู้ประกอบการเกี่ยวกับการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๘) เผยแพร่ผลงานวิจัย ผ่านสิ่งพิมพ์วารสาร / บทความและการจัดพิมพ์เอกสารรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โดยมีตารางการเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการวิจัย ดังนี้

ที่	กิจกรรมการวิจัย / การเก็บรวบรวมข้อมูล	ระยะเวลา ๗ เดือน						
		๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗
๑	การจัดประชุมทีมวิจัย เพื่อชี้แจงความรู้ความเข้าใจ และจัดสร้างการจัดสร้างเครื่องมือประกอบการวิจัย	X						
๒	การลงสำรวจข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยการคัดเลือกชุมชนเป้าหมายแบบเจาะจง		X					
๓	ลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่			X				

๔	การรายงานความก้าวหน้างานวิจัยเพื่อนำเสนอ รายงานความก้าวหน้าแก่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์			X				
๕	สรุปองค์ความรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างเครือข่ายจิต อาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของ ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่					X		
๖	การจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ผลงานวิจัย วิดีทัศน์นำเสนอ และนวัตกรรมเพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน						X	X
๗	การจัดรายงานฉบับสมบูรณ์							X
๘	การจัดทำบทความเผยแพร่ในระดับชาติ							X

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) คือ การวิจัยเชิงเอกสาร โดยการศึกษาองค์ความรู้จากเอกสาร หนังสือ ตำรา รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ และการวิจัยเชิงคุณภาพ คณะผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่เบื้องต้น เพื่อศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค และความต้องการของชุมชน จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นอกจากนี้ข้อมูลที่ได้จากพื้นที่แล้ว ยังนำเอาข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ตำรา งานวิจัย และบทความ มาตรวจสอบความครบถ้วนในประเด็นที่ต้องการศึกษา แล้วจัดเรียงข้อมูลจัดกลุ่มของข้อมูลแล้วจึงนำมาวิเคราะห์ประกอบเข้าด้วยกันการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้ยึดวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Context Content Analysis Technique) เพื่อให้เห็นถึงการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัด

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง “การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๒) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ คณะผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยดังนี้

๔.๑ ผลการศึกษาเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๔.๒ ผลการการศึกษาการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๔.๓ ผลการศึกษารูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

๔.๑ ผลการศึกษาเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๔.๑.๑ กลุ่มจิตอาสาในชุมชนตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเป้าหมาย ประกอบไปด้วย พระสงฆ์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครจะประชาบาล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล โรงเรียน ผู้สูงอายุ และเยาวชนในพื้นที่ รวมทั้งหมด ๒๐ รูป/คน พบว่า กลุ่มเครือข่ายจิตอาสาในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาวมีทั้งหมด

๒๑ กลุ่ม จัดเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ๓ กลุ่ม คือ ๑) กลุ่มจิตอาสาด้านสังคมสงเคราะห์^๑ ๒) กลุ่มจิตอาสาด้านประเพณีวัฒนธรรม^๒ ๓) กลุ่มจิตอาสาด้านความสะอาดในชุมชน^๓

ที่	ชื่อกลุ่มจิตอาสา	ภาระงาน
กลุ่มจิตอาสาเยาวชน		
๑	กลุ่มสภาเด็กและเยาวชนทุ่งกวาว	จัดกิจกรรมจิตอาสาในกลุ่มเยาวชน เช่น ช่วยบริการงานศพในชุมชนทุ่งกวาว
๒	กลุ่ม Care Keeper	รณรงค์การรักษาความสะอาดและดูแลผู้สูงอายุในชุมชน
กลุ่มจิตอาสาทั่วไป		
๓	กลุ่มอาสาสมัครพัฒนาสังคมความมั่นคง มนุษย์	ดูแลสวัสดิการของคนในชุมชน
๔	กลุ่ม อปพร.	ดูแลความปลอดภัย รักษาความสงบในชุมชน
๕	กลุ่มสตรีแม่บ้านทุ่งกวาว	ดูแลอุปกรณ์งานบริการภายในชุมชน
๖	กลุ่ม ปภ.บรรเทาสาธารณภัย	ดูแลและช่วยเหลือกรณีเกิดภัยพิบัติต่างๆ ในชุมชน
๗	กลุ่ม อสม.	ดูแลสุขภาพของประชาชนในชุมชน
๘	กลุ่ม ๑๖๖๙ ทุ่งกวาว	ให้บริการนำส่งผู้ป่วยไปโรงพยาบาล

^๑ สัมภาษณ์นายยุทธนา การะบุญ, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^๒ สัมภาษณ์นายภูซังค์ สำลีราช, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๕ ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^๓ สัมภาษณ์นายพิชิต ปัทมาภรณ์พงษ์, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

๙	กลุ่มกองทุนสวัสดิการทุ่งกวาว	ดูแลผลประโยชน์ของชุมชน
๑๐	กลุ่มจิตอาสาภัยพิบัติ	ช่วยเหลือชุมชนในกรณีเกิดภัยพิบัติ
๑๑	กลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นรักษ์โลก	ดูแลความสะอาดในชุมชน
๑๒	กลุ่มประเพณีวัฒนธรรมทุ่งกวาว	ให้ความรู้ด้านวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน
๑๓	กลุ่มสภาองค์กรชุมชนตำบลทุ่งกวาว	ตัวแทนภาคประชาชนในการจัดทำแผนชุมชนร่วมกับหน่วยงานราชการ
๑๕	กลุ่มน้ำใจโควิด	ช่วยเหลือ บริการ กลุ่มผู้ป่วยโควิด
๑๕	กลุ่มเครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน	ดูแลสวัสดิการของประชาชนในชุมชน
๑๖	กลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน	ให้ความช่วยเหลือสมาชิกในชุมชน
กลุ่มจิตอาสาผู้สูงอายุ		
๑๗	กลุ่มผู้สูงอายุทุ่งกวาว	ช่วยเหลือ สนับสนุน กลุ่มผู้สูงอายุในตำบล
๑๘	กลุ่มคนรักวัด	ทำความสะอาดวัดในวันพระ
๑๙	กลุ่มแม่ขาว	ร่วมปฏิบัติธรรมในช่วงเข้าพรรษา
๒๐	กลุ่มเทศน์ – สวดฟรี	สงเคราะห์ผู้ยากไร้ในชุมชน
๒๑	กลุ่มประเพณีสืบฮีตตามฮอย	รักษา สืบทอด ประเพณีในชุมชน

ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้จัดประเภทของกลุ่มจิตอาสาดังกล่าว เป็น ๓ ประเภท คือ

๑) กลุ่มจิตอาสาด้านสังคมสงเคราะห์ ได้แก่ กลุ่มอาสาสมัครพัฒนาสังคมความมั่นคง มนุษย์ กลุ่ม อปพร. กลุ่มสตรีแม่บ้านทุ่งกวาว กลุ่ม บก.บรรเทาสาธารณภัย กลุ่ม อสม. กลุ่ม ๑๖๖๙ ทุ่งกวาว กลุ่มกองทุนสวัสดิการทุ่งกวาว กลุ่มจิตอาสาภัยพิบัติ กลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นรักษ์โลก กลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นรักษ์โลก กลุ่มสภาองค์กรชุมชนตำบลทุ่งกวาว กลุ่มน้ำใจโควิด กลุ่มเครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน

๒) กลุ่มจิตอาสาด้านวัฒนธรรมประเพณี ได้แก่ กลุ่มประเพณีวัฒนธรรมทุ่งกวาว กลุ่มผู้สูงอายุทุ่งกวาว กลุ่มคนรักสัตว์ กลุ่มแม่ขาว กลุ่มรักษาศีล ๕ กลุ่มเทศน์ – สวดฟรี กลุ่มประเพณีสืบทอดตามฮอย

๓) กลุ่มจิตอาสาด้านความดูแลความสะอาดชุมชน ได้แก่ กลุ่ม Care Keeper, กลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นรักโลก มีหน้าที่ในการช่วยดูแลความสะอาดของชุมชนตำบลทุ่งกวาว โดยจะมีการรวมกลุ่มในการพัฒนาชุมชนในโอกาสสำคัญต่าง

นอกจากนี้ กลุ่มจิตอาสาของชุมชนทุ่งกวาวทั้ง ๒๑ กลุ่มนั้น เป็นการรวมกลุ่มของจิตอาสาตั้งแต่ระดับเยาวชน จนถึงผู้สูงอายุ แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มเยาวชน กลุ่มทั่วไป และกลุ่มผู้สูงอายุ โดยแต่ละกลุ่มจะมีสมาชิกประมาณ ๒๐ คน ในการดำเนินกิจกรรม ในการช่วยเหลือชุมชนทั้งในด้านสวัสดิการ สืบสานประเพณี และดูแลผลประโยชน์ของชุมชน โดยมีผู้นำชุมชนร่วมกับหน่วยงานเทศบาลตำบลทุ่งกวาวในการให้คำแนะนำ สนับสนุนในการขับเคลื่อนกิจกรรมของชุมชน ทำให้ปัจจุบัน ชุมชนทุ่งกวาวถือเป็นชุมชนหนึ่งที่มีความสงบสุข

๔.๑.๒ บทบาทหน้าที่ของกลุ่มจิตอาสาวิสาหกิจชุมชนในชุมชนตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำชุมชน ประกอบไปด้วยพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน อสม. ชุมชน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล ตัวแทนสถานศึกษาในตำบล ประชาชน และเยาวชนในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ จำนวน ๒๐ รูป/คน เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของกลุ่มจิตอาสาในชุมชนตำบลทุ่งกวาว พบว่า กลุ่มจิตอาสาทั้ง ๒๑ กลุ่ม มีภาระงาน บทบาทหน้าที่ แตกต่างกันตามเป้าหมายของการจัดตั้งกลุ่มจิตอาสา ดังนี้

(๑) กลุ่มสภาเด็กและเยาวชนทุ่งกวาว

จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายพบว่า กลุ่มสภาเด็กและเยาวชนในชุมชนทุ่งกวาวนั้น เป็นกลุ่มจิตอาสาที่จัดตั้งขึ้นโดยมีผู้นำชุมชน คือ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลทุ่งกวาว ร่วมกับผู้ใหญ่บ้าน ร่วมกันจัดตั้งขึ้น โดยมีตัวแทนเยาวชนเป็นผู้ขับเคลื่อนการดำเนินกิจกรรมของชุมชน ทั้งในงานมงคลและอวมงคล โดยกิจกรรมที่ทางกลุ่มจัดขึ้นเป็นประจำตั้งแต่การก่อตั้งกลุ่มจิตอาสา คือ การจัดสมาชิกในกลุ่มไปช่วยงานที่ทางชุมชนจัดขึ้น โดยเฉพาะในงานศพ จะมีการจัดเตรียมสมาชิกให้ไปช่วยอำนวยความสะดวกในการให้บริการน้ำ อาหาร ให้แก่ผู้มาร่วมงานในวันฌาปกิจเป็นประจำ รวมถึงช่วย

เจ้าภาพในการจัดเตรียม และจัดเก็บสถานที่หลังจากเสร็จสิ้นงาน กลุ่มสภาเด็กและเยาวชนในชุมชนทุ่งกวาวนั้น เป็นกลุ่มจิตอาสาที่ช่วยงานของชุมชน โดยมีได้มีค่าตอบแทนใดๆ เป็นการให้บริการและช่วยเหลือกิจกรรมของชุมชนเท่านั้น^๔

(๒) กลุ่ม Care Keeper

กลุ่มจิตอาสา Care Keeper เป็นกลุ่มจิตอาสาที่เยาวชนในพื้นที่ร่วมกันจัดตั้งขึ้น โดยมีภาระหน้าที่หลักคือ การรณรงค์การรักษาความสะอาดภายในชุมชน รวมถึงการช่วยเหลือผู้สูงอายุ เป็นกลุ่มจิตอาสาที่คอยร่วมกิจกรรมที่ทางชุมชนจัดขึ้น โดยมีสมาชิกเป็นเยาวชนในพื้นที่มากถึง ๕๐ คน ในการช่วยกันดูแลความสะอาดของชุมชน โดยเฉพาะในวันนักขัตฤกษ์ และในวันสำคัญต่างๆ ของชาติและศาสนา กลุ่มจิตอาสา Care Keeper ก็จะรวมกลุ่มกันเพื่อเข้าร่วมในกิจกรรมทำความสะอาดภายในชุมชน ซึ่งนอกจากจะเป็นการช่วยเหลือชุมชนแล้วนั้น ยังเป็นการรวมกลุ่มเยาวชนให้มีกิจกรรมทำร่วมกัน ไม่ข้องเกี่ยวกับสิ่งเสพติดอีกด้วย^๕

(๓) กลุ่มอาสาสมัครพัฒนาสังคมความมั่นคงมนุษย์

กลุ่มอาสาสมัครพัฒนาสังคมความมั่นคงมนุษย์ จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์หลักของกลุ่มคือ การช่วยดูแลสวัสดิการของคนในชุมชน ทั้งสวัสดิการของผู้พิการ ผู้สูงอายุ และสวัสดิการจากเงินฌาปนกิจของชุมชนทุ่งกวาว เป็นกลุ่มจิตอาสาที่มีบทบาทในการด้านการช่วยเหลือดูแล ประสานงาน และติดตามผลประโยชน์ให้แก่สมาชิกในชุมชน โดยมีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ดูแลติดตาม^๖

(๔) กลุ่ม อปพร.

กลุ่มจิตอาสา อปพร. หรือ อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน เป็นกลุ่มจิตอาสาที่มีบทบาทหน้าที่ในการดูแลชุมชนครอบคลุมทุกด้าน ทั้งในด้านการดูแลความสงบของชุมชน ช่วยกิจกรรมที่ทางชุมชนจัดขึ้น รวมถึงการช่วยดูแลภัยพิบัติต่างๆที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ปัจจุบันชุมชนทุ่ง

^๔ สัมภาษณ์นางกุลยา โยธากักดี, กลุ่มจิตอาสาในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^๕ สัมภาษณ์นางสาวจินตนา มะโนไธ้, กลุ่มจิตอาสาในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^๖ สัมภาษณ์นางพะยอม ลือไธ้, กลุ่มจิตอาสาในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

กวาวมีสมาชิกกลุ่ม อปพร มากกว่า ๓๐ คน มีการจัดกลุ่ม อปพร ออกเป็น ๓ ชุดในการช่วยเหลือกิจกรรมภายในชุมชน ทำหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยทางจราจรในกิจกรรมต่างๆของชุมชน^๗

(๕) กลุ่มสตรีแม่บ้านทุ่งกวาว

กลุ่มสตรีแม่บ้านทุ่งกวาว เป็นกลุ่มจิตอาสาที่จัดตั้งขึ้น เพื่อดูแล และอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมของชุมชน โดยจะทำหน้าที่ดูแลอุปกรณ์เครื่องใช้ของชุมชน ทั้งโต๊ะ เก้าอี้ เต้นท์ เครื่องครัว รวมถึงดูแลด้านการประกอบอาหารในงานที่จัดขึ้น โดยเฉพาะในงานศพ จะมีกลุ่มสตรีแม่บ้านทำหน้าที่ดูแลเรื่องอาหารของภายในงาน ถือเป็นการช่วยลดรายจ่ายแก่เจ้าภาพได้เป็นอย่างดี^๘

(๖) กลุ่ม ปภ.บรรเทาสาธารณภัย

กลุ่ม ปภ.บรรเทาสาธารณภัยของชุมชนทุ่งกวาว เป็นกลุ่มจิตอาสาที่ได้รับการสนับสนุนจากเทศบาลตำบลทุ่งกวาว ในการดูแลภัยพิบัติต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนตลอด ๒๔ ชั่วโมง เช่น น้ำท่วม กิ่งไม้หัก ถนนชำรุด กลุ่มบรรเทาสาธารณภัยจะมีหน้าที่ในการช่วยประสานงาน ช่วยเหลือเบื้องต้น และร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

(๗) กลุ่ม อสม.

กลุ่ม อสม. หรือ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เป็นกลุ่มจิตอาสาที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดูแลสุขภาพของตนเอง ครอบครัว และชุมชน โดยผ่านกระบวนการอบรมให้ความรู้จากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และการปฏิบัติงานด้วยความเสียสละต่อประชาชนในหมู่บ้าน มีบทบาทหน้าที่ คือ เป็นผู้สื่อข่าวสารสาธารณสุขระหว่างเจ้าหน้าที่และประชาชนในหมู่บ้าน นัดหมายเพื่อนบ้านมารับบริการสาธารณสุข แจ้งข่าวสารสาธารณสุข เช่น การเกิดโรคติดต่อที่สำคัญ หรือโรคระบาดในท้องถิ่น เป็นผู้ให้คำแนะนำถ่ายทอดความรู้แก่เพื่อนบ้านและแกนนำสุขภาพประจำครอบครัว ในเรื่องต่าง ๆ ได้แก่ การใช้สถานบริการสาธารณสุขและการใช้ยา การรักษานามัยของร่างกาย การให้ภูมิคุ้มกันโรค การสุขภาพสิ่งแวดล้อมและการจัดหาน้ำสะอาด และ ให้บริการ

^๗ สัมภาษณ์นายอนุรักษ์ นาละไพบูลย์, กลุ่มจิตอาสาในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^๘ สัมภาษณ์นางศรีัญญา สุวรรณวิทยธร, กลุ่มจิตอาสาในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

สาธารณสุขแก่ประชาชน ได้แก่ การส่งต่อผู้ป่วยและการติดตามดูแลผู้ป่วยที่ได้รับการส่งต่อมาจากสถานบริการ^๙

(๘) กลุ่ม ๑๖๖๙ หุงกวาว

เป็นกลุ่มจิตอาสาที่มีบทบาทหน้าที่ให้บริการแก่สมาชิกในชุมชนหุงกวาว โดยทำหน้าที่ช่วยเหลือผู้ป่วยฉุกเฉินไปโรงพยาบาล ช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่างๆ มีการจัดตั้งหน่วย ๑๑๖๙ ของชุมชนหุงกวาว ณ เทศบาลตำบลหุงกวาว โดยเปิดให้บริการตลอด ๒๔ ชั่วโมง^{๑๐}

(๙) กลุ่มกองทุนสวัสดิการหุงกวาว

กลุ่มกองทุนสวัสดิการหุงกวาว เป็นกลุ่มจิตอาสาที่จัดตั้งขึ้นเพื่อดูแลและอำนวยความสะดวกให้แก่สมาชิกในชุมชนด้านสวัสดิการภายในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในด้านกองทุนสวัสดิการเงินฌานปกิจสงเคราะห์ภายในชุมชนหุงกวาว รวมถึงสิทธิประโยชน์ต่างๆ ที่พึงได้รับจากกลุ่ม ทั้งในด้านการกุศล และการช่วยเหลือด้านต่างๆ^{๑๑}

(๑๐) กลุ่มจิตอาสาภัยพิบัติ

เป็นกลุ่มจิตอาสาที่มีตัวแทนของแต่ละหมู่บ้านในชุมชนหุงกวาวเข้าร่วม มีวัตถุประสงค์หลักในการจัดตั้ง คือ การให้ความช่วยเหลือกับสมาชิกในชุมชนเมื่อเกิดภัยพิบัติ เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ พายุ ถนนชำรุด และอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นในชุมชน กลุ่มจิตอาสาภัยพิบัติทำงานร่วมกับกลุ่ม ๑๖๖๙ หุงกวาวในการออกช่วยเหลือประชาชนในพื้นที่ ภายใต้การได้รับการสนับสนุนจากทางหมู่บ้านและเทศบาลตำบลหุงกวาว^{๑๒}

^๙ สัมภาษณ์นายบุญหลั่น ไหวเคลื่อน, กลุ่มจิตอาสาในพื้นที่ตำบลหุงกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๑๐} สัมภาษณ์นางพลอยศรี วงศ์คำ, กลุ่มจิตอาสาในพื้นที่ตำบลหุงกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๑๑} สัมภาษณ์นางปรานอม โพธิ์รุณ, กลุ่มจิตอาสาในพื้นที่ตำบลหุงกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๑๒} สัมภาษณ์นางสมศรี วงศ์หยุด, กลุ่มจิตอาสาในพื้นที่ตำบลหุงกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

(๑๑) กลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นรักษ์โลก

เป็นกลุ่มจิตอาสาที่มีลักษณะการทำงานเหมือนกับกลุ่ม Care Keeper ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อดูแลความสะอาดในชุมชน แต่กลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นรักษ์โลกของชุมชนทุ่งกวาวนั้น จะมีสมาชิกที่เป็นวัยกลางคน และผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่ในการร่วมดำเนินกิจกรรมจิตอาสาในชุมชน เช่น การร่วมกับหน่วยงานภาครัฐทำความสะอาดคูคลอง การทำความสะอาดศาสนสถานที่สำคัญ การร่วมกันดูแลความสะอาดของท้องถิ่น เป็นต้น^{๑๓}

(๑๒) กลุ่มประเพณีวัฒนธรรมทุ่งกวาว

กลุ่มประเพณีวัฒนธรรมทุ่งกวาว เป็นกลุ่มจิตอาสาที่มีบทบาทหน้าที่ในการดูแลและเข้าร่วมกิจกรรมทางด้านประเพณีวัฒนธรรมทั้งภายในและนอกชุมชน โดยมีประธานสภาวัฒนธรรมทุ่งกวาวเป็นผู้ขับเคลื่อนกิจกรรมร่วมกับเทศบาลตำบลทุ่งกวาวในการสนับสนุนงบประมาณ กลุ่มประเพณีวัฒนธรรมทุ่งกวาว เป็นกลุ่มจิตอาสาที่สมาชิกครอบคลุมทุกช่วงวัย ทั้งวัยรุ่น วัยกลางคน และผู้สูงอายุ โดยกิจกรรมที่ได้ดำเนินมาตลอดก็คือ การร่วมกันจัดงานประเพณีไหว้สาพระธาตุในชุมชนทุ่งกวาว และการเข้าร่วมขบวนต่างๆที่ได้รับเชิญ ^{๑๔}

(๑๓) กลุ่มสภาองค์กรชุมชนตำบลทุ่งกวาว

กลุ่มสภาองค์กรชุมชนตำบลทุ่งกวาว เป็นอีกกลุ่มจิตอาสาที่ทำหน้าที่ดูแลและให้คำปรึกษาในการดูแลความเรียบร้อยในชุมชน โดยมีผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน นิติกร ร่วมกับประชาชนทำหน้าที่ร่วมประชุมและมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการภายในชุมชน ทั้งในด้านสวัสดิการ ความสงบเรียบร้อยทั่วไป และกิจกรรมที่ทางชุมชนร่วมกันจัดขึ้น^{๑๕}

^{๑๓} สัมภาษณ์นางกุลยา โยธากักดี, กลุ่มจิตอาสาในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๑๔} สัมภาษณ์คุณจรรยา ประระมะ, กลุ่มจิตอาสาในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๑๕} สัมภาษณ์นางคำเกี้ยว เมืองเอก, กลุ่มจิตอาสาในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

(๑๕) กลุ่มน้ำใจโควิด

เป็นกลุ่มจิตอาสาที่ประชาชนในชุมชนร่วมกันจัดขึ้น ร่วมกับคณะสงฆ์ในตำบลในการให้ความช่วยเหลือผู้ป่วยโควิด ๑๙ ในช่วงระยะเวลา ๓ ปีที่ผ่านมา โดยมีกิจกรรมที่ร่วมกันจัดขึ้นคือ ภาระตมความช่วยเหลือผู้ป่วยโควิด ๑๙ ในชุมชนในด้านอาหารช่วงระยะเวลาที่รักษาตัว ตลอดจนถึงการให้คำปรึกษาในการปฏิบัติตัวอย่างไรในสถานการณ์แพร่ระบาด โดยมีกลุ่ม อสม.และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลเข้าร่วมในกิจกรรมดังกล่าว^{๑๖}

(๑๕) กลุ่มเครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน

เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน เป็นองค์กรความร่วมมือและเชื่อมโยงกันของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองในระดับต่างๆ โดยมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายเดียวกันด้วยการช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างเอื้ออาทร และดูแลผลประโยชน์ต่างๆของประชาชนในชุมชนให้เป็นไปด้วยความถูกต้อง^{๑๗}

(๑๖) กลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน

เป็นกลุ่มจิตอาสาที่ให้ความช่วยเหลือแก่ ผู้ป่วย ผู้สูงอายุติดเตียง และผู้พิการ โดยมีลักษณะของการดำเนินการคือ การช่วยเหลือในด้านเครื่องอุปโภคบริโภค ตลอดจนถึงการติดต่อกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการให้ความช่วยเหลือ เช่น พัฒนาสังคมและความมั่นคงมนุษย์จังหวัดแพร่ โรงพยาบาลแพร่ โดยเฉพาะในช่วงสถานการณ์แพร่ระบาดของโควิด ๑๙ กลุ่มจิตอาสาเพื่อนช่วยเพื่อน ร่วมกับกลุ่มน้ำใจโควิด ได้ร่วมกันมอบสิ่งของช่วยเหลือเบื้องต้นแก่ผู้ป่วย และติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดูแลผู้ป่วยกลุ่มเปราะบางและผู้พิการ^{๑๘}

^{๑๖} สัมภาษณ์นางพนตดา สุทธิลักษณ์, กลุ่มจิตอาสาในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๑๗} สัมภาษณ์นางกุลยา โยธากิติ, กลุ่มจิตอาสาในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๑๘} สัมภาษณ์นางจินตนา มะโนฮ้าง, กลุ่มจิตอาสาในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

(๑๗) กลุ่มผู้สูงอายุทุ่งกวาว

กลุ่มผู้สูงอายุทุ่งกวาว เป็นกลุ่มจิตอาสาที่จัดตั้งขึ้น ที่มีวัตถุประสงค์หลักคือ การสร้างคุณค่าภายในตัวผู้สูงอายุ ไม่ให้เป็นภาระของครอบครัว ร่วมกันดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างสุขภาวะสำหรับผู้สูงอายุภายในชุมชน มีการร่วมกันดำเนินกิจกรรมช่วยเหลือกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกันที่เจ็บป่วย ตลอดจนจนถึงกิจกรรมการสร้างคุณค่าภายในตัวเอง กิจกรรมการพัฒนาปัญญาในกลุ่มผู้สูงอายุ เป็นกลุ่มจิตอาสาที่มีการดำเนินกิจกรรมตลอดทั้งปี โดยมีศูนย์ส่งเสริมสุขภาพไทพิกเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรม เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีกิจกรรมทำร่วมกัน อาทิ เช่น กิจกรรมออกเยี่ยมช่วยเหลือผู้สูงอายุ กลุ่มเปราะบาง พิกการ กิจกรรมการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนา โดยมีศูนย์ส่งเสริมสุขภาพไทพิกและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ ร่วมกันจัดขึ้น เพื่อเป็นการพัฒนาสุขภาวะสำหรับผู้สูงอายุอีกด้วย^{๑๙}

(๑๘) กลุ่มคนรักวัด

เป็นกลุ่มจิตอาสาที่จัดตั้งขึ้น เพื่อทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา และร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา มีสมาชิกทั้งกลุ่มเยาวชนและผู้สูงอายุ โดยมีการดำเนินกิจกรรมตลอดทั้งปี อาทิ เช่น กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ช่วงเช้าพรรษา กิจกรรมทำความสะอาดวัด กิจกรรมเข้าวัดฟังธรรมในวันพระ ตลอดจนถึงเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางวัดจัดขึ้น^{๒๐}

(๑๙) กลุ่มเทศน์ – สวดฟรี

เป็นกลุ่มจิตอาสาที่ทางคณะสงฆ์ร่วมกันจัดขึ้นในตำบลทุ่งกวาว โดยมีมติร่วมกันว่าหากมีงานอวมงคลเกิดขึ้นในชุมชน ทางคณะสงฆ์จะร่วมกันเป็นเจ้าภาพร่วมกัน ๑ คืบ โดยจะมีการสวดพระอภิธรรม และแสดงพระธรรมเทศนาตามปกติ เมื่อเจ้าภาพถวายจตุปัจจัยไทยทานแล้ว ก็จะมีการมอบร่วมทำบุญให้กับเจ้าภาพต่อไป เพื่อเป็นการแสดงถึงความเอื้ออาทรในการอยู่ร่วมกันในชุมชน^{๒๑}

^{๑๙} สัมภาษณ์นางพะยอม ลือไธสง, กลุ่มจิตอาสาในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๒๐} สัมภาษณ์นายอนรรักษ์ นาคะไพบูลย์, กลุ่มจิตอาสาในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๒๑} สัมภาษณ์พระมหาชนินทร์ อธิวโร, ตัวแทนพระสงฆ์ในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

(๒๐) กลุ่มประเพณีสืบทอดตามฮอย

เป็นกลุ่มจิตอาสาที่จัดตั้งขึ้นเพื่ออนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและประเพณีของทางชุมชน เช่น ภูมิปัญญาการทำเครื่องจักสาน ภูมิปัญญาการทำเครื่องประกอบพิธีกรรมพื้นบ้าน ตลอดจนถึงภูมิปัญญาการทำสมุนไพรพื้นบ้าน ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ กลุ่มจิตอาสาสืบทอดตามฮอยของชุมชนทุ่งกวาวนั้น ปัจจุบันสมาชิกประกอบไปด้วยปราชญ์ท้องถิ่น ผู้สูงอายุ เป็นส่วนมากในการดำเนินกิจกรรมของทางกลุ่ม^{๒๒}

๔.๒ ผลการศึกษาการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

จากสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว เกี่ยวกับแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคม และแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาประเด็นเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ พร้อมการสังเกตพฤติกรรมของประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในกิจกรรมหรือโครงการเกี่ยวกับการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน และกิจกรรมเกี่ยวกับงานประเพณีที่สำคัญของชุมชนที่ต้องอาศัยความร่วมมือและมีส่วนร่วมจากประชาชนในพื้นที่ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อพัฒนาชุมชนด้านต่างๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม และทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากนั้น นำข้อมูลที่ได้สรุปเป็นประเด็น เพื่อร่วมกันวิเคราะห์สรุปการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ โดยทำการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) ผลการสนทนากลุ่มเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ใน ๓ ด้าน ดังนี้

^{๒๒} สัมภาษณ์นางสมศรี วงษ์ชะอุ่ม, กลุ่มจิตอาสาในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

๔.๒.๑ กระบวนการสร้างความร่วมมือ

จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มจิตอาสาในประเด็นการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสา วิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ พบว่า กระบวนการสร้างความร่วมมือระหว่างกลุ่มจิตอาสาและประชาชนในพื้นที่นั้น ถือเป็นกระบวนการสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสา เนื่องจากการดำเนินงานของเครือข่ายจิตอาสา ทั้ง ๒๑ กลุ่มนั้น เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเป็นสำคัญ ฉะนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนในการช่วยเหลือและสนับสนุนให้กิจกรรมที่ดำเนินการนั้นสำเร็จลุล่วง จากการดำเนินการของกลุ่มเครือข่ายจิตอาสาที่ผ่านมาพบว่า กิจกรรมที่ทางเครือข่ายจิตอาสาจัดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมอบรมให้ความรู้ กิจกรรมด้านการให้ความช่วยเหลือ กิจกรรมสืบสานประเพณี วัฒนธรรมในพื้นที่ ต่างอาศัยการมีส่วนร่วมจากชุมชนเป็นสำคัญ เริ่มจากการร่วมกันกำหนดเป้าหมายของกลุ่มจิตอาสาแต่ละกลุ่ม การดำเนินการ และการสรุปผลการดำเนินการ การสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ เป็นการดำเนินการที่เน้นความร่วมมือจากกลุ่มเครือข่ายจิตอาสาในพื้นที่ ชุมชน และท้องถิ่น ในการดำเนินงานหรือกิจกรรมต่างๆ ของเครือข่าย เพื่อช่วยให้เกิดความร่วมมือ ความเข้าใจ ความสัมพันธ์อันดีระหว่างเครือข่ายจิตอาสา และชุมชน ตลอดจนถึงการเปิดโอกาสให้ชุมชน ท้องถิ่น หน่วยงาน หรือองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการเสริมสร้างเครือข่าย ส่งเสริม สนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่ม^{๒๓} โดยมุ่งหวังให้เครือข่ายจิตอาสาได้มีการดำเนินงานให้ตรงตามความต้องการของชุมชน ทั้งนี้ ความสำคัญของการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนในตำบลทุ่งกวาวนั้น ถือเป็นเรื่อง que ทุกคนสามารถมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์ เยาวชน ผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน รวมถึงหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในพื้นที่ ที่จะได้มีบทบาทสำคัญในการเป็นแรงผลักดันช่วยกลุ่มเครือข่ายจิตอาสาทำงานได้สำเร็จ ตลอดจนให้การสนับสนุนสถานกลุ่มเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธ^{๒๔} นอกจากนี้ จากผลการดำเนินการของเครือข่ายจิตอาสาตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ยังได้รับการส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลือจากองค์กรหรือหน่วยงานในพื้นที่ใกล้เคียงเข้ามามีส่วนร่วมกับกลุ่มเครือข่ายจิตอาสา ซึ่งเป็นสิ่งที่ยืนยันความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อให้เป็นองค์กรที่ใหญ่ขึ้นในการร่วมกันพัฒนาให้เป็นพื้นที่สร้างสรรค์ ดังนั้น การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างกลุ่มเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธกับชุมชนจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะช่วย

^{๒๓} สัมภาษณ์นายพิชิต ปัทมาภรณ์พงศ์, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๒๔} สัมภาษณ์คำเกี้ยว เมืองเอก, กลุ่มจิตอาสาในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

ให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน และอยู่ร่วมกันอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัย ตลอดจนถึงร่วมกันพัฒนาคุณภาพชีวิตและสภาพแวดล้อมให้เป็นพื้นที่สร้างสรรค์ต่อไป

นอกจากนี้ จากการสังเคราะห์ในด้านกระบวนการสร้างความร่วมมือในการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์นั้น อาศัยเทคนิคในการสร้างเครือข่ายกับชุมชนผ่านเทคนิค 3S's ในการสร้างความร่วมมือและการสนับสนุนจากชุมชน ดังนี้

๑) Shared vision เป็นการสร้างให้ชุมชนมีวิสัยทัศน์ร่วมกันกับเครือข่ายจิตอาสา ในการสร้างสภาพแวดล้อม ที่เอื้อต่อช่วยเหลือแบ่งปันกันและอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก

๒) Synergy เป็นการรวมพลังประสานความร่วมมือกับชุมชนให้ทำงานร่วมกับเครือข่ายจิตอาสา โดยเอาจุดแข็ง และความพร้อมของบุคคล และทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาสร้างสรรค์จนเกิดประโยชน์สูงสุด

๓) Activities การสร้างกิจกรรมการมีส่วนร่วม เพื่อให้เป็นแหล่งความรู้ศูนย์กลางพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของชุมชน รวมถึงการฝึกอบรมตามที่ชุมชนต้องการ เปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชนที่มีความรู้เป็นผู้ถ่ายทอดภูมิความรู้ และช่วยเหลือผู้อื่น

สรุปได้ว่า การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างกลุ่มจิตอาสา กับชุมชนเป็นสิ่งสำคัญ ที่ทุกภาคส่วนจะต้องเข้ามามีบทบาท มีส่วนร่วมในการพัฒนาในทุกๆ ด้านอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การดำเนินงานของเครือข่ายจิตอาสาและชุมชนเป็นหนึ่งเดียวกัน มีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๔.๒.๒ กิจกรรมที่ทำร่วมกัน

การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ในชุมชนทุ่งกวาวนั้น การร่วมกันดำเนินกิจกรรมของชุมชน ถือเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่ก่อให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างกลุ่มจิตอาสา และประชาชนในพื้นที่ รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนให้มีความใกล้ชิด และช่วยเหลือกัน ตลอดจนถึงทำให้ทราบถึงปัญหาที่แท้จริงที่เกิดขึ้นภายในชุมชน โดยลักษณะกิจกรรมที่เกิดขึ้น จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์และสนทนากลุ่มจิตอาสาในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว ในปัจจุบันกลุ่มจิตอาสาทั้ง ๒๑ กลุ่ม แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ กลุ่มจิตอาสาด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม ด้านวัฒนธรรมประเพณี และด้านการดูแลความสะอาดในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มจิตอาสาด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมนั้น จะมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการให้ความช่วยเหลือประชาชนที่มีปัญหาในชุมชน ทั้งกลุ่มครอบครัวยากจน กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มผู้พิการ^{๒๔} โดยเครือข่ายกลุ่มจิตอาสา

^{๒๔} สัมภาษณ์นางพลอยศรี วงศ์คำ, กลุ่มจิตอาสาในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

วิถีพุทธที่มีส่วนในการช่วยเหลือและพัฒนาครอบครัวยากจนในพื้นที่นั้น ประกอบไปด้วย กลุ่มอาสาสมัครพัฒนาสังคมความมั่นคงมนุษย์, กลุ่ม อสม., กลุ่มกองทุนสวัสดิการทุ้งกวาง กลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน ที่ทำหน้าที่ในการดูแลให้คำแนะนำ ตลอดจนถึงการให้ความช่วยเหลือกลุ่มครอบครัวยากจน ซึ่งในพื้นที่ตำบลทุ้งกวางนั้น แม้ว่าจะเป็นชุมชนที่อยู่ติดกับจังหวัดแพร่ แต่ก็ยังมีกลุ่มครอบครัวยากจนมากถึง ๕๓ หลังคาเรือน ที่อยู่ในกลุ่มที่มีรายได้น้อยรวมถึงยังขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน^{๒๖} ซึ่งกลุ่มจิตอาสาต่างกล่าว ได้ให้ความช่วยเหลือกลุ่มครอบครัวยากจนในด้านข้าวสารอาหารแห้ง รวมถึง การติดต่อประสานงานหน่วยงานภาครัฐได้ให้ความช่วยเหลือ โดยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาหลายปี ทางกลุ่มจิตอาสาได้ดำเนินการช่วยเหลือกลุ่มผู้ยากจนตลอดเรื่อยมา แม้ว่าจะไม่อาจแก้ไขปัญหาความยากจนได้ แต่ก็ถือเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลคนในชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น^{๒๗} ดังนั้น การให้ความช่วยเหลือกลุ่มครอบครัวยากจนในตำบลทุ้งกวางนั้น ทางกลุ่มจิตอาสาได้ร่วมกันจัดกิจกรรมให้ความช่วยเหลือ ดังนี้

๑) กิจกรรมมอบเครื่องอุปโภคบริโภค เป็นกิจกรรมที่ทางกลุ่มจิตอาสาร่วมกับผู้นำชุมชนและประชาชนในพื้นที่ ตลอดจนถึงหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการรวบรวมเครื่องอุปโภคบริโภค อาทิ เช่น ข้าวสาร อาหารแห้ง เครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค มอบให้กับกลุ่มครอบครัวที่ยากจนในพื้นที่

๒) กิจกรรมช่วยเหลือด้านสุขภาพ เป็นกรรรมที่ทางกลุ่มจิตอาสาในตำบลทุ้งกวางร่วมกับกลุ่ม อสม.ในตำบลทุ้งกวาง ให้การสำรวจ ตรวจเช็คสุขภาพของกลุ่มครอบครัวผู้ยากจน โดยเฉพาะกลุ่มครอบครัวยากจนที่มีโรคประจำตัว ทางเครือข่ายจิตอาสาในตำบลก็จะทำหน้าที่ตรวจเช็คสุขภาพเบื้องต้น เช่น วัดความดัน วัดน้ำตาลในเลือด และติดต่อหน่วยงานในพื้นที่ในกรณีที่ต้องการความช่วยเหลือด้านอุปกรณ์ เช่น เตียงนอน แก้วอีวีวแชร์ ซึ่งกลุ่มครอบครัวยากจนในบางกรณีก็จะมีภาวะพิการร่วมอยู่ด้วย ทำให้สภาพความเป็นอยู่ลำบาก ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของกลุ่มจิตอาสาในชุมชนที่จะทำหน้าที่ช่วยเหลือดูแลเบื้องต้น

^{๒๖} สัมภาษณ์นางกุลยา โยธากิติ, กลุ่มจิตอาสาในพื้นที่ตำบลทุ้งกวาง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๒๗} สัมภาษณ์นางปรานอม โพธิ์ธูณ, กลุ่มจิตอาสาในพื้นที่ตำบลทุ้งกวาง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

๓) กิจกรรมปันสุข เป็นกิจกรรมที่ทางกลุ่มจิตอาสาในชุมชนทุ่งกวาว ร่วมกับผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ในการร่วมกันระดมทุนในการจัดตั้งเป็นกองทุนช่วยเหลือผู้ยากจนในพื้นที่ โดยทางกลุ่มได้เริ่มต้นจัดทำมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๖๓ มีวัตถุประสงค์หลักคือ การช่วยเหลือกลุ่มผู้ยากจนในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาวในภาวะฉุกเฉิน เช่น ในยามเจ็บป่วย เข้ารับการรักษาพยาบาล ทางกลุ่มก็จะสบทบเงินช่วยรักษา โดยตลอดระยะเวลา ๓ ที่มีการจัดตั้งกองทุนดังกล่าว ได้มีการช่วยเหลือกลุ่มผู้ยากจนมากถึง ๓๐ ครอบครัว

๔) กิจกรรมมอบทุนการศึกษาแก่ครอบครัวที่ยากจน เป็นกิจกรรมที่ทางกลุ่มจิตอาสาในตำบลทุ่งกวาวร่วมกับหน่วยงานสถานศึกษาในพื้นที่ ให้การสนับสนุนทุนการศึกษาให้กับนักเรียนที่ยากจน มีผลการเรียนดี และช่วยเหลือครอบครัว เพื่อเป็นการสนับสนุนนักเรียนที่ยากจนให้มีโอกาสทางการศึกษาเท่าเทียมผู้อื่น ซึ่งในปีการศึกษา ๒๕๖๔ ที่ผ่านมา ได้มีการมอบทุนการศึกษาให้กับนักเรียนที่ยากจน จำนวน ๔๐ ทุนๆละ ๑,๐๐๐ บาท โดยเงินทุนที่ได้มอบให้กับนักเรียนนั้น เป็นการระดมทุนจากผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชน และคณะสงฆ์ในตำบลทุ่งกวาว โดยมีกลุ่มอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงมนุษย์ตำบลทุ่งกวาว ทำหน้าที่หลักในการประสานงานและดำเนินกิจกรรม^{๒๘}

๕) กิจกรรมตรวจสุขภาพประจำตำบล เป็นกิจกรรมที่ทางกลุ่ม อสม.ร่วมกับกลุ่มอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงมนุษย์ทุ่งกวาว ได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมตรวจเยี่ยม และให้ความช่วยเหลือในด้านสุขภาพแก่ผู้สูงอายุในตำบลทุ่งกวาวเป็นประจำทุกปี โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่มีโรคเรื้อรัง เช่น โรคเบาหวาน โรคความดัน ทางกลุ่ม อสม.ก็จะมีการไปตรวจเยี่ยม พร้อมทั้งให้คำแนะนำสำหรับผู้สูงอายุกลุ่มนี้อีกด้วย โดยในปี ๒๕๖๔ ที่ผ่านมา ทางกลุ่ม อสม.ร่วมกับกลุ่มอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงมนุษย์ ได้ออกสำรวจ ตรวจเยี่ยมกลุ่มผู้สูงอายุในตำบลทุ่งกวาว จำนวน ๕ ครั้ง โดยกลุ่มผู้สูงอายุที่ทางกลุ่มจิตอาสาได้คัดเลือกในการออกตรวจเยี่ยม คือ กลุ่มผู้สูงอายุที่ยากจน และป่วยเรื้อรัง ซึ่งมีทั้งหมด ๕๖ คน^{๒๙}

^{๒๘} สัมภาษณ์นางพลอยศรี วงศ์คำ, กลุ่มจิตอาสาในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๒๙} สัมภาษณ์คำเกี้ยว เมืองเอก, กลุ่มจิตอาสาในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

๖) กิจกรรมมอบเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ผู้สูงอายุที่ยากจน เป็นกิจกรรมที่เกิดจากกลุ่มจิตอาสาเพื่อนช่วยเพื่อน ที่ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของผู้สูงอายุด้วยกัน ที่มีฐานะยากจนและมีภาวะป่วยไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ทางกลุ่มจิตอาสาเพื่อนช่วยเพื่อนร่วมกับผู้กลุ่มเครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน และกลุ่มผู้สูงอายุทุ่งกวาว ร่วมกันจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็น อาทิ เช่น ข้าวสาร ปลากระป๋อง และเครื่องอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวันไปมอบให้ สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่เดินไม่ได้ ทางกลุ่ม อสม. และกลุ่มจิตอาสาในชุมชน ก็ได้ประสานงานกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลในการจัดหา รถวีลแชร์สำหรับผู้สูงอายุที่ไม่สามารถเดินได้อีกด้วย โดยในปี ๒๕๖๔ ทางโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลและกลุ่มจิตอาสาช่วยเหลือผู้สูงอายุได้ร่วมกันมอบรถวีลแชร์แก่ผู้สูงอายุที่ไม่สามารถเดินได้ จำนวน ๓ คัน^{๓๐}

๗) กิจกรรมพัฒนาชุมชนทุ่งกวาว เป็นกิจกรรมที่ทางกลุ่มจิตอาสาทุกกลุ่มร่วมกับประชาชนในพื้นที่ ร่วมกันพัฒนาภูมิทัศน์ของชุมชนทุ่งกวาว โดยจะร่วมกันทำในวันสำคัญ เช่น วันแม่แห่งชาติ วันพ่อแห่งชาติ รวมถึงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ก็จะมีการพัฒนาวัดและดูแลความสะอาดของชุมชน

๘) กิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อน เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในภาวะการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ โดยกิจกรรมนี้เป็นการให้ความช่วยเหลือในด้านเครื่องอุปโภคบริโภคสำหรับผู้ที่ได้รับเชื้อ Covid ๑๙ และผู้ที่ต้องกักตัวเฝ้าระวัง ทางกลุ่มจิตอาสาร่วมกับวัด และประชาชนในพื้นที่ ชุมชนทุ่งกวาวได้มีการระดมทุน และให้ความช่วยเหลือเบื้องต้น เพื่อให้ผู้ป่วยสามารถดำรงชีพได้ในภาวะวิกฤตนี้

๙) กิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นกิจกรรมที่ทางเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธ ร่วมกับศูนย์ส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลและศูนย์ส่งเสริมสุขภาพไทพื้ร่วมกันจัดขึ้น โดยได้รับความร่วมมือจากปราชญ์ชาวบ้านในการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่เยาวชนและผู้สนใจ อาทิ เช่น การทำกะลาหรรษาสำหรับผู้สูงอายุ การทำบายศรี การจัดเตรียมเครื่องบวงสรวงที่ใช้ในชุมชน ฯลฯ เป็นต้น

๑๐) กิจกรรมการดูแลสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ เป็นกิจกรรมที่ได้รับความร่วมมือจากเทศบาลตำบลทุ่งกวาว โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล ในการให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุในด้าน การปฏิบัติตน การดูแลสุขภาพและจิตภายใต้สถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา

^{๓๐} สัมภาษณ์นายพิชิต ปัทมาภรณ์พงศ์, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

๒๐๑๙ รวมถึงการดูแลสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุที่ป่วยเป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง เช่น โรคเบาหวาน โรคไขมัน โรคความดันโลหิต เป็นต้น

สรุปได้ว่า การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของชุมชนตำบลทุ่งกวาวนั้น ได้ดำเนินกิจกรรมร่วมกันที่ครอบคลุมทั้งในด้านสาธารณะสงเคราะห์และสาธารณะประโยชน์ เพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ให้มีความน่าอยู่ โดยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการร่วมกันดำเนินกิจกรรม ทั้งในด้านชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๔.๒.๓ ผลลัพธ์ของการดำเนินการ

จากการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของชุมชนตำบลทุ่งกวาวทั้ง ๒๑ กลุ่ม ครอบคลุมทั้งในด้านสาธารณะสงเคราะห์และสาธารณะประโยชน์แก่ชุมชนทุ่งกวาว ถือเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยมีกลุ่มเครือข่ายจิตอาสาเป็นผู้ขับเคลื่อนกลไกสำคัญในการดำเนินกิจกรรม โดยมีเป้าหมายสำคัญคือ การช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ให้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับกลุ่มประชาชนที่มีภาวะยากจน ผู้ป่วย ผู้พิการ ตลอดจนถึงสภาพแวดล้อมในชุมชนที่ได้รับการช่วยเหลือและร่วมกันดูแลแบบมีส่วนร่วม ภายใต้ความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในชุมชน จากการสัมภาษณ์กลุ่มเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในพื้นที่ชุมชนตำบลทุ่งกวาว สามารถสรุปผลของการดำเนินกิจกรรม ดังนี้

๑) ผลการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธด้านสังคมสงเคราะห์ ได้แก่ กลุ่มอาสาสมัครพัฒนาสังคมความมั่นคงมนุษย์ กลุ่ม อปพร. กลุ่มสตรีแม่บ้านทุ่งกวาว กลุ่ม บก.บรรเทาสาธารณภัย กลุ่ม อสม. กลุ่ม ๑๖๖๙ ทุ่งกวาว กลุ่มกองทุนสวัสดิการทุ่งกวาว กลุ่มจิตอาสาภัยพิบัติ กลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นรักโลก กลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นรักโลก กลุ่มสภาองค์กรชุมชนตำบลทุ่งกวาว กลุ่มน้ำใจโควิด กลุ่มเครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน และกลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน จากการดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมา ก่อให้เกิดความช่วยเหลือแบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านสวัสดิการของประชาชนในชุมชน การให้ความช่วยเหลือในภาวะวิกฤตการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ และการติดต่อประสานงานหน่วยงานภาครัฐในการช่วยเหลือผู้ประสบภัย ส่งผลทำให้ชุมชนตำบลทุ่งกวาวเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง ประชาชนมีความรักสามัคคีกัน และให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีเมื่อทางชุมชนจัดกิจกรรมขึ้น

๒) ผลการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มจิตอาสาด้านวัฒนธรรมประเพณี ได้แก่ กลุ่มประเพณีวัฒนธรรมทุ่งกวาว กลุ่มผู้สูงอายุทุ่งกวาว กลุ่มคนรักวัด กลุ่มแม่ขาว กลุ่มรักษาศีล ๕ กลุ่มเทศน์ – สวดฟรี และกลุ่มประเพณีสืบทอดตามฮอย ก่อให้เกิดแนวคิดในการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญา

ท้องถิ่น ตลอดจนถึงแนวคิดในการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น และการดำรงตนอยู่ในกรอบของศีลธรรม ซึ่งจากการดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมา การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้รับความสนใจจากกลุ่มเยาวชนและประชาชนในชุมชนเป็นอย่างดี โดยในแต่ละกิจกรรมที่ทางกลุ่มจิตอาสาจัดขึ้น มักจะได้รับการสนับสนุนจากองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สนับสนุนในด้านงบประมาณ และประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วม โดยเฉพาะกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การทำกุปลอน การทำอิฐมอญ การจัดเตรียมเครื่องประกอบในพิธีกรรม และการทำกะลาหรรษาของกลุ่มผู้สูงอายุ จะมีประชาชนที่เข้าร่วมเป็นจำนวนมาก สะท้อนให้เห็นถึงความตระหนักและแนวคิดในการสืบทอดภูมิปัญญาเหล่านี้มิให้สูญหาย นอกจากนี้

๓) กลุ่มจิตอาสาด้านความดูแลความสะอาดชุมชน ได้แก่ กลุ่ม Care Keeper, กลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นรักษ์โลก มีหน้าที่ในการช่วยดูแลความสะอาดของชุมชนตำบลทุ่งกวาว โดยจะมีการรวมกลุ่มในการพัฒนาชุมชนในโอกาสสำคัญต่าง ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นก่อให้เกิดความตระหนักในการดูแลสภาพแวดล้อมในชุมชน รวมถึงการร่วมกันพัฒนาชุมชนให้น่าอยู่ โดยมีชุมชนเองเป็นผู้ขับเคลื่อนและมีส่วนร่วมในการดูแลรักษา ซึ่งตลอดระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา ปัญหาด้านสภาพแวดล้อม อาทิ เช่น ปัญหาขยะมูลฝอย ปัญหาน้ำเสีย ปัญหาการเผาขยะในที่ชุมชน ปัญหาควันไฟจากการเผาไหม้วัสดุต่างได้รับการแก้ไข สะท้อนให้เห็นถึงความตระหนักในสภาพปัญหาที่ก่อให้เกิดผลเสียกับชุมชน รวมถึงสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดในการร่วมกันดูแลสภาพแวดล้อมในชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะปัญหาการควันไฟจากการเผาไหม้วัสดุนั้น แต่เดิมกลุ่มผู้ประกอบการจะทำการเผาอิฐทั้งในช่วงกลางวันและกลางคืน แต่ภายหลังจากพูดคุยจากฝ่ายผู้นำชุมชน กลุ่มเครือข่ายจิตอาสา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องถึงปัญหาและผลกระทบที่จะตามมา ทำให้ได้แนวทางในการปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน คือ การกำหนดช่วงระยะเวลาในการเผา ทำให้สามารถลดปริมาณของฝุ่นละอองที่เกิดจากการเผาไหม้ได้ ทั้งนี้ผลการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มเครือข่ายจิตอาสาด้านความสะอาดของชุมชนนั้น ยังก่อให้เกิดความตระหนักในด้านปัญหาสุขภาพของคนในชุมชน และปัญหาความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมภายในชุมชนอีกด้วย

สรุปได้ว่า การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิสาหกิจพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เป็นการสร้างเครือข่ายกลุ่มจิตอาสาในชุมชน และนอกชุมชน ซึ่งเครือข่ายควรมีความสัมพันธ์เชิงกระบวนการเชื่อมโยงสอดคล้องประสานกันอย่างเป็นระบบ โดยมีองค์ประกอบของเครือข่ายที่จะเป็นกลไกเครือข่ายที่สำคัญในการสร้างเสริมจิตอาสาที่ดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองที่เข้มแข็งและยั่งยืน โดยความร่วมมือคนในชุมชนเป็นสำคัญ โดยมีเครือข่ายจิตอาสาด้านสาธารณะสงเคราะห์ จิตอาสาด้านวัฒนธรรมประเพณี และจิตอาสาด้านการดูแลสภาพแวดล้อมในชุมชน ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น นอกจากจะสร้างความตระหนักให้กับคนในชุมชนในการร่วมกันช่วยเหลือและพัฒนาชุมชนให้น่าอยู่แล้วนั้น ยังก่อให้เกิดแนวคิดในการอนุรักษ์และสืบทอด

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนถึงวัฒนธรรมประเพณีร่วมกัน ซึ่งผลลัพธ์จากการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว ส่งผลทำให้ชุมชนทุ่งกวาวมีระบบการบริหารจัดการที่ดี มีวัฒนธรรมประเพณีที่มีอัตลักษณ์ มีสภาพแวดล้อมที่สะอาด และเป็นชุมชนที่น่าอยู่อีกด้วย

๔.๓ ผลการศึกษารูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

จากการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มเครือข่ายจิตอาสาและแนวทางการพัฒนาจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว พบว่า กลุ่มจิตอาสาทั้ง ๓ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มจิตอาสาที่ทำหน้าที่ช่วยเหลือด้านงานสังคมสงเคราะห์ กลุ่มจิตอาสาด้านประเพณีวัฒนธรรม และกลุ่มจิตอาสาด้านการดูแลความสะอาดของชุมชน สำหรับการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธนั้น มีการเสริมสร้างเครือข่ายการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านทรัพยากรชุมชน และด้านการบริหารจัดการ ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้นำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ดังนี้

๔.๓.๑ การสร้างความตระหนัก

การปลูกฝังจิตใจให้บุคคลมีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม เป็นการสร้างคุณธรรมจริยธรรมซึ่งเป็นเรื่องที่เกิดจากภายใน “จิตอาสา” เป็นสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญในการปลูกจิตสำนึกให้คนรู้จักเสียสละ ร่วมแรงร่วมใจ มีความร่วมมือในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ช่วยลดปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ช่วยกันพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ช่วยแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคม^{๓๑} กลุ่มจิตอาสาถือเป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของชุมชนเป็นสำคัญ อาศัยความเสียสละในการช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆภายในชุมชน การสร้างความตระหนักให้เห็นถึงประโยชน์และความสำคัญของการช่วยเหลือผู้อื่นๆ ถือเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของการทำงานจิตอาสา^{๓๒} จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ทำให้พบว่า เครือข่ายจิตอาสาในพื้นที่ชุมชนทุ่งกวาวนั้น แม้ว่าจะมีมากถึง ๒๑ กลุ่มจิตอาสา แต่ก็ยังเป็นกลุ่มจิตอาสาที่จัดตั้งขึ้นมาจากการรวมกลุ่มของคนในพื้นที่บางส่วนเท่านั้น ยังมิได้ครอบคลุมถึงกลุ่มคนทุกช่วงวัย รวมถึงยังไม่ได้มีรูปแบบดำเนินกิจกรรมของทางกลุ่มอย่างเป็นรูปธรรมเท่าที่ควร ซึ่งการสร้าง ความตระหนักให้คนในชุมชนให้มีจิตอาสาร่วมกันถือเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ที่จะส่งผลให้เกิดการทำงานร่วมกัน และสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็ง

^{๓๑} สัมภาษณ์นางกุลยา โยธาภักดี, กลุ่มจิตอาสาในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๓๒} สัมภาษณ์นายพิชิต ปัทมาภรณ์พงศ์, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

เริ่มจากระดับครอบครัว ที่จะต้องปลูกฝังเยาวชนในพื้นที่ให้มีจิตอาสาช่วยเหลือผู้อื่น ทั้งในระดับครอบครัว และชุมชน^{๓๓} การปลูกฝังจิตอาสาให้แก่เยาวชน จะช่วยก่อให้เกิดแนวคิดในการช่วยเหลือผู้อื่น เห็นอกเห็นใจ และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบ ดังนั้น การสร้างจิตอาสา เป็นความรับผิดชอบในตนเอง แม้ว่าจะได้รับการอบรมสั่งสอนถ้าใจตนเองไม่ยอมรับ จิตอาสาก็ไม่เกิด ฉะนั้นคำว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” จึงมีความสำคัญส่วนหนึ่งในการสร้างจิตอาสา ถ้าตนเองไม่เห็นความสำคัญแล้วคงไม่มีใครบังคับได้นอกจากใจของตนเองแล้ว แนวทางที่สำคัญในการจิตอาสายังมีอีกหลายประการถ้าปฏิบัติได้ก็จะเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมอีกด้วย

๔.๓.๒ การสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ความรู้และความชำนาญร่วมกับเครือข่ายจิตอาสาที่เหมาะสม^{๓๔} และสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานของเครือข่ายจิตอาสาและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนางานของเครือข่ายจิตอาสา จึงสามารถที่จะปฏิบัติ โดยการที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการและควบคุมการใช้ทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม และการตัดสินใจต่างๆเกี่ยวกับกิจกรรมที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกันกลยุทธิ์การประชาสัมพันธ์โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) เป็นแนวความคิดใหม่ที่มีรากฐานมาจากแนวคิดของระบอบประชาธิปไตย เป็นกระแสของความคิดที่ทำให้ผู้คนในสังคมตระหนักว่าการดำเนินกิจการใด ๆ ก็ตาม ผู้ที่ได้รับผลกระทบและมีส่วนได้เสียควรเป็นผู้มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นและเสนอแนะความคิด การปฏิบัติงานประชาสัมพันธ์ในยุคปัจจุบันจึงต้องประยุกต์แนวคิดให้ตอบรับกับแนวคิดประชาธิปไตย โดยต้องสร้างกระบวนการรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนอันเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติงาน และเป็นส่วนสำคัญของแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนกลุ่มที่มีส่วนได้เสียและได้รับผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต ดังนั้น การพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาในพื้นที่ชุมชนทุ่งกวาง จึงเริ่มจากความต้องการของประชาชนในชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ให้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วม

^{๓๓} สัมภาษณ์นางสมศรี วงษ์ชะอุ่ม, กลุ่มจิตอาสาในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาง อำเภอมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๓๔} สัมภาษณ์นายพิชิต ปัทมาภรณ์พงศ์, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลทุ่งกวาง อำเภอมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

แก้ไขปัญหาม^{๓๕} ซึ่งการแก้ไขปัญหานั้นจำเป็นต้องมีความร่วมมือทำพร้อมๆ กันในทุกระดับ ต้องระดมทุกองค์ประกอบในสังคม โดยเฉพาะในชุมชนทั้งมวล เพื่อเสริมสร้างความเป็นชุมชนให้มีความเข้มแข็ง สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ด้วยตนเอง รูปแบบของการมีส่วนร่วมที่ดำเนินอยู่โดยทั่วไปควรมี ๔ รูปแบบ คือ

๑. การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) ประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องได้รับการ แจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่ จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่ คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้การได้รับแจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องเป็นการแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

๒. การปรึกษาหารือ (Public Consultation) เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือ ระหว่างผู้ดำเนินการโครงการกับประชาชนที่ เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบ เพื่อรับฟังความคิดเห็นและตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในโครงการและกิจกรรมมากขึ้น

๓. การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนและฝ่ายเกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรม และผู้มีอำนาจตัดสินใจในการทำโครงการหรือกิจกรรมนั้นได้ใช้เวที สาธารณะในการทำความเข้าใจ และค้นหาเหตุผลในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมในพื้นที่ นั้น ซึ่งมี หลาย รูปแบบ ได้แก่

๓.๑ การประชุมในระดับชุมชน (Community Meeting) โดยจัดขึ้นในชุมชนที่ได้รับผลกระทบ จากโครงการ โดยเจ้าของโครงการหรือกิจกรรมจะต้องส่งตัวแทนเข้าร่วม เพื่ออธิบายให้ที่ประชุมทราบถึง ลักษณะโครงการและผลกระทบที่ คาดว่าจะเกิดขึ้นและตอบข้อซักถาม

๓.๒ การประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ (Technical Hearing) สำหรับโครงการที่มีข้อโต้แย้งในเชิงวิชาการ จำเป็นจะต้องเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาจากภายนอกมาช่วยอธิบายและให้ความเห็น ต่อโครงการ ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมต้องได้รับทราบผลดังกล่าวด้วย

๓.๓ การประชาพิจารณ์ (Public Hearing) เป็นเวทีในการเสนอข้อมูลอย่างเปิดเผยไม่มีการปิดบัง ทั้งฝ่ายจิตอาสาและประชาชนในพื้นที่ ซึ่งจะต้องมีองค์ประกอบของ ผู้เข้าร่วมที่เป็นที่ยอมรับ มีหลักเกณฑ์และประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจน และแจ้งให้ทุกฝ่ายทราบทั่วกัน

๔. การร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของ ประชาชน ซึ่งประชาชนจะมีบทบาทในการตัดสินใจได้เพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของ

^{๓๕} สัมภาษณ์พระมหาชนินทร์ อธิวัธ, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

คณะกรรมการที่เป็นผู้แทนประชาชนในพื้นที่ลักษณะที่สำคัญของการมีส่วนร่วมว่าเป็นเรื่องของกระบวนการ

สรุปได้ว่า การสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเริ่มจากการรับรู้ข่าวสาร ความต้องการของประชาชน การปรึกษาหารือ และการรับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชน เพื่อให้ได้ทราบถึงปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของคนในชุมชน อันจะส่งผลทำให้สามารถแก้ไขปัญหาและช่วยเหลือกลุ่มผู้ที่ประสบปัญหาได้

๔.๓.๓ การขับเคลื่อนเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธ

การขับเคลื่อนเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธภายในชุมชนตำบลทุ่งกวาวเป็นการดำเนินงานที่มีกลุ่มจิตอาสา ร่วมกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชนในพื้นที่เป็นผู้ขับเคลื่อนในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน กล่าวคือ เครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในชุมชนทุ่งกวาวทั้ง ๒๑ กลุ่ม ได้มีการจัดตั้งขึ้นโดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานในพื้นที่ได้แก่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น คือ ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้านตำบลทุ่งกวาว เทศบาลตำบลทุ่งกวาว โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล คณะสงฆ์ และภาคประชาชน ร่วมกับหน่วยงานภายนอก ได้แก่ พัฒนาสังคมและความมั่นคงมนุษย์จังหวัดแพร่ โรงพยาบาลแพร่ ได้ร่วมกันขับเคลื่อนดำเนินกิจกรรมดังกล่าว โดยมีเป้าหมายสำคัญคือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์โดยมีชุมชนเป็นฐาน ภายใต้การขับเคลื่อนเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธ ทางเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธ ได้ขับเคลื่อนกลไกในการพัฒนาเครือข่ายร่วมกัน ดังนี้^{๓๖}

๑) การกำหนดงานภารกิจ เป็นการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของกลุ่มจิตอาสาวิถีพุทธในการให้ความช่วยเหลือและร่วมกันพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ โดยในชุมชนทุ่งกวาวนั้น บทบาทหน้าที่ของกลุ่มจิตอาสาแต่ละกลุ่มย่อมมีความแตกต่างกันไป ตามวัตถุประสงค์ของการก่อตั้งกลุ่มจิตอาสาแต่ละกลุ่ม ทั้งกลุ่มจิตอาสาด้านการให้ความช่วยเหลือกลุ่มผู้ด้อยโอกาส กลุ่มจิตอาสาด้านการสืบทอดอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น และกลุ่มจิตอาสาในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน แต่โดยภาพรวม แต่ละกลุ่มจิตอาสาก็มีเป้าหมายที่สำคัญร่วมกันคือ การให้ความช่วยเหลือ ดูแลชุมชนเป็นสำคัญ โดยมีได้มีเรื่องของผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง เป็นการทำงานที่ตระหนักถึงผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน

^{๓๖} พระมหาสุทิตย์ อาภาภโร, เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, กรุงเทพฯ:, โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๗, หน้า ๑๐๓.

๒) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก

เครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในพื้นที่ชุมชนตำบลทุ่งกวาวนอกจากจะมีบทบาทหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือประชาชนในพื้นที่แล้วนั้น ยังมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การติดต่อประสานงาน การเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำชุมชน ประชาชนในพื้นที่ ตลอดจนถึงหน่วยงานองค์กรภาครัฐ ในการดำเนินกิจกรรมที่แต่ละกลุ่มจิตอาสาจัดขึ้น ซึ่งตลอดระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา กลุ่มเครือข่ายจิตอาสาแต่ละกลุ่ม ถือว่ามีความใกล้ชิดกับประชาชนในพื้นที่เป็นอย่างมาก โดยเข้าไปมีส่วนร่วมในการรับฟังสภาพปัญหา และร่วมกันหาแนวทางเพื่อนำไปสู่แนวทางการแก้ไขอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนตำบลทุ่งกวาวนั้น เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ผ่านการลงพื้นที่สำรวจสภาพปัญหาจริงที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ โดยได้รับความร่วมมือจากประชาชนในพื้นที่เป็นอย่างดี ในการให้ข้อมูลข่าวสารแก่เครือข่ายกลุ่มจิตอาสา นอกจากนี้ เครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธยังมีการสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่มสมาชิกร่วมกัน โดยผ่านการเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายจิตอาสาที่ทางเทศบาลตำบลทุ่งกวาวได้จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และร่วมกันจัดทำแผนการพัฒนาชุมชน ซึ่งผลที่เกิดขึ้น ก่อให้เกิดการภาคีเครือข่ายความร่วมมือจากกลุ่มจิตอาสาในตำบลทุ่งกวาว และชุมชนอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เครือข่ายในด้านการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัย หรือเครือข่ายจิตอาสากลุ่ม ๑๖๖๙ ทุ่งกวาว กลุ่ม ปภ.บรรเทาสาธารณภัย และกลุ่มจิตอาสาภัยพิบัติ ที่นอกจากจะทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือในชุมชนตำบลทุ่งกวาวแล้วนั้น ยังมีการออกไปช่วยเหลือในพื้นที่ใกล้เคียงที่ประสบภัยอีกด้วย ดังนั้น การสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในชุมชนตำบลทุ่งกวาวนั้น จึงมีได้จำกัดเฉพาะเพียงกลุ่มคนในชุมชนทุ่งกวาวเท่านั้น แต่ยังมีการสร้างเครือข่ายภายนอกชุมชนในการร่วมกันช่วยเหลือผู้ที่ประสบภัยอีกด้วย

๓) การเรียนรู้และการปรับตัว

การขับเคลื่อนเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในพื้นที่ชุมชนตำบลทุ่งกวาวนั้น นอกจากการกำหนดภารกิจ และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกแล้วนั้น สิ่งสำคัญประการต่อมาที่ถือเป็น การขับเคลื่อนเครือข่ายจิตอาสา ก็คือ การเรียนรู้และการปรับตัวของเครือข่ายจิตอาสาและประชาชนในพื้นที่ ที่จะต้องมีการเรียนรู้และปรับตัวอยู่ตลอดเวลา ทั้งในด้านการให้ความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพ การดูแลสุขภาพจิต การชุมชน การประชาสัมพันธ์ข่าวสารแก่ประชาชน ตลอดจนถึงการปรับตัวในสถานการณ์แพร่ระบาดของโควิด ๑๙ ที่ผ่านมา ซึ่งการเรียนรู้และการปรับตัวถือเป็นการขับเคลื่อนที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งในรอบ ๒ ปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์แพร่ระบาดของโควิด ๑๙ ที่ชุมชนไม่สามารถรวมกลุ่มกันได้ ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันระบบออนไลน์ หรือ มีการสร้าง Line Group ของแต่ละกลุ่มขึ้น ทั้งกลุ่มที่มีหน้าที่ให้คำแนะนำสำหรับผู้ป่วยในชุมชน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มดูแลด้านอุปถัมภ์ต่างๆ ตลอดจนถึงการติดต่อประสานงานต่างๆ ระหว่างกลุ่มจิตอาสา กับสมาชิก

ในแต่ละกลุ่ม รวมถึงการประชุมปรึกษาหารือผ่านระบบ Zoom และ Line อีกด้วย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการเรียนรู้และการปรับตัวไปตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน แม้ว่าในระยะแรกจะประสบปัญหาในการใช้งาน แต่ก็มี การปรับตัวได้จนสามารถนำเอาเทคโนโลยีมาปรับใช้อย่างก่อให้เกิดประโยชน์ในปัจจุบันอีกด้วย

๔) การดำเนินกิจกรรมร่วมกัน

การดำเนินกิจกรรมระหว่างกลุ่มจิตอาสาและสมาชิกในชุมชนทุ่งกวาว เป็นการดำเนินกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความพลังขับเคลื่อนเครือข่ายให้ดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการดำเนินกิจกรรมร่วมกันนั้น เป็นการส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนได้มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกัน มีความใกล้ชิดกัน โดยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ทางเครือข่ายจิตอาสาได้ดำเนินกิจกรรมที่ให้ความช่วยเหลือทั้งในด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ และสาธาณประโยชน์อย่างสม่ำเสมอ อาทิ เช่น กิจกรรมมอบเครื่องอุปโภคบริโภค กิจกรรมช่วยเหลือด้านสุขภาพ กิจกรรมปันสุข กิจกรรมมอบทุนการศึกษาแก่ครอบครัวที่ยากจน กิจกรรมตรวจสุขภาพประจำตำบล กิจกรรมมอบเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ผู้สูงอายุที่ยากจน กิจกรรมพัฒนาชุมชนทุ่งกวาว กิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อน กิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และกิจกรรมการดูแลสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งผลจากการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว ก่อให้เกิดความร่วมมือกันในระดับครอบครัว และชุมชน โดยมีเครือข่ายจิตอาสาทั้ง ๒๑ กลุ่ม เป็นผู้ขับเคลื่อนดำเนินกิจกรรม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีส่วนต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนได้เป็นอย่างดี

๔.๓.๔ การนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้

การพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ในแต่ละพื้นที่นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดความสงบสุข ทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน โดยการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้นั้น เป็นการพัฒนาให้เกิดจิตสำนึกในการช่วยเหลืออย่างแท้จริง ทั้งในกลุ่มจิตอาสาและกลุ่มผู้ที่ได้รับการช่วยเหลือ โดยหลักธรรมที่ส่งเสริมให้มีจิตอาสาประกอบไปด้วย^{๓๗)}

^{๓๗)} สัมภาษณ์พระมหาชนินทร์ อธิวโร, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

๑) หลักพรหมวิหาร ๔

พรหมวิหาร ๔ หมายถึงธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจ และกำกับความประพฤติ จึงจะเชื่อว่าจะดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ ประกอบด้วย

(๑) เมตตา คือ ความรัก ความมีใจปรารถนาดีอยากให้เขามีสุข มีจิตใจแผ่แผ่เมตตา และคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

(๒) กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในการจะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์เดือดร้อนของปวงสัตว์

(๓) มุทิตา คือ ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงอยู่ปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป

(๔) อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง อันจะดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีจิตที่ควรทำ เพราะเขาได้รับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน

พรหมวิหาร ๔ เป็นหลักธรรมที่มีความสัมพันธ์กัน ซึ่งในทางปฏิบัติจะต้องทำให้มีความสมดุลกันกล่าว คือ ไม่เน้นข้อใดข้อหนึ่งโดยเฉพาะ แต่จะต้องปฏิบัติครบทุกข้อ จึงจะประสานความเชื่อมโยงกัน โดยแบ่งเป็น ๒ ภาค คือ

(๑) ภาคความรู้สึก ได้แก่ เมตตา กรุณา และมุทิตา อันเป็นความรู้สึกที่บิฑามารดาแสดงต่อบุตร ซึ่งจำทำให้บุตรมีบุคลิกภาพ และนิสัยใจคอที่ดี เช่น มีความรัก ความอบอุ่น เป็นคนอ่อนโยน ละเอียด ละเอียด ไม่มีความสุข

(๒) ภาคปัญญา ได้แก่ อุเบกขา ซึ่งเป็นธรรมที่สร้างความสมดุลให้บิฑามารดา แสดงออกแต่เพียงด้านความรู้สึกต่อบุตรเพียงอย่างเดียวจะต้องแสดงออกทางด้านปัญญา เพราะความเป็นจริงของชีวิตจะต้องดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเอง โดยไม่ต้องอาศัยบิฑามารดาตลอดไป

๒) หลักสังคหวัตถุ ๔

หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นสัจธรรมที่ผู้ปฏิบัติตามทุกคนย่อมสามารถรู้แจ้งเห็นจริงได้ด้วยตัวเอง และทำให้ผู้ปฏิบัติพ้นทุกข์ เข้าถึงความสุขและความบริสุทธิ์ภายในได้จริง ธรรมของพระพุทธองค์เป็นความรู้อันบริสุทธิ์ เป็นธรรมโอสถณนานเอกที่สามารถเยียวยาจิตใจของมวลมนุษยชาติให้

หลุดพ้นจากความโลภ ความโกรธ ความหลง เพราะเมื่อใจปราศจากสิ่งเหล่านี้ ใจย่อมสะอาดบริสุทธิ์ มีอานุภาพและเกิดเป็นความเมตตา กรุณา ปราณี มีแต่ความรักความปรารถนาดีต่อกัน ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ใน สังคหสูตร ว่า ทานญ จ เปยวชนญ จ อตถจริยา จ ยา อิธ สมานตตา ธมเมสุ ตถถ ยถาวร การให้ทาน การพูดจาไพเราะ การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ในโลกนี้ ความเป็นผู้มีตนสม่ำเสมอ ในธรรมทั้งหลายนั้นตามสมควร

สังคหวัตถุ ๔ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่ยึดเหนี่ยวใจและประสานใจของกลุ่มคนให้เกิดความสามัคคี ประกอบด้วย

(๑) ทาน คือ การให้ การแบ่งปันในรูปสิ่งของหรือความรู้

(๒) ปิยวาจา คือ การใช้คำพูดสุภาพ อ่อนหวาน ก่อให้เกิดไมตรี

(๓) อตถจริยา คือ การชวนชวายุประพฤติตน บำเพ็ญตนเป็นประโยชน์เพื่อผู้อื่น

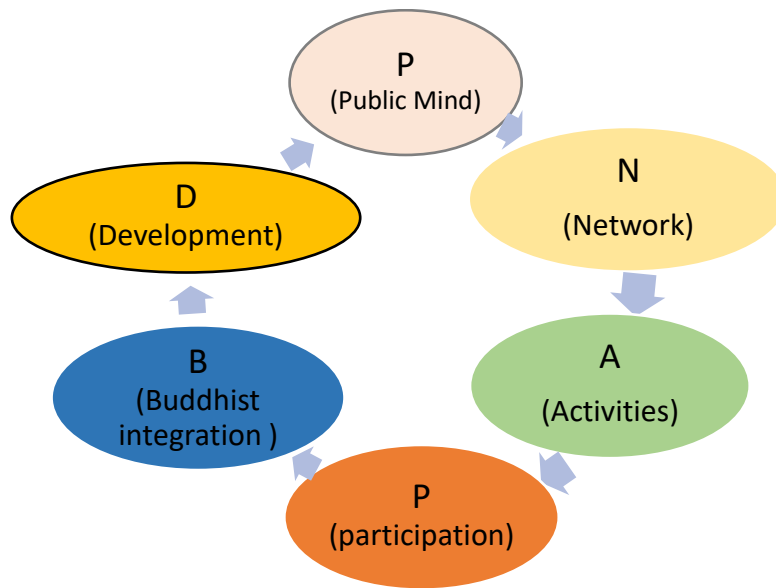
(๔) สมานัตตตา คือ ให้เหมาะสมกับเหตุการณ์และ สมานัตตตา คือ การวางตนเสมอดันเสมอปลาย สภาพแวดล้อม

หลักคำสอนเกี่ยวกับ สังคหวัตถุ ๔ คือ หลักการสังเคราะห์ หรือเรื่องการสังเคราะห์กับช่วยเหลือกันและกัน มีลักษณะพฤติกรรมที่รู้จักแบ่งปัน รู้จักการให้ เสียสละ ยินดีในความสุขของผู้อื่น ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไกล่เกลี่ยความแตกแยกในหมู่คณะบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม ไม่นำเอาผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตัวเอง

สรุปได้ว่า การใช้หลักพุทธธรรมในการทำงานจิตอาสา ตามความหมายของจิตอาสา จิต หมายถึง ใจ สิ่งที่มีหน้าที่รู้คิดและนึกธรรมชาติที่รู้อารมณ์ สภาพที่นึกคิด ความคิด อาสา หมายถึง ความหวัง ความต้องการ การรับทำโดยเต็มใจ สมัยครใจ แสดงตัวขอรับทำการนั้นหรือจิตสาธารณะ คือ จิตบริการที่เกี่ยวกับการคิด และการปฏิบัติในการให้ความช่วยเหลือผู้ อื่น เป็นการประพฤติปฏิบัติที่มุ่งความสุขของผู้อื่น ที่ตั้งอยู่บนฐาน บนพื้นฐานของความตั้งใจดี และเจตนาดี ซึ่งจิตอาสา มีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อสภาพสังคมปัจจุบัน บุคคล ต้องการความช่วยเหลือมีอยู่มาก การให้ความช่วยเหลือเหลือในรูปแบบต่างๆ มากมาย เรื่องจิตอาสาจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ ที่ตนสามารถจะเป็นคนหนึ่งที่มีจิตอาสาเพิ่มขึ้นในสังคมหรือไม่ จิตอาสาเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดองค์กร หรือเครือข่ายอาสาขึ้นมา เพื่อกระตุ้นจิตอาสาให้เพิ่มขึ้นในสังคมไทย จิตอาสาจึงเป็นลักษณะจิตของบุคคลที่ประกอบด้วย ความมีน้ำใจและจิตสำนึกหรือสำนึกสาธารณะที่เสียสละร่างกาย แรงใจ สติปัญญาเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมต่อไป

๔.๔ องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

เครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาวทั้ง ๒๑ กลุ่มเป็นกลุ่มจิตอาสาที่ทำงานด้านสังคมสงเคราะห์ ด้านสภาพแวดล้อมชุมชน และด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นโดยมีบทบาทหน้าที่แตกต่างกันทั้งในด้านการสังคมสงเคราะห์ วัฒนธรรมประเพณี และการดูแลสภาพแวดล้อมชุมชน ซึ่งกลุ่มจิตอาสาด้านสังคมสงเคราะห์ ได้แก่ กลุ่มอาสาสมัครพัฒนาสังคมความมั่นคงมนุษย์ กลุ่ม อปพร. กลุ่มสตรีแม่บ้านทุ่งกวาว กลุ่ม บก.บรรเทาสาธารณภัย กลุ่ม อสม. กลุ่ม ๑๖๖๙ ทุ่งกวาว กลุ่มกองทุนสวัสดิการทุ่งกวาว กลุ่มจิตอาสาภัยพิบัติ กลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นรักษ์โลกกลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นรักษ์โลก กลุ่มสภาองค์กรชุมชนตำบลทุ่งกวาว กลุ่มน้ำใจโควิด กลุ่มเครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน กลุ่มจิตอาสาด้านวัฒนธรรมประเพณี ได้แก่ กลุ่มประเพณีวัฒนธรรมทุ่งกวาว กลุ่มผู้สูงอายุทุ่งกวาว กลุ่มคนรักสัตว์ กลุ่มแม่ขาว กลุ่มรักษาศิล ๕ กลุ่มเทศน์ – สวดฟรี กลุ่มประเพณีสืบฮีตตามฮอย และกลุ่มจิตอาสาด้านความดูแลความสะอาดชุมชน ได้แก่ กลุ่ม Care Keeper และ กลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นรักษ์โลก กลุ่มจิตอาสดังกล่าวมีกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ ที่ดำเนินโครงการโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีกิจกรรมเป็นตัวขับเคลื่อนในการพัฒนาให้ชุมชนเป็นพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ โดยผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น นอกจากจะทำให้ชุมชนทุ่งกวาวได้รับการพัฒนาให้น่าอยู่มากยิ่งขึ้นแล้วนั้น ยังมีส่วนสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน เกิดความสามัคคีในชุมชน ตลอดจนถึงการอยู่ร่วมกันอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัย โดยการนำเอาหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธจึงเป็นเครือข่ายที่สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่มีความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน และร่วมกันช่วยเหลือกันและกัน จนเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนให้เป็นพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ โดยพื้นที่เชิงสร้างสรรค์นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการพัฒนาในด้านศักยภาพด้านคนและเครือข่ายไปพร้อมๆกัน ดังนั้น เครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในพื้นที่ชุมชนตำบลทุ่งกวาว ได้ดำเนินกิจกรรมร่วมกับชุมชน จนก่อให้เกิดผลลัพธ์ในด้านผลสำเร็จที่เกิดขึ้น คือการสร้างพื้นที่ชุมชนทุ่งกวาวให้มีความน่าอยู่และเป็นพื้นที่สร้างสรรค์ ดังแผนภาพสรุปองค์ความรู้ ดังนี้

จากแผนภาพแสดงองค์ความรู้อธิบายได้ว่า จิตอาสา (Public Mind) เป็นจุดเริ่มต้นของความเสียสละ ที่มีลักษณะการถ่ายทอดเป็นเครือข่าย (Network) โดยดำเนินงานผ่านกิจกรรม (Activities) ให้ความช่วยเหลือแบบการมีส่วนร่วม (Participation) โดยการนำเอาหลักพุทธธรรมไปบูรณาการ (Buddhist Integration) นำไปสู่การพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ (Creative area Development)

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” ครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๒) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยนัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเครือข่ายจิตอาสาในพื้นที่ชุมชนตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ จำนวน ๒๐ รูป/คน การวิเคราะห์ข้อมูล การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามเนื้อหา (Content analysis) แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๕.๑.๑ ผลการศึกษาเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

เครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในพื้นที่ชุมชนตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีทั้งหมด ๒๑ กลุ่มจิตอาสา แบ่งออก ๓ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มจิตอาสาด้านสังคมสงเคราะห์ กลุ่มจิตอาสาด้านประเพณีวัฒนธรรม และกลุ่มจิตอาสาด้านความสะอาดในชุมชน โดยแต่ละกลุ่มจิตอาสานั้น มีบทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติงานที่แตกต่างกัน คือ ๑) กลุ่มจิตอาสาด้านสังคมสงเคราะห์ ประกอบไปด้วย กลุ่มอาสาสมัครพัฒนาสังคมความมั่นคงมนุษย์ กลุ่ม อปพร. กลุ่มสตรีแม่บ้านทุ่งกวาว กลุ่ม บก.บรรเทาสาธารณภัย กลุ่ม อสม. กลุ่ม ๑๖๖๙ ทุ่งกวาว กลุ่มกองทุนสวัสดิการทุ่งกวาว กลุ่มจิตอาสาภัยพิบัติ กลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นรักโลก มีบทบาทและหน้าที่ในการช่วยเหลือ และให้คำแนะนำกลุ่มผู้ประสบปัญหาในชุมชน ทั้งในด้านสุขภาพ การดำเนินชีวิตและครอบครัว โดยเฉพาะกลุ่มผู้ยากจน กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มผู้พิการ กลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นรักโลก กลุ่มสภาองค์กรชุมชนตำบลทุ่งกวาว กลุ่มน้ำใจโควิด กลุ่มเครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน ๒) กลุ่มจิตอาสาด้านวัฒนธรรม

ประเพณี ได้แก่ กลุ่มประเพณีวัฒนธรรมทุ่งกวาว กลุ่มผู้สูงอายุทุ่งกวาว กลุ่มคนรักสัตว์ กลุ่มแม่ชาว
กลุ่มรักษาศิล ๕ กลุ่มเทศน์ – สวดพรี กลุ่มประเพณีสืบฮีตตามฮอย มีบทบาทและหน้าที่ในการ
ช่วยเหลืองานด้านวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน และ ๓) กลุ่มจิตอาสาด้านความดูแลความสะอาด
ชุมชน ได้แก่ กลุ่ม Care Keeper, กลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นรักษ์โลก มีบทบาทหน้าที่ในการช่วยดูแล
ความสะอาดของชุมชนตำบลทุ่งกวาว โดยจะมีการรวมกลุ่มในการพัฒนาชุมชนในโอกาสสำคัญต่าง

๕.๑.๒ ผลการศึกษาการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิง สร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ พบว่า

การศึกษาศึกษาการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของ
ตำบลทุ่งกวาวนั้น มีกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสา ๓ ด้าน คือ ๑) กระบวนการสร้างความ
ร่วมมือ เป็นกระบวนการสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสา เนื่องจากการ
ดำเนินงานของเครือข่ายจิตอาสาทั้ง ๒๑ กลุ่มนั้น เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเป็นสำคัญ ฉะนั้น จึง
จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนในการช่วยเหลือและสนับสนุนให้
กิจกรรมที่ดำเนินการนั้นสำเร็จลุล่วงโดยอาศัยเทคนิค 3S's ในการสร้างความร่วมมือและการ
สนับสนุนจากชุมชน ๒) กิจกรรมที่ดำเนินการ เป็นกิจกรรมที่ทางกลุ่มเครือข่ายจิตอาสาร่วมกับชุมชน
ได้ร่วมกันจัดขึ้น เพื่อเป็นการช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ และสนับสนุนให้เกิดการทำงานร่วมกัน โดย
กิจกรรมที่ได้ดำเนินการนั้น เป็นกิจกรรมด้านสาธารณะสงเคราะห์และสาธารณะประโยชน์ มี
ผลประโยชน์ของชุมชนเป็นสำคัญ ผ่านการขับเคลื่อนโดยกลุ่มเครือข่ายจิตอาสาทั้ง ๓ กลุ่ม ได้แก่
กลุ่มจิตอาสาด้านสังคมสงเคราะห์ กลุ่มจิตอาสาด้านวัฒนธรรมประเพณี และกลุ่มจิตอาสาด้าน
ทรัพยากรสภาพแวดล้อม และ ๓) ผลลัพธ์ของการดำเนินกิจกรรม เป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากการดำเนิน
กิจกรรมของกลุ่มเครือข่ายจิตอาสา ที่ก่อให้เกิดความตระหนักให้กับคนในชุมชนในการช่วยเหลือ
แบ่งปัน ร่วมกันพัฒนาและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และร่วมกันพัฒนาให้ชุมชนตำบลทุ่งกวาวเป็น
พื้นที่สร้างสรรค์แห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสันติต่อไป

๕.๑.๓ ผลการศึกษารูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนา พื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

รูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของ
ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีทั้งหมด ๔ รูปแบบ คือ ๑) การสร้างความตระหนักเป็น
การปลูกฝังจิตใจให้บุคคลมีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม เป็นการสร้างคุณธรรมจริยธรรมซึ่ง
เป็นเรื่องที่เกิดจากภายใน “จิตอาสา” เป็นสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญในการปลูกจิตสำนึกให้คนรู้จัก
เสียสละ ร่วมแรงร่วมใจ มีความร่วมมือในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ช่วยลดปัญหาที่เกิดขึ้นใน
สังคม ช่วยกันพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ช่วยแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ให้

เกิดประโยชน์สุขแก่สังคม ๒) การสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ความรู้และความชำนาญร่วมกับเครือข่ายจิตอาสาที่เหมาะสม และสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานของเครือข่ายจิตอาสาและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง โดยเริ่มจากการรับรู้ข่าวสาร ความต้องการของประชาชน การปรึกษาหารือ และการรับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชน เพื่อให้ได้ทราบถึงปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของคนในชุมชน อันจะส่งผลทำให้สามารถแก้ไขปัญหาและช่วยเหลือกลุ่มผู้ที่ประสบปัญหาได้ ๓) การขับเคลื่อนเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธ เป็นการขับเคลื่อนเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธภายในชุมชนตำบลทุ่งกวาวเป็นการดำเนินงานที่มีกลุ่มจิตอาสา ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชนในพื้นที่เป็นผู้ขับเคลื่อนในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน โดยมีกลไกในการพัฒนาเครือข่ายร่วมกัน คือ (๑) การกำหนดงานภารกิจ เป็นการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของกลุ่มจิตอาสาวิถีพุทธในการให้ความช่วยเหลือและร่วมกันพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ (๒) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนในชุมชน ระหว่างกลุ่มจิตอาสา ผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ ตลอดจนจนถึงหน่วยงานองค์กรภาครัฐ ๓) การเรียนรู้และการปรับตัว เป็นการเรียนรู้และการปรับตัวของเครือข่ายจิตอาสาและประชาชนในพื้นที่ ที่จะต้องมีการเรียนรู้และปรับตัวอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคม (๔) การดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เป็นการดำเนินกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความพลังขับเคลื่อนเครือข่ายให้ดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพผ่านกิจกรรมที่ได้ดำเนินการขึ้น ๔) การนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ เป็นการพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดความสงบสุข ทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน โดยหลักธรรมที่ช่วยเสริมสร้างจิตอาสาประกอบไปด้วย พรหมวิหาร ๔ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่มีความสัมพันธ์กันเน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขด้วยความรักความเมตตา ปราณนาดีต่อกัน และหลักสังคหวัตถุ คือ หลักการสงเคราะห์ หรือช่วยเหลือกันและกัน รู้จักแบ่งปัน รู้จักการให้ เสียสละ ยินดีในความสุขของผู้อื่น และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๕.๒ อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” อภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

จิตอาสาถือเป็นแนวคิดและกระบวนการในการช่วยเหลือบุคคลอื่นหรือสังคม เพื่อป้องกันปัญหา แก้ไขปัญหา หรือพัฒนาสังคมด้วยความเสียสละ ความสมัครใจ ความเต็มใจ โดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นเงินหรือสิ่งของอื่นใด นอกจากความพอใจและความภาคภูมิใจในผลงานที่ตนเองได้บำเพ็ญประโยชน์โดยการช่วยเหลือบุคคลอื่นและสังคม ตามกำลังความสามารถของตนเองที่มีอยู่อย่าง

เต็มที จิตอาสาจึงเป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนฐานของความเมตตา คือ ความรัก ความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์หรือสัตว์ทั้งหลายที่อยู่ร่วมโลกเดียวกัน การตระหนักรู้ถึงปัญหา ความทุกข์หรือความเดือดร้อนของบุคคลหรือสัตว์อื่นให้มาเป็นปัญหา ความทุกข์หรือความเดือดร้อนของตนเอง และเป็นกระบวนการแห่งความกรุณา คือ ความสงสาร ความปรารถนาให้บุคคลในสังคมมีความสุข อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข จึงพยายามทุกวิถีทางในการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทั้งหลาย ทั้งร่างกาย แรงใจและสติปัญญา เพื่อช่วยเหลือบุคคลอื่นที่ประสบกับปัญหาหรือเพื่อขับเคลื่อนระบบต่าง ๆ ในสังคมให้เกิดสิ่งสร้างสรรค์ เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสิริพัชรโสภิต และคณะว่า^{๓๘} จิตอาสาเชิงพุทธบูรณาการเป็นการเห็นแก่ผลประโยชน์ของส่วนรวมโดยดเว้นกระทำให้ทรัพย์สินส่วนรวมเสียหาย มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพย์สินส่วนรวม การเคารพสิทธิของบุคคลอื่นในการใช้ทรัพย์สินร่วมกันโดยมุ่งเน้นการให้ การไม่เบียดเบียน และการมุ่งประโยชน์ร่วมกันที่ผสมผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการปฏิบัติ ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ ๔ พรหมวิหาร ๔ และหลักการสังเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนา ในการปฏิบัติ ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ ๔ พรหมวิหาร ๔ และหลักการสังเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนา การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสานั้น จะต้องอาศัยความร่วมมือจากครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้น ในการช่วยปลูกฝังและสร้างความตระหนักให้มีแนวคิดในการช่วยเหลือผู้อื่น สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชนัญชิดา ทิพย์ญาณ ว่า^{๓๙} สถาบันครอบครัวมีบทบาทในการขัดเกลาทางสังคมโดยบิดามารดาและปู่ย่าตายายได้บ่มเพาะพฤติกรรมจิตอาสาได้จากการอบรมเลี้ยงดูมีการสั่งสอนด้วยวาจา การทำตนให้เป็นแบบอย่าง และการชักชวนไปร่วมกิจกรรมทางสังคม สถาบันการศึกษาขัดเกลาจากอาจารย์ผู้สอน และอาจารย์ที่ปรึกษา โดยให้ความรู้ด้านวิชาการมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม และการปลูกฝังจิตสาธารณะให้กับนักศึกษา สถาบันศาสนา คือ การอบรม/สั่งสอนด้วยวาจา สอนเรื่องการให้ทาน การช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผล สอนให้เมตตา โดยผ่านผู้นำทางศาสนา เช่น โต๊ะอิหม่าม หรือพระสงฆ์ สอนการขัดเกลาทางสังคมผ่านดารา นักร้อง นักแสดงที่ชื่นชอบ ชวนเข้าร่วมกิจกรรมทำดีเพื่อสังคม ช่องทางที่ใช้สื่อสาร ได้แก่ Facebook Instagram YouTube Line และโทรศัพท์ โดยให้สื่อมวลชนส่งต่อการกระจายความคิด ความรู้ หรือการรับรู้ เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ และกลุ่มเพื่อนเป็นสภาพแวดล้อมหนึ่งที่มีส่วนในการปลูกฝังคุณธรรม โดยกระบวนการผลักดันในการเกิดจิตสำนึกคือ การรวมกลุ่มทำกิจกรรม เช่น ชมรมสโมสร ค่ายจิตอาสา และมีอิทธิพลในการปรับเปลี่ยน

^{๓๘} พระครูสิริพัชรโสภิต และคณะ, การพัฒนาจิตอาสาเชิงพุทธบูรณาการ, รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 7 “วิถีพุทธ วิถีชุมชน รากฐานชีวิตศาสน์เชิงสังคมล้ำนาในสังคมวิถีใหม่”, วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔ ณ วิทยาลัยสงฆ์ลาพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้า ๗๖๘-๗๗๖.

^{๓๙} ชนัญชิดา ทิพย์ญาณ, การให้ความหมาย พฤติกรรมจิตอาสาและกระบวนการขัดเกลาสังคมที่เสริมสร้างพฤติกรรมจิตอาสาของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๔), หน้า ๓๖-๕๒.

พฤติกรรม ดังนั้น นอกจากปัจจัยทางครอบครัวในการปลูกฝังจิตอาสาแล้วนั้น ในด้านการขับเคลื่อนเครือข่ายจิตอาสาให้มีความเข้มแข็งนั้น จะต้องอาศัยทั้งเครือข่ายจิตอาสาภายในชุมชนและเครือข่ายภายนอก ที่เข้ามามีบทบาทในการให้คำแนะนำ สนับสนุน รวมถึงช่วยเหลือในกิจกรรมต่างๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ฐิตินันท์ ตันยุวรรธนะ และจิรพรรณ นฤภัทร ว่า^{๔๐} เครือข่ายอาจจัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการจากหน่วยราชการหรือหน่วยงานพัฒนาเอกชน หรืออาจเกิดขึ้นแบบไม่เป็นทางการด้วยการวางแผนและการทำกิจกรรมร่วมกันของบุคคลหรือองค์กรที่สนใจ โครงสร้างของเครือข่ายมีได้หลายรูปแบบ แต่ก็มีความสำคัญน้อยกว่ากระบวนการติดต่อกันหลายทิศทางของสมาชิกภายในเครือข่าย เครือข่ายต้องมีการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน สามารถจัดขึ้นในลักษณะการประชุมทั้งเชิงปฏิบัติการหรือการทดลอง รวมถึงการสัมมนาการเผยแพร่เอกสาร และการทำกิจกรรมร่วมกันโดยต้องมีกลุ่มหรือบุคคลที่เปรียบเสมือนแม่ข่ายในการทำงาน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- ๑) สถาบันทางการศึกษาควรตระหนักถึงการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการปลูกฝังจิตอาสาภายในชุมชน เพื่อให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้เห็นถึงความสำคัญของการช่วยเหลือแบ่งปันผู้อื่น
- ๒) หน่วยงานภาครัฐควรมีการสนับสนุนด้านงบประมาณให้แก่กลุ่มจิตอาสาในแต่ละชุมชน เพื่อให้เกิดขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานและช่วยเหลือผู้อื่นต่อไป
- ๓) องค์กรทางศาสนาภายในชุมชนควรมีบทบาทในการให้การสนับสนุนส่งเสริม และร่วมพัฒนากลุ่มจิตอาสาในพื้นที่

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

- ๑) กลุ่มเครือข่ายจิตอาสาควรมีปฏิทินในการดำเนินงานที่ชัดเจน เพื่อที่จะสามารถกำหนดทิศทางและวางแผนการดำเนินกิจกรรมแต่ละครั้งได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- ๒) จากผลการดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายกลุ่มจิตอาสาวิฑูฤทธิ์ในแต่ละปี ควรมีการสรุปและประเมินผล เพื่อที่จะสามารถนำเอาผลการประเมินไปปรับปรุงแก้ไขในการดำเนินกิจกรรมครั้งต่อไป

^{๔๐} ฐิตินันท์ ตันยุวรรธนะ และจิรพรรณ นฤภัทร, การเสริมสร้างพลังเครือข่ายจิตอาสาที่เท่าเทียม ด้วยแนวคิดทุนทางสังคม: กรณีศึกษา บทบาทข้าราชการทหารกรมกิจการพลเรือนทหารเรือ, รายงานสืบเนื่องการสัมมนาวิชาการเนื่องในโอกาสการสถาปนาคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มธ. ปีที่ ๖๕, หน้า ๒๖-๔๒.

๓) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่สามารถนำเอารูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาของชุมชนตำบลทุ่งกวาวไปประยุกต์ใช้ตามแต่ละบริบทของชุมชน เพื่อสามารถรวมกลุ่มจิตอาสาของแต่ละชุมชนให้เป็นรูปธรรม โดยมีขอบเขตการดำเนินงานที่ชัดเจน และสามารถสร้างเครือข่ายกับในการช่วยเหลือและพัฒนาชุมชนร่วมกับกลุ่มจิตอาสาในพื้นที่อื่นได้อีกด้วย

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการสร้างจิตอาสาภายในโรงเรียน และสถาบันทางการศึกษาอื่นๆ

๒) ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการปลูกฝังแนวคิดเรื่องจิตอาสาให้แก่เยาวชนในแต่ละพื้นที่

๓) ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อสมัยใหม่ที่มีผลต่อการสร้างจิตอาสาของเยาวชนในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, จอมปราชญ์นักการศึกษา, กรุงเทพมหานคร : ชัคเชสมิเดีย. ๒๕๔๔.

ชนิษฐา สุขทวี. แนวทางการสร้างเครือข่ายกิจกรรมจิตอาสาที่ส่งเสริมทักษะชีวิตด้านการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดนครนายก. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ๒๕๖๒.

คณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ, การส่งเสริมคุณธรรม พอเพียง วินัย สุจริต จิตอาสา สร้างคนดีสู่สังคม. บริษัท พิมพ์ดี จำกัด ๒๕๖๑

จำนงค์ อภิวณฺณสิทธิ, จริยธรรมสำหรับผู้นำ. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๔๔.

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. สอนเด็กให้มีจิตอาสา. กรุงเทพมหานคร: วี พรินท์ ๒๕๕๒.

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตฺตฺวณฺโณ), การพัฒนาจิต. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๓

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐.

นนทบุรี : บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด. ๒๕๕๐.

พระไพศาล วิสาโล, วิถีสังคมไทย ประชาสังคมและวัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๔.

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัญจร, สำนักไทยที่พึงปรารถนา, กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์เดือนตุลาคม. ๒๕๔๓.

ณรงค์ อ้วนอง, รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาสำนักสาธารณะของชุมชน ศึกษากรณีการจัดการศึกษาในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนกรุงเทพมหานคร : โครงการวิจัยการศึกษากับชุมชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. ๒๕๔๖.

นฤมล นิราทร, การสร้างเครือข่ายการทำงาน : ขอควรพิจารณาบางประการ. มหาวิทยาลัยธรรม

ศาสตร์:กรุงเทพมหานคร. ๒๕๔๓.

ประเวศ วะสี และคณะ, ยุทธศาสตร์แก้วิกฤติชาติ, กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

๒๕๔๒.

มัลลิกา มติโก. จิตสำนึกทางสังคมของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.

กรุงเทพมหานคร : เจริญดีการพิมพ์, ๒๕๕๑.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นานมีบุ๊ค

พับลิเคชั่น, ๒๕๔๒

วรรณสิทธิ์ ไวยเสวี,. คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ ๑ จิตปรมัตถ์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑

นครปฐม : มูลนิธิแนบมหานิราชนท์, ๒๕๕๑

วีระศักดิ์ เครือเทพ, เครือข่าย: นวัตกรรมการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น.

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๐.

วิรัตน์ คำศรีจันทร์. จิตสำนึกพลเมืองในบริบทสังคมไทย. นครปฐม : โครงการวิจัยและพัฒนา

ประชาคมพุทธมณฑล. ๒๕๔๔.

วิศิษฐ์ ชัยสุวรรณ, อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย : ชุดที่ ๓ ตอนที่ ๑ เรื่องประเภทของจิต.

กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิเผยแผ่พระสัทธรรม. ๒๕๕๐.

อรุณี เวียงแสง และคณะ. การติดตามและประเมินผลแบบมีส่วนร่วม. กรุงเทพมหานคร: โครงการ

เสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข. ๒๕๕๘.

เสรี พงศพิศ. เครือข่าย. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทยการพิมพ์ ๒๕๔๘.

สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ. วาระการวิจัยแห่งชาติในภาวะวิกฤติเพื่อฟื้นฟูชาติ.

กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ. ๒๕๔๒.

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. แนวทางพัฒนา การวัดและประเมินคุณลักษณะอันพึง

ประสงค์ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑. พิมพ์ครั้งที่

๒ กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด. พ.ศ.

๒๕๕๓

(๒) รายงานการวิจัยและบทความวิชาการ

ขวัญตา ภูริวิทยาธิระ. การพัฒนาจิตสาธารณะของนักศึกษาพยาบาล. **วารสารวิจัยและนวัตกรรมทางสุขภาพ**. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๑.

ธนบดี ครองยุติ. แนวทางการพัฒนาจิตสาธารณะของบุคลากรองค์กรสาธารณสุขเชิงพุทธบูรณาการ. **วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ** ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๔ เมษายน ๒๕๖๓.

ศุภวรรณ เล็กวิไล และ เรียม ศรีทอง. รูปแบบการเสริมสร้างจิตสาธารณะสำหรับนักศึกษาครู. **วารสารบัณฑิตวิจัย JOURNAL OF GRADUATE RESEARCH** ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๒.

แสน กิรตินวนันท์. การพัฒนาสังคมและชุมชนภายใต้จิตสาธารณะ, **วารสารการเมืองการปกครอง** ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ ประจำเดือนพฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๒.

(๓) รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

๑. พระมหาชนินทร์ วัดสุวรรณนิเวศน์
๒. นายพิชิต ปัทมาภรณ์พงศ์ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลทุ่งกวาว
๓. นางสาวกุลยา โยธากักดี หัวหน้าสำนักปลัด เทศบาลตำบลทุ่งกวาว อ.เมืองแพร่ จ.แพร่
๔. นางกัลยา แสนอ้อม เจ้าหน้าที่บันทึกข้อมูล เทศบาลตำบลทุ่งกวาว อ.เมืองแพร่ จ.แพร่
๕. นางวันเพ็ญ ทานท่า เจ้าพนักงานธุรการ เทศบาลตำบลทุ่งกวาว อ.เมืองแพร่
๖. นายเทเวศ นามจะโป กำนันตำบลทุ่งกวาว อ.เมืองแพร่ จ.แพร่ และผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๕
๗. นายยุทธนา การะบุญ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๑
๘. นายมังกร บุตรชา ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๒
๙. นายสมฤทธิ์ สุขมี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓
๑๐. นางสาวอุไรวรรณ ใหม่จันทร์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔
๑๑. นายภูซังค์ ลำลีราช ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๖
๑๒. นางจรรยา ปะระมะ ตัวแทน อสม. ตำบลทุ่งกวาว อ.เมืองแพร่ จ.แพร่
๑๓. นางปนัดดา สุทธิลักษณ์ ตัวแทนประชาชน ตำบลทุ่งกวาว อ.เมืองแพร่ จ.แพร่
๑๔. นางพลอยศรี วงศ์คำ ตัวแทนประชาชน ตำบลทุ่งกวาว อ.เมืองแพร่ จ.แพร่
๑๕. นางมยุเรศ ชัยวัฒนคุปต์ ตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลทุ่งกวาว อ.เมืองแพร่ จ.แพร่

ภาคผนวก ก.

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิง สร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

การศึกษาวิจัยเรื่อง “เรื่อง การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ” มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๒) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ แบบสัมภาษณ์จะประกอบไปด้วย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ ประเด็นสัมภาษณ์

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ผู้วิจัยขอรับรองว่า ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสัมภาษณ์ในครั้งนี้ จะไม่มีผลกระทบ ต่อท่าน และใช้ในการศึกษาวิจัยเท่านั้น ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านในการตอบแบบสัมภาษณ์มา ณ โอกาสนี้เป็นอย่างสูง

นายอภิชา สุขจีน

ผู้วิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

- ๑.๑ ชื่อ..... นามสกุล..... อายุ.....
 ๑.๒ ที่อยู่ปัจจุบัน.....
 ๑.๓ การศึกษา.....
 ๑.๔ ตำแหน่งหน้าที่.....
 ๑.๕ อาชีพ.....
 ๑.๖ วันที่ให้สัมภาษณ์.....

ตอนที่ ๒ ประเด็นการสัมภาษณ์

๒.๑ เครือข่ายจิตอาสาวิถียุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว
อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๑	ชื่อกลุ่มจิตอาสา	ภาระหน้าที่	จำนวนสมาชิก
๒			
๓			
๔			
๕			
๖			
๗			
๘			
๙			
๑๐			
๑๑			
๑๒			
๑๓			
๑๔			
๑๕			
๑๖			

๑๗			
๑๘			
๑๙			
๒๐			

**๒.๒ การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถิพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของ
ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่**

กระบวนการสร้างความร่วมมือ

.....

.....

.....

กิจกรรมที่ดำเนินการร่วมกัน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ผลลัพธ์ของการดำเนินงาน

.....

.....

.....

.....

.....

(๒) รูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิสาหกิจพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของตำบล
ทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

การสร้างความตระหนัก

.....

.....

.....

การสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน

.....

.....

.....

กลไกการขับเคลื่อนเครือข่าย

.....

.....

.....

การนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้

.....

.....

.....

ด้านอื่นๆ

.....

.....

.....

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณผู้ให้สัมภาษณ์ทุกรูป/คนมา ณ โอกาสนี้เป็นอย่างสูง

ภาคผนวก ข.

หนังสือรับรองการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๕

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน คุณอภิชา สุกลิ่น

ข้าพเจ้า นายพิเชษฐ์ มีภักดี ตำแหน่ง นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลท่าม่วง

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน เทศบาลตำบลท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี

ที่อยู่ เทศบาลตำบลท่าม่วง เลขที่ ๑๗ หมู่ ๖ ตำบลท่าม่วง อ.เมือง จ.กาญจนบุรี ๕๔๐๐๐

โทรศัพท์ ๐๘๖-๔๒๖๔๕๓

โทรสาร -

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง การเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) มาใช้ในการพัฒนาพื้นที่ตำบลท่าม่วง

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ นายอภิชา สุกลิ่น นศ-๐๐๑

โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☐ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่นำไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ ตุลาคม ๒๕๖๕ จนถึง กันยายน ๒๕๖๖ ซึ่งการนำ

ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

- การเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC)
- สร้างภาพลักษณ์ที่ดีของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- นำไปใช้ในการพัฒนาพื้นที่ตำบลท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC)

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(นายพิเชษฐ์ มีภักดี นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลท่าม่วง)

ตำแหน่ง

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

ภาคผนวก ค.

ตารางแสดงผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย
(Output/Outcome/Impact)

ตารางแสดงผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย (Output/Outcome/Impact)

ผลที่คาดว่าจะได้รับ	รายละเอียดของผลผลิต	จำนวนนับ	รวม	หน่วยนับ	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ	ผลกระทบที่คาดว่าจะได้รับ
๑. เครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธ	กลุ่มจิตอาสาวิถีพุทธในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว	๑	๑	เรื่อง	กลุ่มจิตอาสาวิถีพุทธดำเนินกิจกรรมในชุมชน	ชุมชนมีความเข้มแข็ง
๒. กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธ	กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธ - ด้านการสร้างความร่วมมือ - ด้านกิจกรรม - ด้านผลลัพธ์	๑	๑	เรื่อง	กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์	เครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธและชุมชนตำบลทุ่งกวาวร่วมกันดำเนินกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม
๓. รูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธ	- ด้านการสร้างความรู้ - ด้านการสร้างความร่วมมือ -ด้านการขับเคลื่อน -ด้านการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์	๑	๑	๑	ได้รูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์	หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำรูปแบบไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนและพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์

ภาคผนวก ง.
รูปภาพการลงพื้นที่

รูปภาพการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเป้าหมาย

รูปภาพการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว

รูปภาพการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว

ภาคผนวก จ.

ประวัติคณะผู้วิจัย

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย และคณะ

๑. ผู้ร่วมวิจัย

๑.๑ ชื่อ

นายอภิชา สุขจีน

Name

Mr. Aphicha Sukjeen

๑.๒ เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน ๑-๕๔๙๙-๐๐๑๘๖-๖๐-๙

๑.๓ ตำแหน่งปัจจุบัน:

อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตแพร่

๑.๔ หน่วยงานที่สังกัด

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
เลขที่ ๑๑๑ หมู่ ๕ บ้านหนองห้า ต.แม่คำมี อ.เมือง
จ.แพร่ ๕๔๐๐๐ โทร.๐๕๔-๖๔๖๕๘๕

๑.๕ ประวัติการศึกษา

- ศศ.บ. (ศาสนศึกษา) มหาวิทยาลัยมหิดล
- พธ.ม. (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

๑.๖ งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว :

๑) บทบาทการเชื่อมโยงภูมิภาคของครู บากัญจนอรัญญวาสี มหาเถระ
(ครูบามหาเถระ), ๒๕๖๐. สถานภาพ : ผู้ร่วมวิจัย

๒) การส่งเสริมและการพัฒนาศักยภาพของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุจังหวัดแพร่
๒๕๖๑. สถานภาพ : หัวหน้าโครงการวิจัย

๓) ชีวิตและผลงานของพระสิริมังคลาจารย์ปราชญ์แห่งล้านนา ๒๕๖๒ สถานภาพ :
หัวหน้าโครงการวิจัย

๔) รูปแบบการสร้างเสริมการเป็นพลเมืองดีของนักเรียนเชิงพุทธบูรณาการ ๒๕๖๒

๕) การอนุรักษ์ภูมิปัญญาการสร้างพระพุทธรูปไม้แกะสลักล้านนาในสังคมร่วมสมัย ๒๕๖๓

๖) การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่ม
จังหวัดล้านนา ๒๕๖๓

๗) รูปแบบการสร้างจิตสาธารณะของนิสิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนาผ่านโครงการส่งเสริม
และพัฒนากิจกรรมนิสิตจิตอาสา ๒๕๖๔

๘) แนวทางการอนุรักษ์ภาษาฮีมปืของกลุ่มชาติพันธุ์บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง
แพร่ จังหวัดแพร่ ๒๕๖๔

๙) การสร้างแรงจูงใจการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในการสร้างสุขของนิสิตมหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ ๒๕๖๔

๑๐) แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้กฎหมายมรดกสำหรับพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ ๒๕๖๔

๒. พระอนุสรณ์ กิตติวณโณ ๕๕๗๐๗๐๐๐๖๘๒๔๑

๒.๑ ชื่อ อนุสรณ์ กิตติวณโณ

Name Anusorn Kittiwanno

๒.๒ เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน

๒.๓ ตำแหน่งปัจจุบัน: อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตแพร่

๒.๔ หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
เลขที่ ๑๑๑ หมู่ ๕ บ้านหนองห้า ต.แม่คำมี อ.เมือง
จ.แพร่ ๕๔๐๐๐ โทร.๐๕๔-๖๔๖๕๘๕

๒.๕ ประวัติการศึกษา

- พธ.บ. (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
- พธ.ม. (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
- พธ.ด. (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

๒.๖ งานวิจัยที่สำเร็จ

๑) บทบาทการเชื่อมโยงภูมิภาคของพระสิริมังคลาจารย์ ประจำปี ๒๕๖๐
สถานภาพ ผู้วิจัย

๒) การส่งเสริมและการพัฒนาศักยภาพของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุจังหวัด
แพร่ ๒๕๖๑. สถานภาพ : ผู้ร่วมวิจัย